

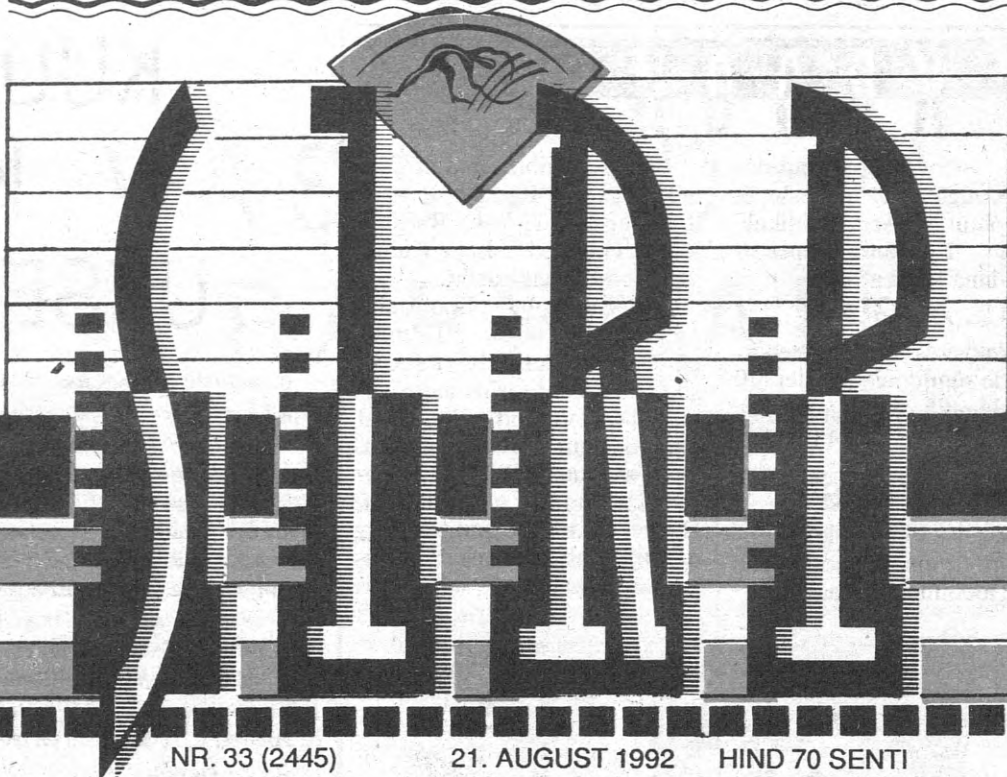
LK.3

JAAN
KAPLINSKI
VASAK - JA
PAREM-
POOLSETEST

KULTUURILEHT

LK.13

MIHHAIL
LOTMANI
AVALIK KIRI

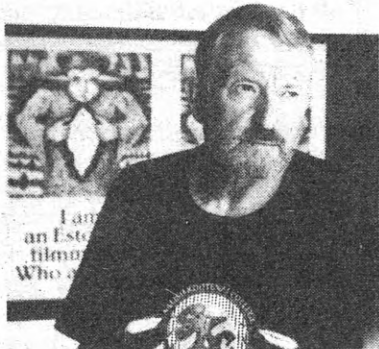

NR. 33 (2445)

21. AUGUST 1992

HIND 70 SENTI

OMAR VOLMER

Omar Volmer Pärnu
antropoloogiafilmide festivalil juulis
1992.
Foto: KALJU PRUUL

OPAKAD VÄLJAMAAL EHK ÜHE PERUU-REISI KROONIKA

Kuni tänase päevani on Peruu ühele keskmisele eestlasele jäänud vähetuntuks, kaugeks ja eksootiliseks paigaks maailma teises otsas. Abstraktseks värvilaiguks koolikaardil; ähmaseks kujutuspildiks kullas suplevatest inkadest ja kullast hullunud konkistadoridest Koidula "Peruama viimase Inka" vaimus. Vanaemade "peerupalsami" pudelikeseks arstirohtude riulil. Vähesed teavad, et nimelt sealt toodi Euroopasse kartul. Vanemad inimesed mäletavad hästi, et sinna müüdi kaks Eesti sõjalaeva. Skandaalist, mis järgnes, jäi mingi jälj isegi minu lapseajusse läbisegi Maginot' liini, troonilepürginud Hitleri, Monte Carlo tähesõidu ja plahvatuses Kilingi-Nõmme koolimajas, millest tavatsesid rääkida isa bridžisõbrad, kelle süles ma istusin.

Veel enne Tallinna pommitamist lugesin jäägitult läbi "Maailma maad ja rahvad" ja toppisin tundideks nina vanaonu paksudesse, hästi illustreeritud "Die Erde und Weltall"-köidetesse, kus ilutsesid

kõrvuti Pizarro, Cortez ja võllapuus ripuvad indiaanlased. Lausa maja õues pesitsev alpiküttide või Edelweisside allüksus aitas tublisti kaasa saksa keelest arusaamisele, ja kui mingi seni arusamatu nõukogude majandusime lubas viiekümne aastate Tartus müüa Leipzgis ja Prahast trükitud luksusväljaandeid kahe ja kolme rubla eest, läks suur osa imeväikesest stipendiumist raamatute soetamiseks, mis praegu maksaksid hunniku dollareid. Eksootiliste nimedega inkade-eelsed kultuurid *Chavin*, *Mochica*, *Nazca*, *Paracas*, *Tiahuanaco* ja *Chimú* tulid lähemale ning muutusid nagu elusaks. Neid ei saanud enam segi ajada. Saksa keeles sai kätte Inca Garcilaso de la Vega "*Comentarios reales...*" ja Huaman Felipe Poma de Ayala "*Nueva Cronica...*". Inkade impeeriumi ajalugu ja nukker lõpp said tublisti selgemaks, kui seda võimaldasid kesi- sed kooliõpikud. Aga see oli ka kõik.

(Järg 6. lk.)

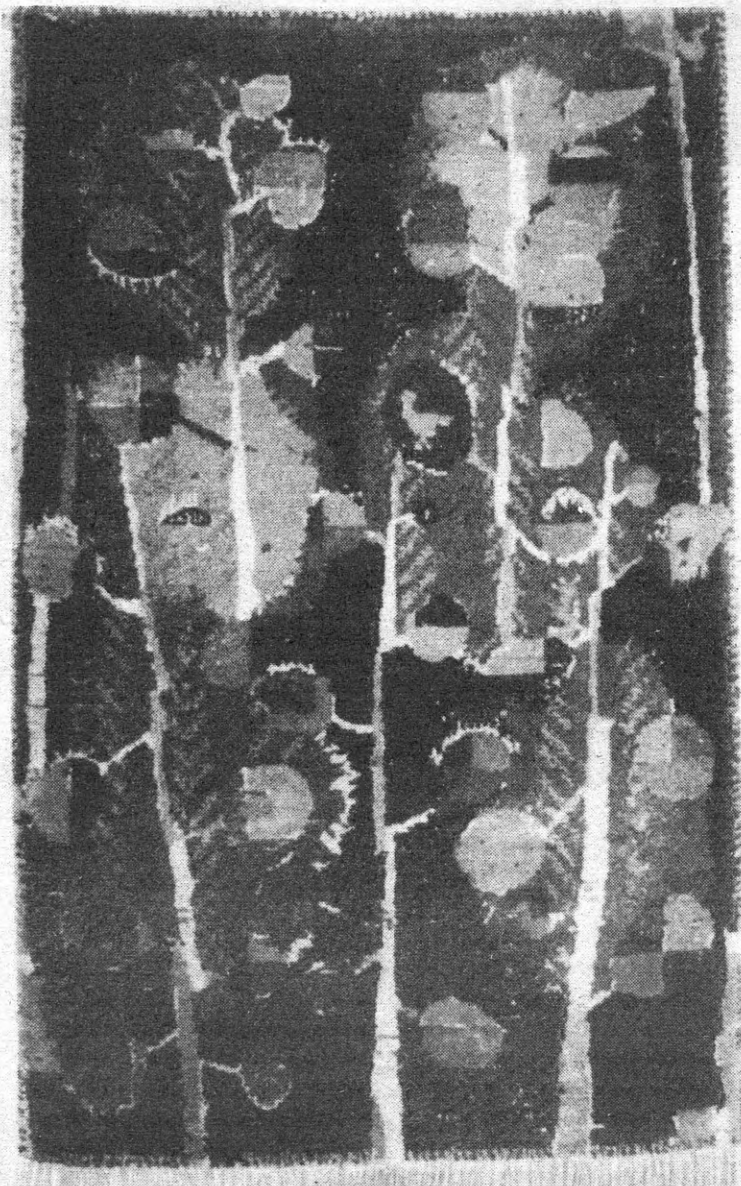
SAMPOST, VESIVESKITEST JA NATUKE PRESIDENDIKANDIDAADIST LENNART MERIST

25. augustil toimub Tallinnas väikehüdroenergeetika sümposium, kus tuleb juttu väikestest veejõujaamadest ja vesiveskitest. Seni harjutati meid sõnaga "suur". Üks suur kolhoos Saaremaale, üks suur elektrijaam Eestisse jne. Nüüd on olud muutumas ja gigantomaania kadumas. Nüüd sobib rääkida ka näiteks 1925.a. Vana-Nursile Jaan Udrase eestvõttel allikale rajatud 1,5 kW võimsusega veejõujaamast või Saaremaal kihelkonnas ehitatud Eesti väikseimast vesiveskist.

Järgnevalt mõned sümposiumieelsed mõtted.

(Järg 5. lk.)

ADAMSON-ERIC 90

18. augustil oli ADAMSON-ERICU 90. sünniaastapäev. Pärast lillede viimist kunstniku kalmule Metsakalmistul istusid muuseumi töötajad suletud uste taga oma väikeses toises ringis ja õhtupoolikul kunstniku lese Mari Adamsoni õdusas kodus. Ainsaks rõõmusõnumiks, mis ilmetas juubelipäeva, oli teade, et aktsiaseltsis "ARS" on kuduja Merike Lond dekoratiivkudumisel vanemmeistri Anne-Ly Sootna kaasabil lõpetanud Adamson-Ericu kavandatud vaiba. Muuseum tellis selle, 1937.a. Pariisi maailmanäitusel *diplômes d'honneur* iga auhinnatud vaiba koopia kevadel, lootusega panna see välja taasavatud muuseumi esimesel näitusel "Adamson-Ericu tekstiilid" koos teiste säilinud esemetega.

Adamson-Ericu muuseum on olnud kinni juba kümme kuud, aidates oma õlul kanda osa sellest raskest koormast, mis rõhub Eesti Kunstimuseumi tervikuna. (Teatavasti puuduvad osal Kadrioru lossist toodud fondidest sobivad hoiuruumid ning seetõttu on ohverdatud näituseruumid filiaalides.)

Tänaseks on muuseumi avamist puudutavad reaalsed täriminid muutunud järjest ähmasemaks, kuid see omanäoline flossatehnika vaip tuleb Adamson-Ericu muuseumi hoiule (pärast arvete tasumist) ja kunstipublik koos muuseumi rahvaga jääb ootama võimalust näha seda kord ka näitusel.

13. — 16. AUGUST

● Haapsalus toimusid kuuendad Valge Daami päevad. Mitmekülgse programmi kuuluvad nii kultuuri kui ka spordiüritused, samuti aga lihtsalt huvitavad ja ootamatud ettevõtmised (ööpidu, suitsuangerjaoksjon). Etendus muusikaline draama "Valge Daam" (lavastaja Neeme Kuuningas, teksti autor Mikk Tiks). Kohal oli ka Tuglase Seltsi 18-liikmeline esindus Soomest.

14. AUGUST

● Pärast puhkust kogunes uut tööaastat avama "Estonia" teater. Kõige pingelisemalt

alustas operetitrupp, startides juba 16. augustil Tampere, et kuuel õhtul sealsele publikule näidata Kálmáni operetti "Krahvinna Mariza".

15. AUGUST

● Rakveres esines Göteborgi noorte sümfooniaorkester (70 liiget 14—25 aasta vanuses). Kontserdikavas oli ka Prokofjevi "Romeo ja Julia".

16. AUGUST

● Vigalas lõppes üle-eestilise koori- ja puhkpilliorkestrite juhtide loominguline laager.

17. AUGUST

● Galeriiis "Tokko ja Arrak" avati Lilian Mosolaise maalide näitus. See on tema kolmas isiknäitus — vaba, hoogne, positiivne eneseväljendus teemal "Naine".

19. AUGUST

● Sai teatavaks, et Ungari riigipüha puhul anti Jaan Krossile Ungari II järgu Teeneterist, Ellen Niit, Aino Pervik ja Edvin Hiedel said aga kultuuripreemia.

Must kroonika

18. AUGUST

● Rapla ajalehe "Ühistöö" number algab teadaandega: "Austatud lugejad: palume vabandust, me streigime!". Numbri ainsaks kirjutiseks on toimetuse töötajate selgitus oma protestiaktiooni põhjuste kohta. Rapla maavalitsuse otsusega kogu tiraaž konfiskeeriti.

KROONIKA

● Eestis viibis Citta di Castello segakoor Itaaliast, kes andis kontserte Tallinna Raekoja saalis, Glehni lossis ja Kuresaare lossi kapiitlisaalis.

● "Merihobu" Loomaaitoituspunktis plank (!) andis põhjust originaalseks konkursiks. Viie kuni tosina aasta vanused lapsed said selle kallal oma maalimisostust näidata. Ümbrus muutus ilusamaks, lapsed said tunda loomisrõõmu, žürii (Leonhard Lapin, Ott Arder jt.) jagasid tunnustust kõigile osalistele.

Fotod: KALJU SUUR

Ühistöö

NR. 33 (1992) TALLINN, 18. AUGUST 1992

AUSTATUD LUGEJAD:

palume vabandust, me streigime!

RAPLA MAVALITSUSELE

Kalju Suur

AVALDUS

Põhikõnele peale tuleb meenutada, et meil on kolm aastat tagasi toimunud valimised. Nii et meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi.

Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi.

Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi.

Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi. Meil on aeg aegajaks teha vahetusi.

KUUSINEN KUI UKSEHOIDJA

6. augustil 1940, seitse nädalat pärast Eesti Vabariigi okupeerimist Punaarmee poolt, kuulutas NSV Liidu Ülemnõukogu Eesti territooriumi Nõukogude "16. liiduvabariigiks". Sel puhul pidid Kremli kõnelema hoolikalt valitud eesti kvistlingid: Johannes Lauristin, keda tõlkis vene keelde N. Karotamm, Juliana Tellman, keda tõlkis N. Tihhannova, Mikk Järna, keda tõlkis V. Telling ja Neeme Ruus, keda tõlkis N. Andresen. Tõlkekunstil on teatavasti oma muusa. 6. augustil tõlke muusa punastas: tõlkes vene keelde ei olnudki tõlkes, vaid originaalid. Kõik kõned olid Ždanovi staabis valmis kirjutatud vene keeles, täpselt kooskõlas stalinliku liturgiaga, ja ümber pandud peaaegu mõistmatuse keelde, mis topiti kvistlingitele suhu nagu tuline kartul. See ei olnud enam eesti keel, see ei olnud veel nõukogude keel, see oli rituaalseeritud Orwelli newspeech läänemere/soomepärase sõnatüvede ja käändelõppude ning sõna ja mõtte seose täieliku puudumisega. Isegi viiskümmend kaks aastat hiljem mõjub see pigem koomiliselt kui traagiliselt, selles kiiresti valmis küpsetatud keeles on enam lapse meelset lätinat kui Norilski-Oswieciimi surnalagrite mootorset efektiivsust.

Samal päeval, kuid viiskümmend kaks aastat hiljem, teatas Venemaa välisminister Andrei Kozõrev Balti riikide välisministritele demokratiseerumiseilustest viskleva Venemaa valmisolekust alustada läbirääkimisi Nõukogude vägede väljaviimiseks Balti riikidest. Balti välisministrid hindavad seda kui Venemaa positiivset sammu ja loodavad, et vägede väljaviimine toimub kooskõlas Helsingi tippnõu-

damise lõpuakti 15. artikliga, niisiis "kiiresti, korrapäraselt ja täielikult". Samal päeval viiskümmend kaks aastat hiljem heiskas NATO eskaader oma külalislipud Tallinna lähel. Sümbolilembestele eestlastele kustutab välisministrite ja eskaadri külaskäik 6. augusti mõru mälestuse, asendades selle lootusega taastada kõigisse ilma kaarte sõbralikult avatud demokraatlik Eesti Vabariik.

Ometi lõpeb seegi meenutus väikese lingvistilise naljaga. Esimest ja viimast korda eestlaste pikas ajaloos lavastati Kremli meile nii saatustlik otsus soome keeles. Jah, ülemnõukogu soomekeelse otsuse luges ette Otto Ville Kuusinen, keda tõlkis (mõistagi tagasi vene keelde) sm. J. Sykiäinen. Ajalugu jälitavad varjuna lingvistilised anekdootid, kuid seekord oleks aeg tüürida tõsiselt vette ja nentida järgmist.

Sooma Televisioonil on Põhja-Eestis juba praegu umbes pool miljonit alatist vaatajat. Viimase kümne sajandi jooksul ei ole hõimukeeled kunagi teineteisele nii lähedal seisnud nagu praegu, isegi mitte Kustav Vilksa uuritud sõbrakaubanduse päevil. Kas poleks Soome Raadiol põhjust lisaks inglise, saksa, prantsuse ja eeskujulikele, ent ikkagi ainult gurmanidele adreseeeritud ladinakeelsetele saadetele alustada ka eestikeelseid?

Siingi teeb ajaloolombene sulle pea, mis maalis Valge Maja ovaalsali gloobusele väikese ristikesse ühele eriti mõnusa lehejõe, oma ajaloolise korrektiivi: eestikeelseid saateid ei tuleks alustada, need peaks taastama.

LENNART MERI

EESTI VEETEED AMET

kuulutab välja

MEREMEESTE AMETIMÄRKIDE kavandite võistluse.

Kaugsoidukapteni rinnamärk — võitjale preemia 1000 krooni,
vanemmehaaniku rinnamärk — 1000 krooni,
meremehe vormimütsimärk — 1000 krooni.

Kavandeid oodatakse
1. novembriks 1992.a.

Konkursi tingimused ja info Eesti Veeteede Ametist, Tallinn, Viru tn. 9, tuba 311, tel. 44 88 27.

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOORI KONTSERDISARI

"MISSA NIGILISTES"

A capella missa iga kuu viimasel reedel augustist novembrini

KELL KUUS ÕHTUL.

Sarja esimene kontsert 28. AUGUSTIL.

Kavas Frank Martini "Missa kahele koorile".

Dirigent TÕNU KALJUŠTE

EESTI KONTSERI

JAAN KAPLINSKI VASAKUD JA PAREMAD

Viiimasel ajal on arutletud, mis on vasak- ja parempoolsus üldse ja Eestis eriti. Oma arusaamu sellest on avaldanud meie parempoolseid tipp-poliitikuid Ülo Nugis "Postimehe" intervjuus 30. juunil. Ta ütles: "Jalad õhus ei püsi ükski maailmavaade. Me kõik toetume mingisugusele sotsiaalsele kihistusele. Parempoolsetel on side majandusmeeste, finantsistide ja määndzeridega traditsiooniliselt tihedam kui teistel jõududel. — Majandusmehed on oma ilma vaatel suuremas osas ikka parempoolsed."

Nugis räägib hiljem küll "isiksusekesksest" ühiskonnast, mille poole tema ja ta mõttekaaslased püüdnud. Nugis leiab: "Isiksusekeskse ühiskonna peamisi iseärasusi on see, et inimene ei ole saamatu, ei ole nõrk, ei jäta oma saatust jumal teab milliste tuulte puhuda."

Usun, et Nugis, kes on kindel, et "professionaalsuse mõttes pole ka mu vastastel mulle võimalik etteheiteid teha", tabab siin naela pead. Parempoolsus toetub tõesti isiksusele, kes on tänapäeva läänemaailmas edukas, suudab ise juhtida oma saatust. Sellised isiksused on ennekoike ettevõtjad, tööandjad, määndzerid, suuromanikud. Muidugi ei maini Nugis seda, et nendest isiksustest sõltub vältimatult ka suurema osa teiste isiksuste saatust. Igatahes ei saa kõik olla oma saatuse peremehed. Francis Fukuyama kirjutab oma raamatus "Ajaloo lõpp", et kui XIX sajandil olid USA-s neli viiest kodanikust craccutevõtjad, on nüüd eraettevõtjaid ainult üks kümnest. Nii on ka Läänes ühiskond eemaldunud isiksusekeskusest ja muutunud aina enam organisatsioonikeskseks.

VÕIMALUSE ELU PEREMEHEKS SAADA

peab inimene "isiksusekeskse ühiskonnas" kätte võitlema aina raskemas konkurentsis, mille tulemus on ühiskonna kihistumine rikasteks ja vaesteks, vägevateks ja viletsateks, vabadeks ja sõltuvateks. "Isiksusekeskse ühiskonna" juurde kuulub ebavõrdsus. Suhtumises sellesse ebavõrdsusse avaldub ehk kõige paremini vasakpoolsete ja parempoolsete erinevus. Parempoolsed suhtuvad ebavõrdsusse positiivselt või vähemalt leplikult, vasakpoolsed ei taha sellega leppida.

Selles suhtumises on muidugi palju variante ja nüansse. On parempoolseid, kes peavad ebavõrdsust heaks ja õigeks ("õiglane ebavõrdsus"), vastavaks Jumala tahte või inimloomusele, igasuguseid katseid seda piirata Jumala tahte ja inimloomuse vastaseks. Sellist jäika parempoolsust kohtab praegu endises sotsialismileeris vist rohkem kui Läänes. Selle juurde kuuluvad näiteks väited, et USA-s on tööta need, kes ei viitsi tööd teha, et sotsialismi põhiviga on see, et seal ei pandud inimesi tööd tegema, nad

hakkasid tundma end ülalpeetavana.

Jäigema parempoolsuse poole kaldusid meil juhtivtöötajad, keda häirisid endises NSVL-is ettevõtlusele ja tootmisele seatud piirangud, näiteks see, et direktor ei saanud oma asutuses koondada töökohti ja lahti lasta loodreid. Brežnevi ajal, idealismi hääbumise ja pingelõdven-duse õhkkonnas tõusis esile palju noori direktoreid, kellele läänemaailma majanduse tõhusus sai ideaaliks. Neid inimesi, kelle hulgas oli nii majanduskui parteijuhte, võiks nimetada nõukogude uusparempoolseteks. Ajaliselt langeb nende mõju kasv kokku Thatcheri ja Reagani uusparempoolsete valitsuste võimuletulekuga ja uusparempoolse majandusteooria mõju kasvuga Läänes.

"Pehmeteks parempoolseteks" võib lugeda neid, kelle meelest ebavõrdsus ei ole õiglane, kuid on majandusmehhanismi toimimiseks vältimatu. "Pehmed parempoolsed" on nõus sellega, et osa edukate tuludest kulutatakse vähemedukate aitamiseks. Neile on vastuvõetav idee "heaoluühiskonnast", kus kõigile on garanteeritud tagasihoidlik sissetulek ja muid hüvesid. Nad soostuvad riigi mõõduka sekkumisega majandusse. Jäigad parempoolsed suhtuvad riigisse umbusuga ja soovivad teda majandusel korraldamisest võimalikult kõrvale jätta.

Vasakpoolsed eristavad parempoolsetest veendumus, et

INIMESTE EBAVÕRDSUS EI OLE ÕIGLANE EGA VÄLTIMATU,

ja soov see ebavõrdsus kaotada või vähemalt miinimumini viia. Pehmed vasakpoolsed lepivad viimasega ja nende poliitika võib olla praktikas samasugune, mis pehmetel parempoolsetel: riigi poolt õiglasemaks korraldatud ühiskond, kus vabal ettevõtlusel küll on keskne koht majanduses.

Jäigad vasakpoolsed leiavad, et vabale ettevõtlusele rajatud ühiskond sünnitab igal juhul nii palju ebaõiglust ja takistusi inimloomuse piiramatu arengule, et see tuleb asendada teistsuguse ühiskonnaga. Nagu jäigad parempoolsedki, räägivad ka jäigad vasakpoolsed palju inimisiksusest ja selle vabadusest, taotlevad isiksusekesket ühiskonda.

Inimisiksust võib vaadelda seostes kõige muuga. Neid seoseid on kolme põhitüüpi: seosed teiste inimestega, seosed asjadega ja seosed loodusega.

Vasakpoolsed peavad kõige tähtsamaks inimese suhet inimesega ja püüavad seda muuta harmooniliseks, vähendada või kaotada inimeste vahekordi häirivat ebavõrdsust, ekspluateerimist ja diskrimineerimist.

PAREMPOOLSED PEAVAD KÕIGE TÄHTSAMAKS INIMISE SUHTEID ASJADEGA.

Asi on siin kõik, mis saab olla inimese omand, ja ümberpöörduvalt: kogu omandit võib vaadelda asjana. Nii ei ole ka teisele inimesele kuuluv inimene — ori — mitte inimene, vaid asi.

Inimese suhteid loodusega ei pea vasak- ja parempoolsed eristeks suheteks, vaid neid nähaakse omandisuhetena või sotsiaalsete suhete kõrvalnähtusena. Suhted loodusega on omaette olulise nähtuse-na toonud poliitikasse rohelised.

Parempoolses lähenemises on inimene siis kõigepealt omanik. Omand on püha, omandisuhetel on põhilised ja nendele püütakse taandada ka teisi suhteid, näiteks looja ja loomingu või abielusuhet. Ka inimeste väärtustamine käib omandi järgi: mida suurem omand, seda lugupidatum inimene.

Vasakpoolsete vaatekohast ei sõltu inimese väärtus tema omandist, vaid vahekordadest teiste inimestega, kasulikkusest ühiskonnale. Rohelisest vaatekohast on kõige õigem inimene see, kes elab heas vahekorras loodusega, ei raiska, ei saasta ega hävita loodust. See on meie harjumuspärase arusaama järgi küll "negatiivne" voorus: inimest hinnatakse pigem selle järgi, mida ta tegemata jätab, kui selle järgi, mida ta teeb või mis tal on. Roheliste endi arvates ei ole see ehk siiski viga, sest nende ideoloogias ei ole võistlus ja teiste hulga esiletõusmine mitte eesmärk. Kuid ühiskonnas, kus ka ideoloogiad ning parteid võitlevad mõju ning prestiiži pärast, takistab see rohelistel oma põhieesmärkide saavutamist.

Tänapäeva läänemaailmas on juba paar sajandit domineerinud parempoolne ideoloogia ja parempoolsus vastab kõige paremini nendes ühiskondades valitsevale kultuurile — väärtustele, maailmavaatele ja käitumisele. Ühiskond on kihistunud omandisuhete alusel ja omandisuhetel

on eriti olulised, nagu ka omandi alusel saavutatud positsioon.

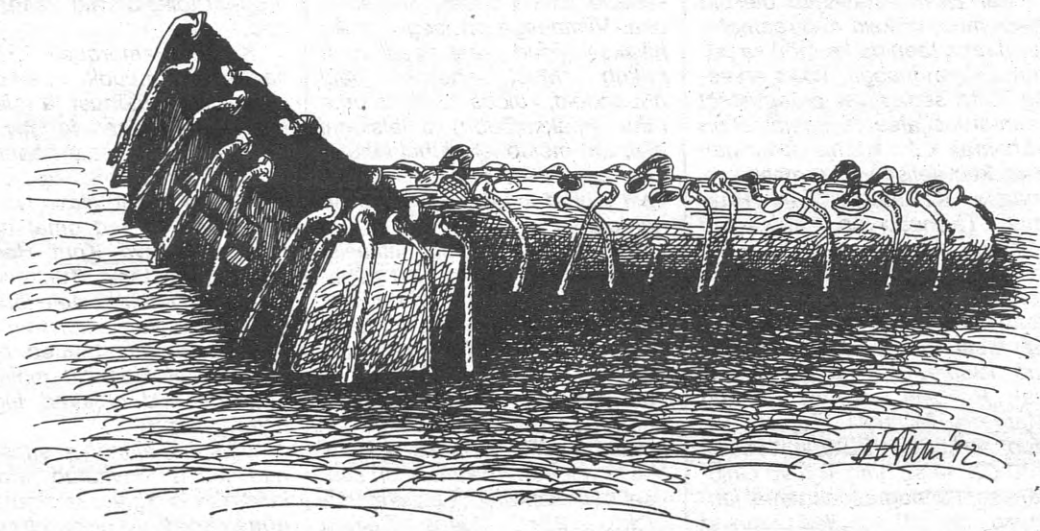
Muidugi ei määra elu läänemaailmas ega kuskil mujal ainult omandisuhet või parempoolne ideoloogia. Inimesed on minevikust kaasa saanud palju muudki. Usuelus, perekonnas, kunstis ja teaduses on olulised ka muud väärtused ja taotlused. Paavst ei ole katoliiklastele autoriteet mitte sellepärast, et ta on rikas, ja ema ei armastata sugugi ainult päranduse pärast, mis ta lastele võib jätta.

OMETI ON LÄÄNE ÜHISKONNAELUS KÕIGE TÄHTSAM

majandus ja majanduse toimimise alus on omand ning soov rikastuda — omandit juurde saada. Ning inimesed, kes tegelevad majandusega, finantsidega, on üldiselt kõige rikkamad. See tundub meile endastmõistetav, kuid ei ole seda tingimata. Ei ole ju samades ühiskondades torujüridel suurem õigus saada vett, ehitajal korterit või rahatrükkijal raha. Usk sellesse, et määndzeride, reklaamispetsialistide või pangadirektorite töö on ühiskonnale eriti oluline, tähtsam kui näiteks õpetaja, filosoofi või preestri töö, on läänemaise kultuuri eripära. Väljaspool seda kultuuri võiks finantsistide ja direktorite privilegid mõjuda korruptsioonina. Teistes kultuurides on rikkust ja privileege jagatud teiste alade inimestele, näiteks vaimulikkudele või sõjameestele.

Parempoolses ideoloogias on ökonomikil eriline tähtsus, parempoolse mõtlemise klassikute hulgas on kindlasti poliitökonoomia klassikud ja uusparempoolsuse tõusule aitas kaasa uusmonetaristliku majandusteaduse tõus. Ka vasakpoolsuse klassikud nagu Marx pidid tegelema palju majandusteadusega ja esitama oma filosoofilised ideed poliitökonoomia rüüs. Majanduses on parempoolsus jälginud uusi mõttesuundi ja orienteerunud oma aja mõtte tippudele. Seda ei saa öelda muude alade kohta. Oma suhtumises sotsiaalsetesse ja ökoloogilistesse küsimustesse (suhetesse inimene — inimene ja inimene — loodus) ei ole parempoolsetel midagi originaalset pakkuda. Nad püüavad laenata oma ideid mujalt. Võimalusi on kaks. Ideid võib saada teadusest, enamasti populaarteadusest, või siis toetuda traditsioonile, näiteks sellele, mida nad nimetavad kristlikuks moraalseks, Lääne tsivilisatsiooni põhiväärtusteks, rahvuslikuks pärandiks jms. Nii teeb praegu kõige enam moes olev konservatiivne parempoolsus. Ent ka konservatiivne parempoolsus ei ole kunagi uuenduste vastu, mis aitavad kaasa majanduskasvule. Konservatiivne parempoolsus on entusiastlikult krediitkaartide, kompuutrite ja tihti ka tuumaenergeetika poolt.

(Järgneb)

REIN LAUKS

Mie praegune elu, kuigi tõsi-
ne ja ärev, meenutab ühtla-
si ka karnevali, s.t. aega,
millal reeglid ei kehti ja igaüks, kes
vaid soovib, võib kehastada kedagi
teist, vahetada maske, mängida mi-
tut osa, muuta oma sotsiaalset staa-
tust. Muidugi on toodud võrdlus
tegelikult üsna kohatu, sest kui üks
maskidevahetuse mäng kestab nii
kaua, siis ei lõõgasta ega vabasta see
enam kedagi, vaid hoopis väsitab.
Võib-olla tulebki see väsimusest, et
ümberringi näib üle kriitilise massi
seivat neid, kes jooksu pealt ühest
kogudusest teise hüpanud ja nüüd
uusi armuõpetusi kuulutavad.

Milleks niisugune sissejuhatus,
kui tegemist on ilukirjandusliku
teose retsensiooniga? Milleks tar-
gutada kõigile teadaolevatest asjust,
kui kõne all on uudisteos?

Võib-olla sellepärast, et Mihkel
Mutt k u j u t a b oma romaanis
"Pinguin ja raisakass" just nimelt
e l u, sedasama, mis meid iga päev
ümbritseb. Kirjeldab seda nii tüh-
jendavalt, et siin pole muud midagi
teha kui võrrelda, kas kõik klapi-
b, kas kõik on ikka nii, nagu autor
näeb.

Selgub, et kõik on tõesti nii. Kes
meist ei tunneks ära Mollet, Seevio-
vi, Peensood, Silkerit ja paljusid tei-
si raamatu tegelasi. Usun, et on
üsna suur hulk neidki lugejaid, kes
alles mõned aastad tagasi mollede
või peensoode juhatusel tegid üm-
ber oma kirjatoid või käisid komso-
molisaunas. Üldmainitud karakte-

MIHKEL MUTT KUJUTAB ELU

Mihkel Mutt. Pinguin ja raisakass. Tallinn. Kirjastuskoo-
peratiiv "Kupar", 1992. 94 lk.

rid on nii täpselt tabatud, et kippu-
sid isegi raamatust välja ja hakkasid
kummitama, näiteks huljusid iroo-
nilise varjuna mõne avaliku elu te-
gelase selja taga, kui too parajasti
teledebatis osales.

Nii et Mihkel Mutt on kirjuta-
nud säravalt iroonilise romaanis. Ta
liugleb kergelt sootsiumi pinnal,
kuid sootsiumis on praegu ju suu-
res kontsentratsioonis plahvatus-
ohtlikku ainet ja igasugu inetust,
seda kujutades pole kerge raske-
meelsusest hoiduda.

Praegu on romaanis ajaga võrrel-
des juba järgmine aasta. Kõik on
muutunud — parteid, liikumised,
majandus, raha, elukallidus, ka
mood. Mõni asi rohkem, mõni vä-
hem. Kui Mutt tahaks osas püsida
— jääda irooniliseks, kuid elu-
truuks kroonikuks —, siis peaks ta
ruttu romaanile järje kirjutama.
Kuuldavasti ta ongi lubanud seda

teha.

Olekski nagu kõik Muti uudis-
teose kohta. Ei ole ju mõtet hakata
lahkama, kui tüüpiline on üks või
teine karakter. Või kas nii ikka tohib
kirjutada, nagu Mutt seda teeb:
maalib alles taassündivast, raskus-
tega maadlevast väikeriigist täiesti
lohtu pildi? Kas siis meie elus
tõesti midagi ilusat ja püha ei olegi?
Kas autor ei näe elu mitte liiga ma-
dalast vaatenurgast? Kas ta pole
mitte küüniline?

Kuid praegusel ajal pole niisu-
gustel küsimustel tõepoolest mingit
mõtet. Neid esitasid ühel teisel ajal
molled või peensood või nendetaolise-
d. Kirjandus sellest paremaks ei
läinud. Pealegi on Muti romaanis
oluliseks lisaväärtuseks see, et ta on
kiirreageering, reportaaž otse sünd-
muskohalt. Mitte küll just silmuse-
ga kaelas, pigem hamburgeriga
hambus.

Ja kuigi nüüd tundub tõesti juba
kõik öeldud olevat, on Muti romaa-
nist raske lahkuda, ilma et püüaks
temast leida mingit konksu või nuk-
ki, millest kinni võtta, kuhu toetu-
da. Et mõeldavuhisevas tegelas-
karussellis ja linnapanoraamis leida
mõni kauem horisont või varjatud
neelukohat. See pole lihtne, sest nii
nagu plakadid, reklaam ja väljapan-
dud fotod oma alustele, nii liubub ka
sõna Muti romaanis tihedalt elu
nähtavatele ilmingutele; kratsides ei
jää küüne alla suurt midagi. Keegi
ei seisa nurga taga, midagi pole pei-
dus. Ainult Effile viirastub romaanis
lõpus öisel ajal, et Pika Hermann
torni otsas, kus momendil midagi ei
tohiks olla, midagi siiski on — mi-
dagi tumedat ja ähvardavat ja see
on ka peaaegu kõik, mis romaanis
irratsioonalsemat leidub.

Ja Effi ise? Kui järele mõelda, siis
Effi ju pole öieti veel olemas. Ta on

alles vormuv, sündiv (või taassün-
div), nagu ka tema riik. Nad on sar-
nased. Esialgu tahaks Eff — pehme,
intelligentne ja suhteliselt aus,
nagu ta on, — võtta omaks kõik
ideed, mis näivad uudsed, välismai-
sed. Ta tahaks järjest mängida kõiki
edutoovaid osi. Kuid Effil ei ole ole-
lusvõitluses kogemusi ja tal seisab
ees veel palju raskusi.

"See ongi hirmus, mida ta nüüd
aimama hakkas. Kõik oli olnud kor-
ras, kuni võis end hellitada mõtte-
ga, et sul on alati valikuvoimalus,
võid alati litsi lüüa ja end müüa,
aga võid ka mitte, kõik sõltub su va-
bast tahtest. See teadmine tõi hinge
imeliku tasakaalu. Nüüd tuli välja,
et müümisel on järjekord ja litsin-
duses konkurents." (Lk. 66.)

Nii jääb Eff esialgu kurvalt kõr-
valtaatajaks. Temast on natukene
kahju ja tekib tahtmine mõelda
Mihkel Muti romaanile niisugune
järg: lõpuks on Eff ka saanud endale
puhtad riided ja prisked palgad, is-
tub oma kodus kamina ees. Kodu
lõhnab eestiaegse hubasuse järele ja
särab moodsast tehnikast. Eff aga
on säilitanud edust hoolimata suhteli-
se aususe, pehmuse ja intelli-
gentsi ning mõtiskleb mõõdaläinud
keeruliste aegade üle. Ta mõtiskleb
nii, et kõik lugejad tunnevad ära
iseend ja oma tuttavad ja nooguta-
vad lugedes rahulolevalt: "Jah, just
nii see oligi. Jumal tänatud, et see
nüüd möödas on!"

MARIKA MIKLI

Kirjastamisraskusi ja hono-
raride väiksust vabanda-
takse paberi vähesuse ja
trükkilude ulatusliku kallinemis-
ega. Ometigi ei olegi paberit nii
vähe, vaid toimub paberi laialda-
ne raiskamine. Kui palju ilmub
praegu bulvarilehti ja igasugu-
seid väikseid lehekesi, raamatu-
turg on üle ujutatud kriminullide-
ga!

Ent ostjaskonna ahvatlemine
viletsate kriminullide ja trafaret-
sete seiklusromaanidega kaua
ei kesta. Haritud lugejad loobu-
vad nende ostmisest ning ost-
jaskonna laiendamise asemel
toimub varem või hiljem selle
ahenemine. Heaks kriminullide
autoriks on kiidetud küll J. H.
Chase'i, kuid tema "Missioon
Sienas" (R. Tominga kui tuntud
tõlkija variant võiks ju pealegi
olla parem rivaaltõlkest) jättis
küll kehva mulje oma jäilitamis-
võtete primitiivsusega.

E. R. Burroughsi "Tarzani"
seeria avastajaks oli 1920. aastate
algul "Päevalehe" toimetuse,
nüüd on seda välja andnud kaks
võistlevat kirjastust. "Järvamaa
Teataja" katuse all tegutsevad
kirjastajad on osutunud koguni
nii laisaks, et pole muretsenud
inglisekeelsete originaalide teks-
te, vaid vuhivad tõlkida vene
keelet. "Tarzaneid" on inglise
keeles ilmunud 23 raamatut.
Kas kavatsetakse kõik need
eesti keelde tõlkida?!

Miks ei kirjuta Vladislav Kor-
žets pilalugu "Tarzanite" vene
keelet ümberpanija Ethel Aes-
ma kohta, miks ei korralda Priit
Aimla raadios või Paide uhkes
kultuurimajas vasturünnakut
Tarzani pealetungi vastu? 1920.
aastail tegid võitmatule Tarzani-
le Eestis lõpu peale Karl August
Hindrey ja Peet Vallak oma pa-
roodiatega, milles laskisid Tarza-
ni kolada ringi "Päevalehe" toi-
metuses ning ujuda Pühajärves.
Kas tuleks nüüd saata Tarzan
kummitama "Järvamaa Teataja"
toimetusse? Filmistudiosse on
Toomas Raudam oma paroodili-
ses romaanis ta juba saatnud.

RÉMARQUE'iga TARZANI VASTU!

**Eesti Kirjanike Liidu kongressiõigustega viimane aastakoosolek jättis armetu mulje. Aruanded olid pealiskaudsemad kui kunagi varem, kirjanduse seisukorda ei arutatud üldse. Rõhutati küll seda, et liit peaks muutuma ametiühinguliseks organisatsiooniks, kuid just sellealastest ülesannete lahendamiseks pole olnud midagi kuulda. Ametiühin-
gud peaksid ju võitlema palkade ja honoraride tõstmise nimel, sest just nende madalus
surub peale vaesuse. Kui hinnad ja maksud on tõusnud kümme korda, mõned koguni
mitukümmend korda, siis honorarid on suurenenud vaid 3—5 korda. Nii on kirjamehed
muutumas elanikkonna kõige vaesemaks kihiks.**

Olgu "Tarzani"-huvilistele maini-
tud, et tähelepanuväärne sellest
raamatusarjast on ainult esime-
ne — "Ahvide kasvandik" —
oma džunglis kasvamise motiivi-
ga. Hilisemad "Tarzani"-kõited
korrutavad ja teisendavad tüütu-
seni seiklusromaanide stan-
dardmotiive.

Kui Eesti kirjastajad oleksid
haritumad, võiksid nad raamatu-
turul raha teenida ka märksa pa-
rema kirjandusega. Võiks arves-
se võtta sedagi, et praegustest
raamatuostjatest ja lugejatest on
vähemalt kaks kolmandikku nai-
sed, kes eelistavad armastusro-
maane. Kirjastusel "Eesti Raa-
mat" Tallinnas on erudeeritud
toimetajad ning nad on lugejate-
le pakkunud hoopis paremaid
raamatuid: Nobeli preemia lau-
reaadi Sigrid Undseti "Kristiina
Lauritsatütre" 3 köidet (kirjasta-
tud 1989.a. 80 000 eksempla-
ris), Pulitzeri preemia saanud
Margaret Mitchelli "Tuulest vii-
dud" 2 köidet (trükitud 1991.a.
160 000 eks.) ning Trygve Gulb-
randseni triloogia "Ja taamal lau-
lavad metsad", "Tuuled puhuvad
Vaimude mäelt" ja "Ei lähe kõr-
valteed". Need kõik on paeluvad
armastuslood, aga selle kõrval
saab palju teada Norra miljööst
ja minevikust, Mitchell fotogra-

feerib naisepilguga Ameerika
kodusoja sündmusi.

"Eesti Raamat" on viimasel
ajal kirjastanud ja edukalt ära
müünud ka mitu Erich Maria Re-
marque'i romaanis ("Länerindel
muutuseta", "Taeval ei ole soo-
sikuid" ja "Kolm sõpra"), kirjastus
"Monokkel" on taibanud neile
kevadell lisada "Musta obeliski" I
osa. Viimasega on isegi natuke
hiljaks jäänud, sest peale muu
pakub "Must obelisk" häid
nouandeid, kuidas säilitada oma
raha (maksujõudu) inflatsiooni
ajal, ent mõjub igal juhul lohuta-
valt, osutades, et Eestis polegi
veel jõutud inflatsiooni äärmiste
nähtusteni.

Remarque oli küll antifašist
ning sunnitud Hitleri eest põge-
nema, kuid Nõukogude Liidus
kirjastati teda ettevaatlikult (soo-
situd oli vaid "Kolm sõpra") ning
nii tõlgiti ka Moskva mõju all ol-
nud Eestis tema teoseid tagasi-
hooldlikult. Kõiki Remarque'i ro-
maanide tõlkeid saaks edukalt
Eestiski müüa, tõlkimata on seni
veel neli raamatut: "Der Weg zu-
rück" (1931), "Liebe Deinen
Nächsten" (1941), "Der Funke
Leben" (1952) ja "Schatten im
Paradies" (1971). Remarque
kuulub kirjanduslukkude ning
meeldib laiale lugejaskonnale:

tema romaanides leidub nii ar-
mastust kui ka poliitikat, tema te-
gelased armastavad rüübata nii
kodus kui ka baarides, voodis-
seminekuks ei vaja nad preestri
õnnistust, ajaloosituatsioonid või
haigused muudavad saatused
õnnetuks. Remarque'i võivad
osta kõik lugejate kihid, Bur-
roughsi tõlkeid vaid vähearene-
nud.

Kuid Remarque'i kõrvale
saaks leida muudki, millel on kir-
janduslikku väärtust ja mis pole
laiale lugejaskonnale igav. Veel
on näiteks tõlkimata populaarse
E. Hemingway üks tippromaan
"To Have and to Have Not", ka-
dunud on tõkked omal ajal nii
huviga loetava Knut Hamsuni
avaldamise teelt. Kunagiste vi-
letsate tõlgete asemele jõudis H.
Sepamaa anda Hamsuni noor-
põlvromaanidest uued eestin-
dused, ent kirjaniku meistria-
jargu teosed ootavad lugejate
kätte saatmist.

Viimasel ajal on eestlased ol-
nud väga huvitatud ajaloost,
kuid ajaloo õiglaseks kirjutamine
nõuab eesti ajaloolastelt nii üm-
bermõtlemist kui ka uurimistööd.
Seni võiksime aga lugeda aja-
looromaane ja memuaare. Mõle-
maid oleks võtta eesti autoritelt,
rääkimata juba suurest muu

maailma kirjandusest. Mulle tun-
dus näiteks väga huvitav Jäne-
da mõisa endise omaniku von
Benckendorffi tütre Tania Ale-
xanderi memuaariraamat "A lit-
tle of All These" (1987), mille
soomekeelsele tõlkele on antud
alapealkiri "Minu lapsepõlv Ees-
tis". Peale muu jutustab autor
siin oma ema suhetest Maksim
Gorki, Herbert G. Wellsi ja Ingli-
se diplomaadi ning luuraja Ro-
bert B. Lockhartiga. Eesti ajalugu
on tihedalt seotud Soomega
ning mõndagi mõistaksime sel-
gemalt, kui loeksime näiteks
marssal Mannerheimi või minis-
ter Väino Tanneri memuaare.
Aga eestlanna Hella Wuolijoe
mälestusi on meil tutvustatud
vaid tükati, vähe on saadud lu-
geda Aino Kalda päevaraama-
tuid (mõni kriitik on neid aga hin-
nanud tema parimateks teos-
teks).

Eesti kirjanduse ajaloos on
juba olnud vähemalt kaks suurt
kollase kirjanduse laiutamise
katset, millest on edukalt üle
saadud. XIX sajandi lõpul püü-
dis Jakob Kõrv oma ajalehe
"Valgus" abiga eesti lugejate
nälgja kustutada tõlgitud seiklus-
romaanidega, veerand sajandit
hiljem tuli "Päevaleht" juba ni-
metatud "Tarzanite" rünnak. Mõ-
lemal juhul astus kollase kirjan-
dusega võitlusse ja konkureeri-
ma eesti kirjandus — algul rea-
listide esimene põlvkond, 1920.
aastail teine põlvkond romanti-
kute toetusel. Mõlemal juhul oli
tegemist raamatuturu avardami-
sega, praegu on tegemist aga
vastupidisega — ahenemisega.
Seetõttu on äärmiselt raske
mõista eesti kirjanike ükskõik-
sust nii oma aprillikuu kongressil
kui ka pärast seda. Miks lasevad
eesti kirjanikud sulgeda enda
ees kirjastuste ukseid, kui ühisel
nõul ja jõul oleks võimalik neid
lahti hoida? Sõjajärgses kapita-
listlikus eesti ühiskonnas ju eesti
kirjandus õitses, miks peaks ta
nüüd hääbuma hakkama?

OSKAR KRUUS

Olen Rakvere Teatris kirjastajana. Kui ma sinna kevadel lavastama läksin, ei osanud ette näha, et niisuguse käigu teen. See selgus alles proovide aegu. Ühelt poolt tuli nagu pakkumine, teiselt poolt tundsin, et ED direktoriga ma enam võidu ei jookse. Praegu tunnen suurt heameelt, et ED-st ära tulin. Seda peaks juba intonatsioonist taipama! Täna võin öelda, et Tallinna-periood oli minule lihtsalt seisev aeg. Põhjusi võib leida minust endast, aga ka ED-st ja ajast kui nähtustest. Samas julgen arvata, et ma pole ainuke, kes meie esindusteatri otsa on komistanud. Minu meelest on seal kõik komistanud. Et ma aga pole ED-s midagi erilist teinud, siis on juhtunud ka vähem apsakaid. Oli vaja kassatükke ja — ma tegin kassatükke. Muide, mulle meeldis neid teha ja teen kindlasti ka edaspidi. Eesti Draamateatri direktori kelkimine "Sirbis" teatri lavastajapotentsiaalset paneb aga küll õlgu kehitama. Midagi pole seal uhkustada! Pigem tuleb see jutt meelde vana Irdi. Selles mõttes oleks vahva, kui näiteks Hermaküla järsku mingi teise teatri valiks. Paneks seal kaks hooaega järjest. Lepingud peaksid sellist võimalust lihtsustama. Kuigi vaevalt ei juurutata lepingusüsteemi kohe toimima hakkab. Püütakse ju teha mingeid tüüp-linguid. Aga teatritel oli siiani väga hea elu. Sellest hea elu fenomenist ei saa nii kiiresti lahti. Uus olukord nõuab sisseelamist, nagu nõuab sisseelamist osatäitmine või lavastamine. Aga jumal tänatud, et see aeg on otsa

RAIVO TRASS KAHE JALAGA RAKVERE TEATRIS

Foto: KALJU SUUR

Kui poolteist aastat tagasi kadus Trassi lavastatud Ros-tand'i "Romantikud" kolmanda etenduse järel Eestis Draamateatri afišsidelt, kadus Tallinna teatripubliku vaateväljalt ka lavastaja ise. Ent tänava kevadel pani Trass endast taas kõnelema. Menükale "Jumalaga, Vargamäe!"-lavastusele Rakvere Teatris järgnes hooaja lõpupunktina järjekordne Tammsaare-dramatiseering. Seekord on Trassi lavastuse aluseks "Tõe ja õiguse" IV osa pealkirjaga "Abielu ja õnn". Põnevust peaks lisama teadmine, et samale materjalile tugineb Pärnu teatri "Täieline Eesti Vabariik" Karusoo dramatiseeringus ja lavastuses. Ent Raivo Trass ise? Uue hooaja hakul hakkas levima igasugu jutte. Kes pakkus Trassi Rakvere Teatri näitlejaks, kes lavastajaks või isegi peanäitejuhiks. Kus on siis tõde? Palusime sellele ja mõnele teisele küsimusele asjaosalisel endal vastata.

saanud. 80-ndate eesti teater oli kokku võttes ju ülimalt keskpärane.

Tuleksime siiski tagasi täna-sesse päeva. Oli see nüüd eneseuhkus või midagi muud, mis sundis sind tööga kindlustatud näitlejakohale pealinna esindusteatri eelistama lavastajaametit provintsiteatris?

Siinkohal võiks vastata: "Tunnen, et mul on midagi öelda, et mul on materjali, mida realiseerida." Need on ilusad sõnad. Peale selle tunnen lihtsalt kohustust seda tööd teha. Ma ei lähe Rakverre ainult lavastama, vaid teatrisse tööle. Rakvere Teatril, nagu ka linna ja Lääne-Virumaa kultuurilule on vaja abi ja seda abi suudan ma pak-kuda. Mis puutub minu näitle-jastaatusesse, siis ma lihtsalt

naeran selle peale, kui räägitakse, et Trass olevat näitlejana lavastajast edukam. Võib-olla olen lavastanud kergekäeliselt. Kassatükke on vaja olnud kiiresti ja need on leidnud oma koha. Ainuke häda, et iga kord ei tulnud välja nii, nagu oleksin tahtnud.

Tallinnas on Rakvere Teatrist teiste n.-ö. provintsiteatritega võrreldes vähe kuulda. Miks?

Esiteks on see puhtalt teatri viga, et ta ei ole osanud ennast välja käia. Teiseks, haruharva on Rakvere Teatril olnud päris oma nägu. Enamiku ajast on ta olnud ilmetu. On olnud isegi häid aegu, kuid särast on jäänud puudu. Rakvere on Eesti kultuuriteljest eemal. Peterburi tee on küll suur kultuurikoridor, kuid

seni veel mitte Rakvere linnale. Kahjuks ei saa rääkida Rakverest kui turismilinnast. Sealsed vaatamisväärsused tuleb alles mängima panna. Rakvere kohal kõmiseb justkui Barbara von Tiesenhauseni hääl, mis Krossi suu läbi kõlab: need matsid, kes osmikutes elavad, arvavad ennast linlased olevat. Need on siis välised tegurid. Kutselise teatri tulek Rakverre on olnud nii konarlik, üle kivide ja kändude, et see on samuti jälje jät-nud. Ja Rakvere Teatrit ei ole juhtunud ükski teatrikorüfee või -poliitik. Omal ajal palus eest-seisus Irdi teatri juhiks. Saadigi lubadus, kuid vist suusõnaline, ja Ird kohale ei ilmunud.

Millest siiski on tingitud Rakvere Teatri haletsusväärne majanduslik olukord? On

selle taga maakonna teatrivaenulikkus, meie Kultuuriministeeriumi lühinägelikkus või hoopis kolmas põhjus?

Rakvere Teater avati veebruaris 1940. Maja idee ja ehitus on Eesti-aegne, vormistatud nõukogude ajal. Mujal Eestimaal on kas ehitatud uusi teatreid või neid restaureeritud. Rakvere on ainuke koht, kus teatrimajal on lastud laguneda. Ei ole olnud nii võimast kätt, mis kirjutaks alla põhimõttelisele otsusele: linn või maakond võtku esmaülesandeks arendada välja Rakvere teatri- ja kultuurikeskus. Viga tehti 15 — 20 aastat tagasi, kui Nõukogude rahadega oli võimalik ehitada uus kultuurikeskus. Samas ei saa ka öelda, et poleks toetatud ja aidatud.

Sinu enda plaanid uues teatris uuel hooajal?

Kõige rohkem teeb rõõmu, et mul on kotis Illar Mõttuse algupärane. Tüki pealkiri on "Isamaa ilu hoieldes" ja räägib see täpselt meie praegusest ajast. Selle näidendi tahan juba oktoobris välja tuua. Üldse saab mu tööintensiivsuseks kuu ja tükk, kuu ja tükk. Teeksin isegi veel kiiremini, kuid kardan, et näitlejad ei tule järele. Plaanis on lasteale Juhan Jaigi "Kaarna-kivi". Dialoogi kirjutab sellele loole samuti Illar Mõttus. Seejärel võtan ette Visnapuu unustatud näidendi "Meie küla poissid" ning Tammsaare jutu "Kaks paari ja üksainus".

JAANUS KULLI

(Algus 1. lk.)
Kusagilt salasopist käsu saanud, pidin kultuuritaseme tõstmise huvides ühe juubeli puhul "Kalevalaga" tutvust tegema. Lugesin ja jäingi Sampo kimp. Oma elukutse tõttu ei jõua ma kunagi läbi lugeda "Kalevala" kohta kirjutatud uurimistöid. Professor E. Laugaste sõnade järgi olen ma kinnistunud teooriatest läbi imbumata "Kalevala"-lugeja (mitte teadur). Sampo valmistamine ja võitlus selle pärast on "Kalevalas" kesksel kohal. Uurijate arvates valmis esialgne Sampo-epos aastatuhande teisel poolel. Selle juured ja põhisündmused olevat uurijate arvates siiski muinasjutulist laadi ja üsna hõredal ajaloolisel alusel. Nii annavadki paljud filoloogid mõttelennule vaba voli ja Sampot peetakse, milleks soovite. Kuid laskem kõnelda "Kalevala" runodel:

*Siisap seppa Ilmarine,
igitaukas taguja,
Taguda tilisteleks,
kõksida kõlisteleks.
Tagus Sampo tuiukasti:
jahutveski ühte veerde,
soolaveski teise veerde,
rahaveski kolmandasse.
(X runo, lk. 67)*

*Ütles seppa Ilmarine:
"Mis viga Põhjalal elada!
Sääl on Sampo jahvamis-
kirjukaasi keerlemassa,*

SAMPOST, VESIVESKITEST JA NATUKE PRESIDENDIKANDIDAADIST LENNART MERIST

*päeva jahvab sõõdavaida,
päeva teise müüdavaida,
kolmanda koduvariaida.
(XXXVIII runo, lk. 264)*

*Sääl jo Sampo seotud
kirjukaasi kütkestatud
Põhjala kivimägeje,
voore veskise siseje,
ühiksa täba tänuje.
(XXXIX runo, lk. 265)*

Tehnikamehena teen ühese järeltunde: Sampo on veski. Sampo on vesiveski. Sampo-kujutluse taga on rahva kestev igatsus kergendada oma töövaeva. Eeposes kajastub igal sammul igapäevase eluvõitluse pingutsurohkus. Ühtne teema on kogu Kalevala hõimu eluvõitlus ja esimeste vesiveskite ilmumine jättis hõimu raskelt sügava jälje.

Vesiratta leiutamine oli inimestele suursündmuseks. See tehti tõenäoliselt I sajandil e.m.a. Vesiratas oli pärast laevapurjesid teine leiutus, milles inimene kasutas loodusjõudu statsionaarsete masinate käivitamiseks.

Põllumees kasutas algul hõõrdet, siis tampis viljateri uhmris, edasi tuli käsikivi ja siis vesiveski.

Jätame kõrvale põnevad lood vesiveski tehnilisest arengust ja vaatame asju üldisemas plaanis. Tööstusrevolutsiooni alguseks loetakse tavaliselt XVIII ja XIX sajandit, millal inimene sai oma valdusse auruenergia eesmärgiga asendada käsitöö masinatöoga. Viimasel ajal levib üha arvamus, et Euroopa tööstuse sündi tuleb vaadata hiljemalt VIII või IX saj. alanud evolutsioonilise protsessina, kui Euroopas hakati tõhusalt kasutama vee-energiat. Varem oli vesiveski kohandatud ainult vilja jahvatamiseks.

Nüüd tagasi Sampo juurde. Inglise kuningas William I Valutaja (umbes 1020—1087) kehtestas kõigi maaomanike otsese vasallisõltuvuse kuningast. Tema käsul koostati 1086.a. "Viimse kohtupäeva raamat" ("Domesday Book"). Siit saamegi teada, et Britannias oli 5624

töötavat veskit. Need olid peaaegu kõik vesiveskid: 400 elaniku kohta üks veski. Ärgem unustagem — see oli XI sajandil!

Viikingid töid vesiveski Britannias Norrasse või Rootsi — "Kalevala" Põhjalasse. Sõjakäiguga tuli Sampo röövida. Oli loomulik, et vesiveskit varjati. On andmeid, kuidas sõjakäikudele võeti kaasa selleks spetsiaalselt kohandatud käsikivi. Miks ei võinud olla ka kantavaid vesiveskeid? Seda kinnitavad igatahes Eesti väikseima vesiveski mõõtmised.

Tolleaegse tehnilise kultuuri taustal jättis vesiveski oma hammasrattaste ja muude tehniliste täiustustega hämmastava mulje. Milline tööjõudlus! Hõim võis hakata rohkem põldu harima. See oli toit, see oli elu.

Vesiveski ehitamine oli seotud tihedalt sepatöoga. Ainult üksikud meistrid oskasid vesiveskit ehitada. Sampo "kirjukaasi" võib väga hästi olla graniidist veskikivi. Veski jaoks otsiti

tõesti mõnel pool punakaid kive mustade "sõetükidega".

Täna inimese mõttemaailm on muutunud. Ta on tehnikaga harjunud. Ainult siis, kui kivilinn talvel külmaks jääb ja pere sooja peab otsima, tõuseb inimeste mõtte hind. Mis maksis aga insenerimõtte tuhat aastat tagasi? Õigemini, millise jälje jättis vesiveski meie hõimudele, saame teada ainult "Kalevalat" lugedes. Kui Sampo pöörles... see oli elu!

Niisiis, kõik on lihtsamast lihtsam. Sampo ei ole Linnutee, ei maailmasõnn. Kui "Kalevala" oli 150 aasta juubel, siis Sampol on vähemalt tuhande aasta juubel ja maailma vesiveskil vähemalt kahe tuhande aasta juubel. Seda ütleb minule "veskisõnn".

Kui kirjatükk oli valmis, kohtasin juhuslikult Lennart Merit. Mina temale: "Sampo on vesiveski." Tema: "Õnnitlen, saada telegramm." Mina: "Kellele?." Tema, merilik naeratus huultel: "Sampo!"

Veskikojast on pärit Johann Voldemar Jannseni, Jakob Hurda, Mihkel Veske, Anna Haava, Konstantin Pätsi, Lennart Meri esivanemad. Täna on vaja ka väikeste veejõuajamade rajamisel Eestile omaseid traditsioone ja inseneridele maalähedast mõttelaadi.

ANTO JUSKE

OPAKAD VÄLJAMAAL EHK ÜHE PERUU-REISI KROONIKA

(Algus 1. lk.)

Hispaania asekingriigi edasi-
ne ajalugu ja sellest välja kasvanud
omapärane kultuur jäid tundma-
tuks ning kaugeks. Kes meist võiks-
ki vastu rinda taguda ja loendada
ühe käe sõrmedelgi Peruu kunstnik-
ke ja kirjanikke? Hea mäluga mehed
võiksid ajaloost mäletada vabastajat
Simón Bolívar ja San Martíni ning
iberoameerika kirjandusest huvita-
tud, keda polegi vist vähe, peaksid
teadma Vargas Llosat või ehk Valle-
jotki, aga kõik, mis oli enne ja pä-
rast neid, on meile, nagu keegi on
öelnud, "puhas rohuteadus" ehk se-
gane värk. Võimalus kogu selle ek-
sootikaga isiklikuks tutvumiseks on
olnud kaduvvõike. Kui mitte lootus-
etu. Sellepärast ei suurendanud
minu entusiasmi ka esimeste Eesti
Vabariigi maadeuurijate Mark Soo-
saare ja Peeter Ernitsa Peruu-reis.
Nad jätsid tõesti "Kommunaari"
saabaste jäljed Oriente vihmametsa-
desse, aga see tundus mulle imena
nagu Ameerika kosmonautide jalu-
tuskäik Kuu peal. Loomult tagasi-
hoidlikuna olen ma vargsi hellita-
nud lootust, et mu isiklik tutvus
indiaanlaste ja Ameerika mandriga
algab Kennedy lennuväljalt, kus
kõik seinad on kirjut Eesti kolhoose-
reklaamivatest klepsudest ja kus
ülepäeviti sagivad Eesti Asja ajajad,
Paide pudupoodnikud ja toetust ot-
sivad poliitikud. Ma ei ole veel väga
kindel, kas ma oleksin oma Ameerika-
reisist kirjutanudki, nagu ma
seda praegu teen. Kas ma oleksin
iisatanudki, sest jõuan minna, nõd-
rake, lisada midagi olulist infole,
mis jõuab Eesti Televisiooni kaudu
vaatajate ette igast New Yorgi saa-
pakauplusestki...

Jättes kõrvale kogu eelneva, ei
olnud allakirjutanul ilusatel juuni-
kuu päevadel vähimatki tahtmist
ega kavatsust sõita Tallinna, Tar-
tusse, isegi mitte Sinti, kui Pärnu
Rahvusvahelise Visuaalse Antropo-
loogia Ühingu keiser, kuningas ja
korregidoor Mark Soosaar peaaegu
möödamini märkis, et mul tuleb
kaasa võtta jukagiirist. Filmimees
Vassili Parfjonov, kes sai eelmisel
festivalil auhinna reisi Peruuksse,
suur ja kallis lääne-eesti tekk, edasi-
tagasipilet, Peruu viisa, tõend kolla-
palavikuvastase vaktsineerimise
kohta, kaks paari sokke, taskutäis
dollareid, soovi korral fotoaparaat
või videokaamera ja sõita Peruuksse,
kus toimub Ameerika põlisrahvaste
IV filmifestiival. Sõit makstakse
täiesti või osaliselt kinni, kohalviibi-
mine peruulaste seibil ja leival. Kõi-
ke seda toonil, et viska mantel üle ja
käi poes ära.

Humboldti ja Darwini päevil,
nagu mäletan, mindi Peruuksse ja
tuldi tagasi kahe aasta pärast. Kui
kiire oli. Lisaks oli kaasavõetavate
asjade nimekirjast käepärast ainult
tekst auhind, mis tuli anda in-
diaanlastest võitjale. Sokid olid alles
poes (kui olid), jukagiir Alma-Atas,
Ameerikas toodetav vaktsiin Tallin-
na meremeeste haigla külmutis või
teel sinna, Peruu saadik Moskvast,
piletiraha teadmata kus jne.

Olukorra tegi eriti pikantseks
kaks kuud kestnud istmikunärvipõ-
letik, mille haiguspildi kirjeldami-
seks tuleks olla professionaalne kir-
janik. Asjasse pühendamatuile
lühidalt kirjeldades on see nagu

hambavalu, ainult teises otsas. Ei
maksa seejuures unustada, et ham-
banärv on nagu niit, aga nimmest
kannani valutav ja näotu nimega
närv meenutab jämeduselt pesunõõ-
ri. Ja et näo peal ikka ei istuta küll.

Põdev inimene ehk patsient
püüab seistes jalga üleval hoida, ei
võta vastu pakutavat istet ja oman-
dab mõnenädalase põdemise ja mürgi-
pillide neelamise tagajärjel erilise
psüühika: kaotab keskenmismisvõi-
me, hakkab kõhides nutma, tunneb
end igal pool liigsena, muutub
apaatseks ja samas kergestiärritu-
vaks. Ühesõnaga — seisund, mille
pühul abielupaarid Thunid ja Pau-
sonid soovivad kindlasti reisi-
misest loobumise alus-
t a m i s t. Kui ei usu, lugege
"Maalehte". Hoolega. Aga mida
teha, kui käsk on vanem kui meie!
Ja hi-i-i-rmsasti tahaks.

Kahevahelolekut ei jätkunud
kauaks. Tuli meelde analoogiline
juhtum, kui dr. Ora mu Krimmi
saatis, kus radikuliit kahe päevaga
nagu pühiti. Pillideta, süstideta,
arstideta. Aga Peruu on ekvaatorile
palju lähemal kui Krimmi! Ja ma
asusin tegutsema üha kasvavas
peatse paranemise lootuses. Ei hak-
ka pikemalt kirjeldama, kuidas me
raha hankisime, kuidas me suure
pappkastitäre viie- ja kümnerubla-
seid Tallinna "Aerofloti" kassaletile
tõstisime ja see lugemata vastu võeti
(mind ja Marki tuleks saata Eesti
rügi rahaasju ajama ja dollareid lu-

nima: meil on ausus näole kirjuta-
tud!), kuidas mulle hansapäevade
ajal kollapalavikuvastane süst tehti,
kuidas ma palavikku jäin ja terve
raekojaplatsitäre inimesi oleksin
surmatõppe nakatanud ja kuidas
ma nõutud päeval, hilinemisega
Moskvasse jõudnult suutsin eba-
mugavalt suure koti ja raske kaame-
rakastiga üles otsida ahastava juka-
giiri ning ilmuda koos temaga
Peruu esindaja palge ette. Longates,
aga naeratades. Moskvast oli
+39°C, pilvitu ja tuuleta.

Tema eksponents ei olnud esi-
mene peruulane, keda ma nägin.
Esimene oli don Ricardo Mateo Du-
rand, kellega tutvusin samal päeval,
kui ta Eestisse elama tuli. Ülejää-
nud olid muusikamehed Riia Len-
nundusinstituudist — ansambel
"Yavar Peru", kes on mitu korda
Pärnus esinenud. Alles käesoleval
kevadil näitas üks selle liikmeid

oma passi, mille Eesti piirivalvur
oli Iklas katki rebunud. Eesti piiri-
valvuri arvates ei olevat see õige
pass olnud. Eesti piirivalvurid rebi-
vad sellisel juhul passi puruks.
Vaat sedasi.

Ja nüüd seisin mina Peruu saat-
konnas ja tahtsin kiiresti viisat saa-
da.

"Hm," ütles härrasmees ja uuris
mu sinist Nõukogude passi, millel
Eesti Välisministeeriumi tempel ta-
gakaanel. "Eestist? Kuulge, öelge,
mis teil seal Eestis toimub? Meil on
käänud mitu inimest passi vaheta-

mas. Kõik kurdavad, et neid süüdis-
tatakse passi võltsimises, passid re-
bitakse puruks..." Ma ei tea, mida
elukutseline diplomaat sel juhul
oleks vastanud. Ma vist punastasin.
Vene neiuksed vaatasid mind kir-
jutuslaudade tagant ilmse uudishi-
muga. Sihukesed nad siis on... Vä-
hemusrahvaste rõhujad ja
peruulaste mõnitajad. Rassistid,
natsionalistid ja rahvusvaheliste
normide jalge alla tallajad.

"Quien sabe, señor? Son los
cretinos..." pomisen nõutult habe-
messe. Ja jumal seda tõesti teab,
mida need kreitimid piiripunktides
teevad. Mõned pidid pudeleid küsi-
ma... Härra saadik pudelet ei küsi,
viisa vormistatakse ära, passi pu-
ruks ei rebita ja lõpuks naeratakse
segi. Soovitakse head reisi.

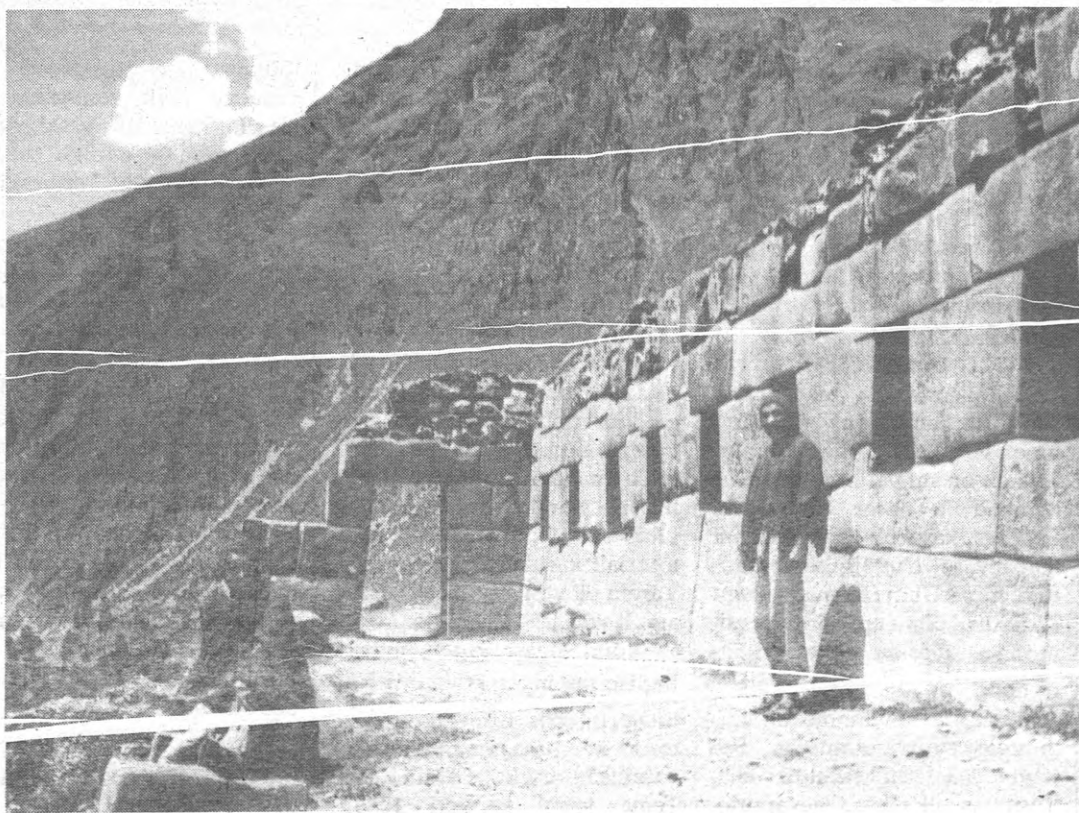
Seremetjevo lennujaamas vaada-
takse passi vaid vilksamisi, ei tunda
erilist huvi pagasi sisu vastu ja poo-
tühki IL-86 võtab suuna Luxem-
bourg'ile. Lendame loojuvale päike-
sele järele. Luxembourg'i
lennujaam on inimlikult väike,
piinlikult puhas ja mugav. Pärast
kolmetunnist püsti lendamist tun-
duvad nahkhiivaniid nii kutsuva-
na... Ei saa lahti tundest, et oled
nagu rikka härrasmehe eramus väi-
kesel mõnusal cocktail-party'l. Os-
tame apelsinimahla, tammume baar-
is, kõrs suus, ja jõuame liiga hilja
järeltulele, et dollaritest tagasi an-
tud peenraha muutub automaatselt
kasutuks meeneks. Jätame enda jä-

rele musta tahmajoru ja tõuseme
õhku. "Kinnitada võõd!" tähendab,
et hoian end küünarnukkidel õhus,
vältimaks otsest kontakti väga pa-
hase närviga ja istmiku vahel. Ajavii-
teks püüan hüva nõuannet hispaania
keelde tõlkida, aga ei tea, mis on
"vöö". "Cincha" on sadulavöö...
Pärast mõningat spekulereimist
võrdleva keeleteaduse sfäärides
leian piisavalt hispaania-pärase
kuldse kesktee — "zastegnar reme-
nes".

Lõpuks tohib tõusta. Pilved ha-
juvad, all ujub tiirva varju meri ja
paistab selgesti Inglismaa. Rohelise
ja kollase kirju nagu lapitekk. Veidi
aja pärast teatab stjuardess, et len-
dame Lõhdoni kohal. Seda kohtu-
mist olen kah teistiti ette kujutanud.
Uurin hoolega möödalibisevat täna-
vate ja kvartalite võrku ning püüan
Thamesi kaldapealselt parlamendi-
hoonet leida, et Toweri asukohta
määrata. Mingit parlamenti ei ole,
ei ole silda ega midagi vähegi tuttu-
vat. Kui ma pika aja pärast uuesti
alla vaatan, on seal ikka veel Lon-
don, mis näib lõputuna ja koosneb
väikestest majadest. Läheb veel tükk
aega, lendame üle mere ja siis saa-
bub Iirimaa. Samasugune lapitekk,
aga väiksematest lappidest.

Shannoni lennujaam on kõvasti
pirakam. Transiitreisijate ootesaali
keskel on täiesti tühjade pukkidega
baar ja roosade põskedega baarmen.
Selle leti ees lõpeb mu mõne nädala
kestnud suitsetamisest loobumine.
Rõõmsa "hallo" järel teen baarme-
nile teatavaks uudise, mis on teda
terve päeva piinavas ootuses hoid-
nud: ta saab minu käest teada, et
Iirimaa on üpris hea ilm ja et selle
sündmuse puhul ei oleks palju väike
"Paddy" viski teha! Iirlase näost
võib lugeda, kui suur kivi langes ta
südamelt seda uudist kuuldes. Rõõ-
must särades ulatab ta mulle nõu-
tud joogi ja sigareti ja tõttab sama
uudist leti juurde astunud vanahär-
rale edasi rääkima. Ma tuln tae-
vast, et iirlastele rõõmusõnumeid
tuua! Proosit, "Paddy"! Peatset pa-
ranemist, õnnetu tagumik!

Olen ühe endataolise kosmose-
tulnukaga terve pika jutu ära rääki-
nud, kui tuleb jukagiir, võtab mul
nõobist ja tirib mu tohutu suurde,
steriilselt puhtasse kempsu. Ei, mit-
te kempsu, vaid kempsu-angari.
kempsu-halli, kempsu-paleesse, mille
ühes nurgas asub matist plastikust
dušikabiin steriilsete saunalinade-
ga. Ja osutab selle kabiini uksele,
kus ripub suur silt a i n u l t s e l-
ges vene keeles: "TOLKO DLJA
DUŠA!"

Inkade tempel Peruu.

Vaatan ringi: rohkem selles poes silte ei ole. "Tõ tolko podumai! Stõ-dno!" ütleb jukagiir. "Noojah..." ütlen mina. "Eks ta ole."

Jukagiir on esimest korda üle oma suure kodumaa piiri saanud. Ta käib väga tõsiselt ja mõtlikult ringi ja vaatab kõiki asju tähelepanelikult ja kaua. Olles saabunud pikemalt uurimisreisilt tax-free kaupluste vitriinide tagant, tuleb ta tagasi, naeratab, raputab pead ja ütleb: "Ei saa ega saa aru, kuskohas me ei ole nii kaua elanud oleme?"

Mina joon veel ühe "Guinnessi" õlle. Mina ei oska talle midagi öelda.

Pärast järjekordset rihmades rippumist tõstan üles istmeploki kolm käetuge ja sätin end istmetele küllili. Nii, horisontaalasendis ja seljaga sõidu suunas kihutan ma pimedusse üle Atlandi Ameerika ranniku poole.

Siis tiritakse mind varbast. Kenake stjuardess palub mul jälle vöö ümber panna ja küünarnukkidel rippuda. Läheneme Newfoundlandile. Mul oli kunagi koer, kes sealt pärines. Ma olen siis nagu mingi saadik, kelle kohus oleks tervitada tema sugulasi. Ja siis astun ma Ameerika pinnale. Täpsemalt — beetonile. Ma mõtlen juba ette, kas kohalikule baarmenile sobib öelda, et täna on ilus ilm. On pime, puhub tuul ja sooja on 6° C. Äkki arvab, et ma teda pilkan? Siis võiks ju talle teatada, et liirimaal oli päris kena ilmake? Ganderi lennujaamas on aga hoopis tädid, kes pakuvad kohvi ja jäätist. Seinad ja postid nende ümber kirendavad klepsudest. Loen vähemalt seitsme Eesti kolhoosi ja eesrindliku ettevõtte nimesid. Ka rida kodanikke on end siin sisse mõllinud — Ants, Liide ja Kutt Otepäält. Rõõmsalt valgub mõnes kohas lainete ja tööriistadega lipp, Kanada näitsikud näitavad isegi uhked olevat, et nende kinturis nii palju prominentseid otupäid kohvi on lüürinud.

Tühja halli paiskub käratsev mass poolpaljaid ja päevitunud sakslasi Bahama suvituspargiisist. Osa neist paljajalu. Meie paneme mootori käima ja lendame Kuubale. Kui mind jälle pärast pikemat uinakut kästakse Kristusena rakmetes rippuda, lööb paremal, silmapiiri kõrgusel iga paari sekundi järel roosat välku. Arvestuste kohaselt võiks jumalast nüheldav olla Florida oma mängupõrgute, bordellide, disneyland'iga. Lausa kade hakkab, kui mõtlen, et Tõstamaa kandis tuli viimati vihma 12. mail! Maandume üle Havanna. Projektorite valguses helendab El Moro fort. Lennuk peatub José Martí lennujaama ees, pimeduses helendab "ose Mart". Nii kodune tunne on seda vaadata! Vanasti oli ka Pärnu hotellil tihti vahelduv tulikiri — küll "Pärnu ell" ja "nu hot". Kobime trappipidi alla nagu pime sauna: õine temperatuur on kõvasti üle +30°!

Jaamahoone on samuti tuttavlik ja kodune: mõned klaasid ja paneelid on asendatud vineeriga, mõnes kohas kukub krohvi, kempsu ukse ette on lükatud katkisi toole, ringi üitavad unised sõdurid ja väsinud reisijate vahel nühib põrandat määrdundud kitlis eideke, kalts ümber põrandaharja, viimast aegajalt mõlkis ja päevinäinud pange kastes.

Peagi hakkab koitma ning vastu roosatavat taevast joonistuvad kõrgete palmide siluetid. Surun nina vastu pragulist klaasi ja püüan uurida, milliseid botaanilisi avastusi võiks betooni ja seina vahelisel ribal leiduda. Floora ei tundu olevat eriti subtroopiline. Maapind on punane nagu saare valitsuski. Varsti saabub rühm vormikaid ja veetlevaid mulatitare, kes kogunevad toole kaasa tassides kohalikku viinapoodi, kus nagu hiljem selgub, saaks imevähese dollarite eest suuri "Baccardi" rummi pudeleid osta. Seeba kuningannad võtavad istet ja kuulavad tükk aega ühe tõsise häära loengut. "Neuželi partsobranije?" küsib jukagiir. See riik jätab selleks võimalusi. Võib-olla on see põgus instruktiaž enne ennastsalgavat, töövõitlust pungil päeva, võib-olla keelekursus? Läbi klaasi ei kuule midagi. Daamid tulevad lettide taha ja laovad riulitele kauba — Hiina nikerdused, Kuuba sombreerod, merkarbid ja täispuhutud ning kuivatatud, jalgpalli meenutavad kalad, mis on nii okkalised, et neid saaks vaid sepapihtidega püüda.

Samas on terve riul videokassette, igahel erinev Fidel Castro nägu. Selgub, et need on tema kõned, mida on peetud eri aegadel eri kohtades, aga ma kardan — sama asja kohta. On lust lükata see videomakki ja vaadata 2 tundi energiliselt vehkivat Fideli! Suurepärase õppevahend keeleõppijale!

Kariibi mere kohal kõigub ja hüppab lennuk nagu peru hobune. Laua ime, kui sügavalt kandepinnad läbi painduvad! Meri on säravsinine, väheste saarekete ümber lausa karjuroheline. Kurssi meile ei öelda, aga käib kõlakas, et lendame üle Panama. Tiheda metsaga kaetud maastik meenutab reljeefilt kalossitalda. Siis tuleb Vaikne ookean, džungleid ja lõpuks Peruu lausa ehmatamapanev kuummaastik suuremate ja väiksemate kollaste, pruunide, hallide ja punaste mägedega. Kohati on mäekülgedel majakesi, kollakaid põllulappe, terrasspõlde ja rohekaid pöösakesi. Harva näeb lookevaid teid ja jääb arusamatuks, millega võidakse ületada mägiläikeste kohutav eraldatus muust maailmast. Kui seda maailma üldse kuskil on. Paremal on silmapiirini niisama lõhutud pind ja vasakul kõrguvad kohati üleni lumised, ähvardavalt teravad ja järskude seintega mäetipud nagu puseriti hambad.

Veel kord tiibade alla nihkuv ookean mõjub üpris rahustavalt pärast lõputut kaljukõrbe. Näib, et siia võiks isegi alla kukkuda ja midagi hirmsat ei juhtuks.

Mingi ime läbi tuleb meile vastu festivali korraldaja Eduardo Bryce, me lohistame oma kotid lennujaama ette, järgneb dramaatiline vaidlus ja kauplemine taksojuhtidega ja siis vurab väikese pargase suurune, kergelt roostes Ameerika tänavaristleja läbi automaaturitest valveposti ja kihutab N. suunas. Oleme Limas.

(Järgneb)

KÜLALINE HOLLYWOODIST

Möödunud reedel külastas toimetust Ilmar Taska, Moskva Kinoinstituudi haridusega eestlasest Hollywoodi produtsent. Emigreerinud 1978. aastal, pärast mõneastast töötamist "Tallinnfilm" toimetajana, Rootsi, suundus ta sealt seitsme ja poole aasta järel Ameerika Ühendriikidesse, kus tänaseks on olnud samuti seitse ja pool aastat. Film "Back to U.S.S.R.", millele Ilmar Taska oli nii produtsendiks kui kaasstsenaristik, ringles ka selletalvisel Tallinna filmiturul.

"Kas totalitaarriigist tulnule nõudis tõus Hollywoodi produtsendiks uskumatuid jõupingutusi?" — "Mitte uskumatuid," vastab malbe Ilmar, "aga vaeva tuli näha ja tööd teha. Ilma ei saa midagi." — "Räägitakse, et Hollywoodi-karjäär eeldab kõigepealt head suhtlemisoskust?"

Foto: KALJU SUUR

— "Suhelda on tulnud tööpoolest nii palju, et mõnikord tunnen tahtmist põgeneda kõrbe," ütleb Ilmar, kontaktne inimene.

Ta nendib, et Ameerika praegune majandus- ja kultuurikriis on haaranud ka filmitööstust. Studioid lähuvad pankrotti, inimesed jäävad tööta. Ning seda vaatamata asjaolule, et Ameerika filmid on vallutanud peaaegu

kogu maailma ekraanid. Üliraske on Ameerikas teha (või mujalt importida) filmi, mis poleks mõeldud massitarbeks. Euroopa kultuur on siiski kõrgemal järjel, kinnitab hollywoodlane. Ja lakkudes vannutab: "Hoidke oma vaimsust, eesti kultuuri omapära: see on suurim väärtus!"

MARIS BALBAT

JÄLLE RETROFILM

Kui 1970. aastatel armastas "Tallinnfilm" erilisel ajaloolisel kostüümfilmide või eesti klassika ekraniseeringuid, siis uued kümnendid töid uue moe — lähiminekü retro. Õnnestunud on need retrolood peamiselt Peeter Simmil ("Ideaalmaastik", "Inimene, keda polnud"), osalt ka Jüri Sillartil ("Äratus"), reservatsioonidega Sulev Keedusel ("Ainus pühapäev"). Peale nimetatute meenuvad veel S. Keeduse "Õnnelik lapsepõlv", V. Kuigi "Perekonnapiildid", J. Sillarti "Noorelt õpitud". Tekkimas on omad retrofilmiklišeed.

Sellesse ritta on nüüd lisandunud Aare Tilga (sünd. 1961) esimene täispikk mängufilm "Tule tagasi, Lumumba" Toomas Raudami stsenaariumi järgi (mis põhineb stsenaaristi enda jutustusel). Filmi aeg on täpselt määratletud — 1961. Režissöör ei saanud seega omaenese mälestusi kasutada. Miks peab see lugu kahe poisi sõprusest (poisid ise on Ojar Rõugu ja Ahto Heideni kujutuses meeldejäädavad) toimuma just sel ajal, öieti ei selgu. Retrokujutus on pisut kramplik ja mitte alati päris täpne. Kas seetõttu, et tellija on

Foto: PRIIT GREPP

"Tule tagasi, Lumumba" peaosalised Ojar Rõuk (Rein) ja Ahto Heiden (Lumumba).

Moskva "Ekran", jätab "Tule tagasi, Lumumba" mulje pigem stagnaajal tehtud "julgest" filmist kui tänasest tagasipilgust kurba de atribuutidega minevikku — pioneerirätkidest kägistatud lap-

sed, võlts kinokroonika ja muud. "Tule tagasi, Lumumba" esilinastus Kinomajas 19. augustil.

M. B.

"NORDIC LIGHT" SAAREMAAL

20.—30. augustini toimub Saaremaa pealinnas Kuressaares traditsiooniline Põhjamaade animafilmide festival "Nordic Light". 1985. aastal Stockholmis alguse saanud üritus toimub tänavu seitsmendat korda. Kolm aastat tagasi lõi festivali Eesti, hiljem ka Läti ja Leedu. Et kõik Põhjamaad on juba korraldajamaa au maitnud, hääletati viimasel "Nordic Lightil" Islandi

väikelinnas Hafnarborgis tulise vaidluse järel üksmeelselt tänavuse festivali paigaks Eesti.

"Nordic Light" ei ole festival selle sõna levinud mõistes. Siin ei moodustata rangeid žüriisid ega jagata kalleid auhindu. Tähtsamaks loevad osavõtjad üksteise viimase aasta filmide vaatamist ja seejärel sundimatus õhkkonnas filmikunstist kõnelemist. Niisamuti peetakse

ka lugu huvitavatest ekskursioonidest ja heasoovlike suhete sõlmimisest eri riikide filmitegijate vahel.

Eesti Vabariigi animalippu hoiavad Kuressaares püsti oma viimaste filmidega R. Heidmets, K. Kivi, M. Kütt, H. Mets, P. Pärn ja H. Volmer.

JANNO PÖLDMA

Niisiis on kokku võttes kolm põhihädä meie esindamises ja esinemises sellisel maailmafoorumil. Esiteks, Eestil puudub oma *image*. Teiseks, Eestil pole oma, väljapoole suunatud promotsiooni ja sellekohast propagandat. Kolmandaks, Eestil pole esindusfilme, -trükiseid ja muud sellelaadset vajalikku.

Nõnda mindi välja hetkel ainuvõimaliku lahendusega: üks keskne kunsti valdkonda kuuluv objekt (installatsioon) + informatsioon videolintidel Eesti kohta + transformeeritav ruum võimalikele ekspositsioonidele (vt. eelmise "Sirp").

Jätkame ANDO KESKKÜLAGA.

Kuidas aga esitlesid end teised, kogemuste ja traditsioonidega osavõtjad?

Meie suhtumine riigi esindamisse EXPO-l polnud kahjuks sugugi erandlik. Terve hulk riike lähtus sarnasest mõtteviisist ja usaldas kunsti kui kultuuri universaalset koodi või siis mõnd oma kultuurile iseloomu-

likku objekti või materjali.

Näiteks?

Kõige radikaalsemalt on seda teed läinud Tšiili, kes demonstreerib tükki Antarktise jäämäest (tagasiviimise kulud jäävad ära, piisab, kui külmutusseade välja lülitada). Üks populaarsemaid vaatamänge on Monaco paviljoni hiigelakvaarium, kus klaas-tunnelis jalutavad külalised võivad tutvuda Vahemere akvaariumi koopiaga, kus vee koostis, kalad, merepõhi — kõik on ehtne ja elus. Selle akvaariumi loomisega tegelesid teadlased aastaid. Saksa paviljonis võib peale kõige muu näha fragmenti Berliini müürist, Ungari paviljonis puud, mille juured paistavad läbi klaaspõranda, Saudi Araabia paviljonis kõrbeliiva... Tšiili väljapanekut meenutab pisut Tšehhoslovakkia mustast traatvõrgust ja puidust paviljon, kus esitatakse kaks klaasist teost. Üks koosneb valgusest ja selle projeksioonist läbi

klaasdetailide, teine klaastahvli-tele abstraktse ekspresionismi vaimus maalitud kompositsioonist. Kõik. Enamiku ruumist võtavad enda alla restoran, kauplus, büroo.

Huvitav on võrrelda endisi sotsmaid. Teatavasti sai N. Liidu paviljonist Vene paviljon ja endisest N. Liidust on Venemaa ka ainus paviljoniomanik (autoriks vastava konkursi võitnud Läti arhitekt Juris Poga). Oma ekspositsioon on vaid Eestil ja Leedul. Ei Ukrainat, ei Valgevenet ega kedagi teist.

Pea jagu teistest üle on Ungari paviljon. XV. sajandi (vihje Kolumbuse reisidele) stiilis, puust maakirikut meenutav ehitist on traditsiooni ja käsitöö mõjuv demonstratsioon, arhitektiks maailmanimega Ungari arhitekt I. Makowecz. Bulgaaria näitab paarikümmend eri ajastutel maalitud bulgaarlase portreed. Poola, kellel on Bulgaariaga ühine paviljon, näitab umbes ruu-

mis üsna kokkusurutult plakateid ja kahel pisikesel monitoril filme Kantõrist ja tema lavastustest. Suur osa ruumist jälle restoran, büroode ja kaupluse kätuses. Leedu ekspositsiooni teljeks on merevaik tardunud putukatega, Eestil paekivi...

Aga videokunst?

See on omaette tasand nii Eesti ekspositsioonis kui ka kogu EXPO-l. Audiovisuaalseid vahendeid ühel või teisel kujul leidub peaaegu kõikides paviljonides, kuid erilise, keskse koha saavad need Prantsusmaa ja Inglismaa paviljonides. Prantslased üllatavad sügava, peegelseintega, kuubikujulise basseini-ga, kus lõpmatutes peegeldustes moodustub helidest, valgusest, värvidest ja kujunditest lummas kosmiline maailm. See on suurejooneline mäng meeltele, milles vaataja hetkeks aja ja koha unustab. Kui külastajal pole kiiret, näeb ta seda pärast ekspositsiooniga tutvumist basseini äärel toetudes, võib aga ka tänavalt eskalaatorile astuda ja aeglaselt selle *show'* kohal teise ukse poole kulgedes kiirmulje kätte saada. Kel tahtmist, võib jälgida samas pimedas, otsekui seinteta ruumis arvatavasti sadu videoklippe Prantsusmaast.

Inglismaa pakub ekspositsiooni alguses võimsat multivideoetendust 288 sünkroniseeritud, erimöödulistel monitoridel. Muusika ja helide saatel "avastate uue Inglismaa" ning te ei pääse enne edasi, kui olete kogu etenduse ära vaadanud. Veelgi mõjuvam on aga see, mida külastajad näevad lõpus. See on multimeediaetendus teemal, kuidas Inglismaa kontakteerub maailmaga (inglise keel, BBC, Eurotunnel, massikultuur kui suhtlusviis, satelliit tehnoloogia jms.). Etendus on erakordselt leidlik ja lavastuselt filigraanne videopildi, arvutigräafika ja elu-

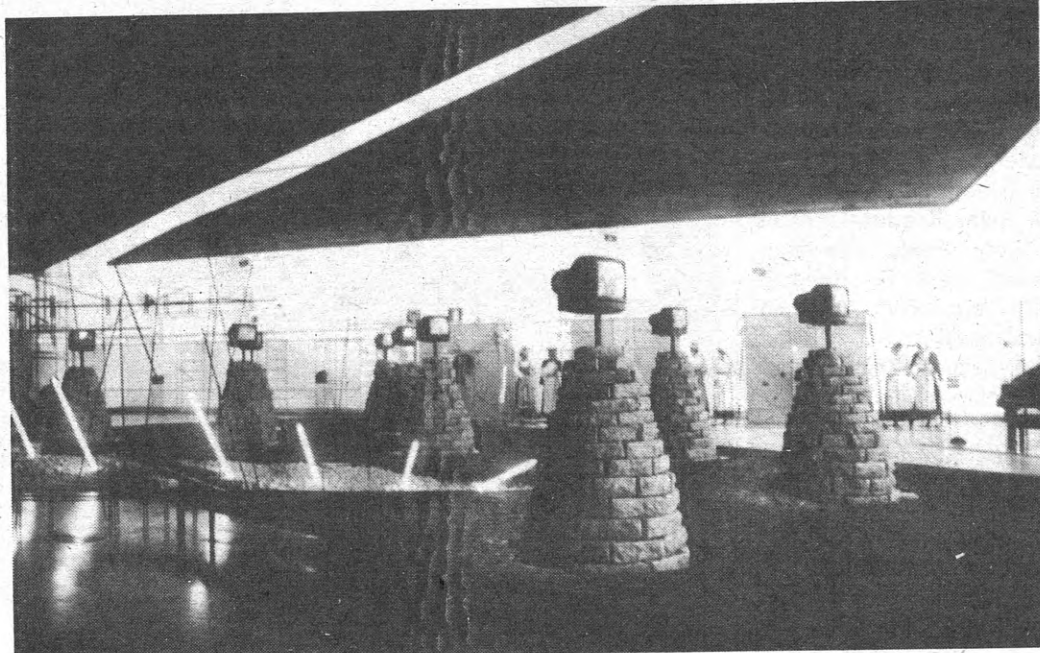
sa näitleja koostöö. Mõne minutiga viiakse auditoorium vaimustusse, üksmeelse aplausi.

Multimeediaga hiilgavad veel Kanada, Austraalia ja mitmed teised. Venetsueela demonstreerib hiiglekraanil imeilusat, tippkvaliteetse kujutisega vaatefilmi oma loodusest ja — ongi kogu ekspositsioon. Igatahes suurejooneline. (Lisaks üsna huvitav raamatukauplus ja Jesus Rafael Soto optiline skulptuur.) Need olid "sundmenüü" näited, milles vaataja on pandud osalema algusest lõpuni. Enamasti on aga multimeediavahendid nii tapvalt sarnased ("vahend on teade"), et kui vähegi võimalik, siis keegi nende ees pikemalt ei peatu. Seda otsekui aimates, sõidutavad hollandlased oma külalised teisele korrusele eskalaatoril, mis läbib videomonitoride kadalipu: midagi ikka külge jääb.

Ja kõige selle taustal meie videoprogramm?

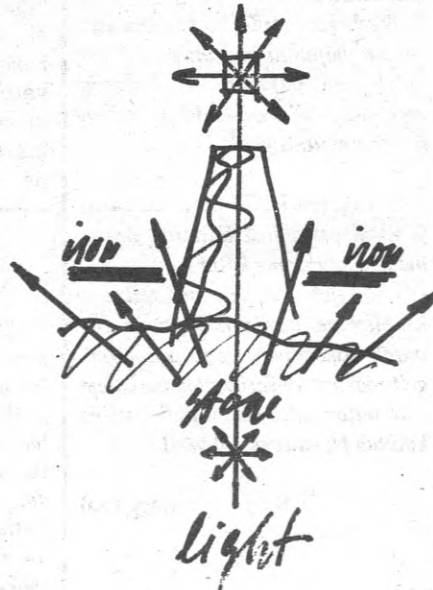
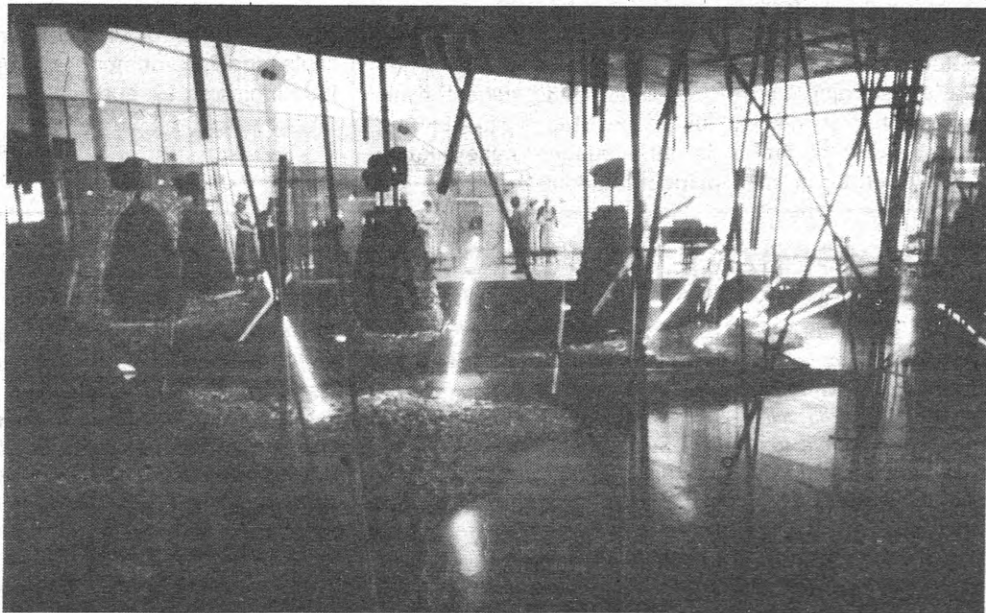
Eesti annab (naivselt) võimaluse vaadata 14 kolmetunnist kassetti, mis eri kombinatsioonides esitlevad kultuuri, folkloori, loodust, vaatefilme. Ainult mõned nimetused: "Jaaniõhtu Altjal", "Tasase maa laul", "Tavaline rästik", "Eesti koopad", "Rukkilill", "Laulusillad", "Niguliste", kassett "Eesti kaasaegne kunst", "Raua needmine", "Haapsalu", "Palmse" jms. — umbes 30 nimetust, mis Eesti TV-l õnnestus lühikese ajaga videosse ümber võtta. Seni pole süveneda soovijaid minu teada olnud. Ka giididel oleks üsna raske neilt kassettidelt külalist huvitavat teavet leida või pakuda. Ekspositsiooni jookseb neljas ülestikku asetatud monitoris nende filmide põhjal ümbermonteeritud (andku mulle autorid andeks) 20-minutine vaatefilm. Suure videoprojektori jaoks (suurepärane "Baueri" videokahur) on mõeldud üks film — P. Pärna "Hotell "E"" üks lavastus — M. Undi "Rahvasõber Jean Paul Marat" jälitamine ja...", üks V. Tormise teosel põhinev kontsertfilm, üks kunstkassett. Paraku on aga paviljon (vastupidi esialgu lubatule) väga valge ja demonstratsioon on võimalik ainult õhtul pimedas, s.t. poolteist tundi enne paviljoni sulgemist. Installatsioonitornide üheksas monitoris on jooksnud ka J. Nõgisto montaaž, mis on sünkroniseeritud kolme monitori kaupa ja töötab mitte niivõrd infona kui muljet loovana.

Kuidas haakub sellega Eestit esindav ekspositsioon, sellest järgmises numbris.

Vaated Eesti väljapanekule Sevilas.

Õigupoolest kuulunuksid need ümbervõtted värvilaididelt eelmise numbril jutu juurde.

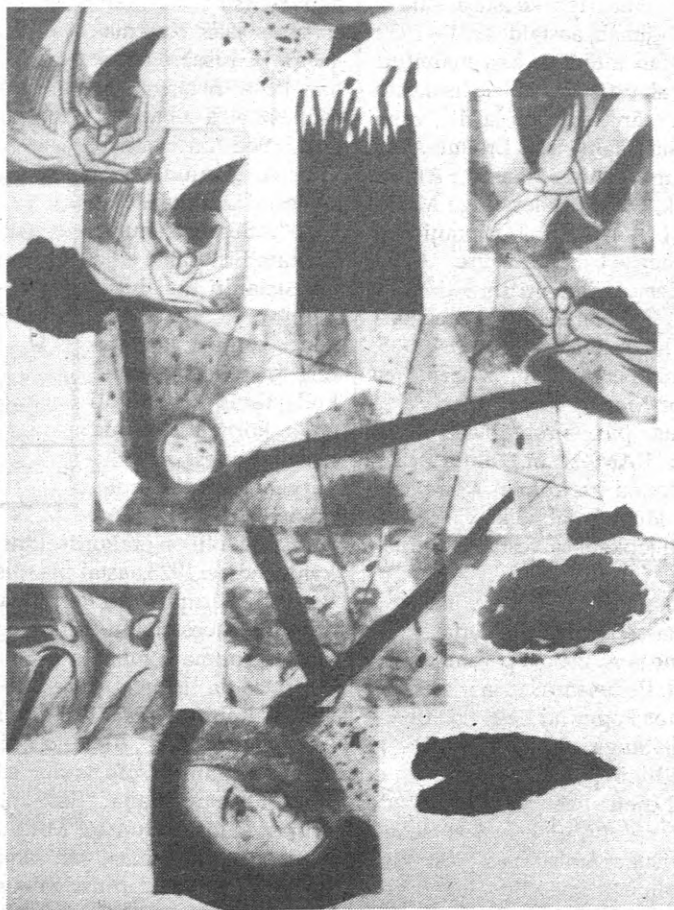

Evi näituse avamisele "Vaalas" 11. skp. olid tulnud Olla, Leili, Vive ja ... Mõjub juba kultuuriajalooliselt see rohkem kui kolm aastakümnet koos käiv nais-kunstnike seltskond, millele aja jooksul on lisandunud uusi nägusid. See on midagi taolist nagu piipe popsatav Eesti Kunstnikkude Ryhm veel 1970.a. paiku all "Tallinnas", Leopold Ennosaar oma musta baretiga või parematele uudistele "auh-auhiga" reageeriv Alo Hoidre "Ku-Kus". Vaimsus võlgneb mõndagi sellistele, oma harjumustes püsivatele üksiklastele, laud- ja sõpruskondadele, kellega suheldes ei lähe tarvis ülearuseid seletusi. Loodetavasti jäävad nad kestma ka turumajanduse oludes.

Ei maksa arvata, nagu poleks see sissejuhatus kuidagi seoses Evi Tihemetsa vastavatud näitusega galeriis "Vaal". Sedasama rõõmsat turvatunnet, mida sisendas eespool mainitud iginooruslik avamispublik, õhkus ka galerii seintelt. Evi Tihemetsa tööde keskel "Vaalas" tunned end kui akvaariumis, mille läbipaistvatelt, aga kindlatelt seintelt pörkavad tagasi tormitsevad elulained.

Avamisel sõnas kunstnik, et ta polevat oieti tööd teinudki, ta olevat kogu elu vaid mänginud. Nii või teisiti teevad oma tööd poolmängides kõik kunstnikud. Arvan, et Evi Tihemetsa töödest oleks võinud kokku panna ka hoopis teistsuguse ekspositsiooni. Praeguses on ta koos kujundaja Saima Veidenbergiga tõesti rõhutanud mängulisust, inustunud töid seinale paigutades

"VAALAS" — "INGLIPUU"

Evi Tihemetsa. "Inglipuu"

värvist niisamuti kui oma loojakupiltte trükkides.

Päike ja loojanguvärvide mäng merel ja taevast on üks näitusel esitatud uudisloomingu juhtmotiiv. Selle uudisloomingu moodustavad põhiliselt mullu ja tänavu valminud väikesed värvilised kuivõnõla-tehnikas tööd. Mõned minimaalistikud on must-valged, pehmelakised, pärinedes 1985.—1986. aastast. Mäletame neid veel Evi Tihemetsa personaalnäituselt 1987.a. Kadriorus, nagu tema suureformaadilisi "Loojakuidki". Toonaseid ideid on kunstnik nüüd edasi arendanud abstraktsiooni, dekoratiivse minimalismi suunas — suunas, mis on talle varasematelgi aegadel omane olnud, nagu meenutab valik 1960.—1970. aastate värvilistest "Vaala" allkorrusel ("Punane kuninganna", "Valge kuninganna", "Kompositsioon punasega", "Mängumaaailmasi" jt.). Seejuures pole katkestatud nähtavat või aimatavat sidet loodusega. Oma lakoonilises loodusläheduses mõjuvad väikesed lehed nagu haikud.

Igaüks leiab siit endale meelepärast. Mulle meeldivad need, kus on rohkem pehmelakki ja vähem värvitunduvaid olevat mahlakamad, ekspressemad. Näiteks "Maa kohal" ja "Loojak" (1991) "Inglipuu" ühes seinas või sari "Granaatõun" (1990). Viimane moodustab koos kõrvõimalikul viisil eksponeeritud eriavõrreliste variantidega lehest "Kõrvõrre paar" (1963, sõõvituse) näitusel n.-õ. viljade nurgakese, kuhu kuulub ka ehtne arbuus.

Mängulist elementi, kombineeri-

mist ja varieerimist, paberi enda esteetilise mõju kasutamist näeme ka viimase aja suurtes, fragmentidest kokku pandud kompositsioonides. Sellistega üllatas Evi Tihemets 1991. aasta salonginäitusel. Seal eksponeeritud "Risti" ja "Epitaafi" võib pidada "peasüüdlaseks", et tuli Kristjan Raua preemia. Praegu on "Vaalas" väljas samalaadne "Inglipuu", mille idee lähtub ühest 1989.a. sõõvitusest. Näituse avamise eel sain kunstnikult kingituseks kauni, Soomes trükitud raamatu tema piltidega, mis kannab samuti pealkirja "Inglipuu". Selle tagakaanelt on lugeda:

Eesti graafik Evi Tihemets vaatab Tallinna Kunstihoone katusealusest aknast iga päev sirgekasvulist puud vaikselt asfalteeritud õuel. Puu seisab oma kohal nagu ime, elavana ja tihedavõrrelisena keset tagaõue mahajäetust. Veel imepärasemaks muutus see puu sel hommikul, mil kunstnik nägi seda täis valgetiivalisi ingleid, lootuse toojaid.

Inglite laskumine oli sümbolismiajastul üsna armastatud teema, mis kumiseb mul kõrvus millegipärast prantsuskeelsena — "la chute des anges". Mõneti naiviseeriv käsitluslaad on siin omal kohal.

"Inglipuu" sobib hästi nimega näitusele, millega Evi Tihemets on teinud meile kõigile ilusa kingituse oma sünnipäeva puhul. Tema sünnipäeva puhul aga soovime just täna kunstnikule kõike seda, mida ikka juubelitel soovitakse.

MAI LEVIN

KAKS NÄITUST "G"-GALERIIS

Piret Rohusaar. "Must lind" (õli, 1992)

Foto: KALJUSUUR

Piret Rohusaare pildid ja modell.

kunstnik pole ühtki neist piltidest teinud hinnaalandusega, üksnes müügikaubana. Omas laadis, omas "nišis" tuleb Piret Rohusaare pilte ja nende maailma igati tõsiselt võtta ja mida rohkem meil neid "nišse" on, seda rikkamad me oleme.

9. augustil oleks kaheksakümneaastaseks saanud Aleksander Põll, kelle kohta võib täie veendumusega öelda, et ta kuulub eesti kunsti klassikute hulka. Ausam ja täpsem olles tuleks tema osa piiritleda akvarellikunstiga. Ise on Aleksander Põll iseloomustanud akvarelli kui keerukat, väga spetsiifilist tehnikat: "Valget värvi asendab paber ja natuurist maalides peab akvarellist nägema tulevast tööd juba oma teadvuses, sest parandusi tööprotsessi ajal on peaaegu võimatu teha." Nii on see tehnika, mis ühelt poolt võimaldab kiiresti ja paindlikult edasi anda vahetuid muljeid, teiselt poolt nõuab suuremat ettemõtlemist ja -nägemist vaimusilmas, nõuab riski ja pakub üllatustki valmisildi saamisel. Ühest, teisest ja ehk kolmandastki annab tunnistust kunstniku lese proua Eda Põlli koostatud, valitud ja ka tema ettevõtmisel teoks saanud väike mälestusväljapanek "G"-galeriis. Ja vahest kõige enam annab see väike näitus meile teadmise, et tõeline meisterlikkus, olgu kui kitsalt

piiritletud alal tahes, loob tõelise kunsti, väärtustab mis tahes kujutamiseobjekt, olenemata sellest, et paljud kordsest kasutamisest, populaarsusest ja paljust muustki võib objekt olla omandanud mõne teise kunstniku väljenduses tüütuseni nähtud ja vulgaarse tähenduse. Kõnesolev väljapanek on tõesti väike, kuid teeb päris ülevaatliku ekskursi eri loomeperioodidesse ja teemadesse, sest juba kujutamiskohad ja -objektid on sundinud kunstnikku revideerima ka käsitluslaadi. Kivine põhjarannik ning panoramaalne vaatepunkt ja rasked kontrastsed värvid, Kesk-Aasia ümarad tornid, kitsad müürid ning mahedalt säravad, valkjalt hallid toonid, pidulik roosibukkett ning verevpunase ja valge pinna järsk vastandatus jne. Viimaste tööde, päris kaheksakümne aastate lõpul maalitud ikoonide atribuutikat kasutavad ja interpreteerivad akvarellid näivad elavat nüüd uut elu, omandavat suurematki tähendust kui oma loomise ajal, seda just tänu vene sajandialguse avangardi taasavastamisele ja -propageerimisele. Ja see annab tunnistust Aleksander Põlli paindlikust vaimust, sellest, mis ka vajalik klassikuks tituleerimisel peale meisterlikkuse eeltingimuse.

REET VARBLANE

Praegusel pluralistlikul ajal, mis vägagi ilmekalt väljendub ka kunstitasandite ja -vormide paljususes ning keerukuses, on päris tervendav tajuda võimalust läheneda kunstile ja hinnata kunsti vanade tuttavate kriteeriumide järgi. Noore maailma kunstniku Piret Rohusaare maailma vaadeldes pole vaja välja mõelda rasket teoreetilist ja kontseptuaalset tausta, siin võib päris südamerahuga mõelda väärtuste peale, mis on teinud pildist kunstiteose kogu selle pika aja jooksul, millal on kõneldud meie oma maailma (kunsti)koolkonnast. Kus pilt saab kunstiteoseks koloriidi, vormi, nende omavahelise tasakaalu ja terviklikkuse kaudu, kus pildil kujutatut võib olla (ja sageli ongi) vaid ajendiks kunstiteraviku loomisest. Selge ja hästi sisestõttatud lähenemisviis, mis aastate ja kunstipiiride laiendamisele on ettevaatlikult laiendanud ka oma "hea maitse" piire. Sellepärast ongi niisuguses kunstis sageli kujutatud ainetikku looja kõige intiimsemast

ümbrusest ja argielust. Nii on ka Piret Rohusaare puhul: laps koeraga, tihedalt teineteise vastu surutud paarik ja punane roos, istuvad inimesed ja munakorv jne., aga miks mitte hoopis must ja punane laik valusvalgel taustal, marsspruuni ja koobaltsinise (valgusest sõltuvalt ka koobaltröhelise) vastandus jne. Kunstnik on tavalise väärtustaja, arginähtuste ülekandja üle aegade tuntud ja omaks võetud kunstikeelde. Nii haakub Piret Rohusaare looming paljude eelkäijate omaga: miks mitte tuua näiteks Peeter Mudisti, aga ka Karin Lutsu varajast loomingut? Laias laastus on ju taotlused need-samad, kuigi loominguline tee, sügavus, veendumus on igaühel isesugused, sõltudes natuurist, elukogemusest, andest ja andumusest, aga ka paljust muust. Kõrvuti siira ja kõige paremas mõttes naiivse tõsidusega on Piret Rohusaaregi kaldumus (või-olla alateadlikuks) leebeks groteskiks, mis nagu ka eelkäijatel tuleb tüpaažist, detailide üllatuslikust

kooslusest.

Kuid kunstiteose hindamist on ikka kippunud mõjutama — looja tahtest ja kavatsusist sõltumata — kõik ümbritseva kunsti nähtused. Nii ei saa ma vaadata Piret Rohusaare suurejooneliselt ja veidi toretsevat natüürmorte, ilma et mulle meenusid neoeksprepostlaste žanrilt ja valitud detaililt sarnased maalid, mille kohta tänavuses kunstikalendris kirjutab kunstiteadlane Vappu Vabar: "Euroopa vaim on juba vähemalt kolmveerand sajandit pingutanud, et naeruvääristada tõsist asja, et rääkida naljakast surmtõsisest näoga." Ja samas olen päris kindel, et mu asotsiatsioon tuleb kunstnikule endale üllatusena, sest tema on maalinud täies teadmises ilusat suurt vaikelu, mis vaid valitud objekte eba(ala)teadliku fetišeerimise kaudu omandab (või omandada) teisigi tähendusi.

Ja last, not least, kuigi tegemist on müüginäitusega, võib taas sügava veendumusega väita: noor maali-

Kirjaniku ja kunstniku looming jääb lõuendil ja raamatukaante vahel püsima autori originaalina. Helilooja looming säilib küll nootidena (kui hiljem mõni redigeerija sealt tükke välja ei viska), kuid me ei saa kunagi teada, kuidas mängisid oma teoseid Bach, Liszt ja teised mineviku heliloojad ise. Märkimisväärne osa käesoleva sajandi interpretatsioonikunstist on meile kättesaadav tänu võimalusele seda salvestada. Katseid elava esituse säilitamiseks tehti varemgi. 1889. aastal mängis Brahms ühe oma ungari tantsu fonograafi vaharullile, mis on küll säilinud, kuid korduval kuulamisel lootusetult rikutud. Sajandi esimesest aastakümnest on pärit automaatklaavirull Griegi mänguga, siis aga oli hoogsal tõusul juba heliplaaditehnika. Grammofoonist kostvad helid võisid kuulajat jahmatada veel vaid rätsepmeister Kiire külalistena.

1902. aastal talletati esmakordselt heliplaadile Caruso legendaarne hää. Kuidas tollal asju aeti, loeme Pekka Gronowi ja Ilpo Saunio raamatust "Äänilevyn historia": "Caruso võis esitada oma tingimusi: ennekuulmatud sada naela, mille eest ta loovutaks plaadihärradele ühe õhtupooliku oma kallist ajast. Gaisberg (firma "Gramophone") agent. — V.O.) telegraafis pakkumise Londoni peakorterisse, kust tuli viibimata vastus: "Honorar liiga suur. Keelame kategooriliselt plaadistamist." Teame, et keelust hoolimata plaadistas Gaisberg Ca-

KILD KILLU KÕRVALE

EESTI VANADEST HELIPLAATIDEST

ruso hotellitoas Milanos kümme laulu. See oli kasulik tehing firmale, talle endale ja ka Carusole, sest just menu heliplaatidel viis ta kuni surmani Metropolitan Opera esitenoriks.

Peatusin nii pikalt Caruso esimesel plaadistusel seepärast, et umbes pool aastat varem salvestati Peterburis ühe poolega plaatidele kuus esimest eesti keelset laulu sealses konservatooriumis õppiva M. Goltissoni esituses. Kaua oldi arvamisel, et need salvestised on jäädavalt kadunud. Heino Pedusaar, kes on aastakümneid otsinud ja restaureerinud eesti vanu heliplaate, leidis aga hiljuti Teatri- ja Muusikamuuseumist esimese neist plaatidest. Sellel on kujur August Weizenbergi laul "Paiskab sügisel ka päikene" (tekst K. A. Hermann). Oma "Mälestustes" mainib Mihkel Lüdigi, et Goltissonil "oli küll ilus hää, aga halb diktsioon, kuna ta eesti keelt ei osanud". H. Pedusaar kinnitab, et plaat on üllatavalt hästi säilinud ja laulja diktsioonigi on korralik. Kummal on õigus, selles võib varsti igauks ise veenduda. Nimelt on H. Pedusaarel kavas avaldada kassetikomplektidena "Eesti helivaramu" läbilõike oma elutööst vanade salvestiste otsimisel ja restaureerimisel. Esimene kahest kassetist koosnev osa on toot-

misvalmis koos teabeküllase kommentaariga koostaja sulest. See hõlmab aastaid 1901—1939 ja algab muidugi asja mainitud esiksalvestisega. Sellele lisandub hulk tänasele kuulajale vähetuntud hääli: Paula Brehm, Aino Tamm, Benno Hansen, Alfred Sällik, Helmi Einer, Olga Mikk-Krull, Karl Viitol ja muidugi omaaegsed levikuulsused Aleksander Arder, Artur Rinne ja Ants Eskola. Teine duubelkasset hõlmab aastaid 1940—1965, sisaldades mõningaid haruldusi (noor Martin Taras, noor Veera Nelus, paar prooviplaati 1945. aasta RAM-ist jm.). Huvi peaks pakkuma ka kolmas komplekt, mis lõpetab läbilõike Eestis sajandi jooksul salvestatud muusikast.

Usun, et tulevikus võiks eraldi kassetidena avaldada ka A. Rinne ja A. Eskola paremiku. On ju H. Pedusaare lausa mesilaslik usinus kogunud Eesti Raadio arhiivi hulga nende salvestisi. Ja muidugi paneb imestama, et meil pole veel Valgre laulude plaati! Nüüd ei maksa sellest vist enam unistadagi, sest Metsakalmistu määndide alt ei saa meie levilauluklassik sponsoreid otsida ja välismaal oma asja ajada. Aga Valgre laulude kassetil ei tohiks ju midagi põiki teel olla!

Mainitud "Eesti helivaramu"

komplektid on plaanis aktsiaseltsil "Ilo" eesotsas Jaak Kaarmaga. H. Pedusaare koostöö selle firmaga on esimese vilja juba andnud. See on kasset "Kostke, laulud, eesti keeles... Laulutaat pajatab". Siin meenutab Gustav Ernesaks eesti meestelaulu ajalugu, räägib Rahvusmeeskoori sünnist, tegevusest ja sellega seotud kollektiividest, samuti enda kõrvalt tõusnud koorijuhtidest. Vestluse vahel on 24 laulu, mõned neist jällegi haruldused. Nii on erakordselt hea kvaliteediga 1928. aastal plaadistatud K. Türrpu "Mu Eestimaa" Tallinna Meestelaulu Seltsi koorilt A. Topmani juhatusel. Selle koori laule leiame juba 1980. aastal ilmunud plaadilt "Unustatud meloodiaid" III, kuid muidugi ei saanud seda laulu, siis teksti tõttu avaldada: "Eesti, mu armas, kallid kodumaa! Mu ilus maa, mu püha maa! Ma lähen läbi sinu eest su priiust kaitstes tules, veest, et õits' ta sa võiks vabana!" Esmakordselt ilmub kassetil Ernesaksa "Jüriöö marss" kunstiansambli koorilt (1943). Lindi leidis H. Pedusaar Raadiomaja keldrist

Kostke, laulud,
eesti keeles...

LAULUTAAT
PAJATAB

prügihunnikust.

Niisuguseid ootamatuid leide eesti muusikavaramu kild killu kõrvale kogumisel on olnud teisi, ja lootkem, et neid tuleks veel. H. Pedusaare kõrval ei saa unustada ka hiljuti lahkunud Reino Seppa. Elades Stockholmis, kuid olles aastaid tihedalt sidemeis siinsete mõttekaaslastega, avaldas ta 1988. aastal koos Alan Kellyga eesti helisalvestiste diskograafia 1901—1939. Hiljem järgnesid "Columbia", "Odeoni", "Homocordi", "Bellacord-Electro", "Beka" ja "Parlophoni" diskograafiad (mõningate lünkadega). Ehthõimuvõljaliku teenuse osutas meile Pekka Gronow,

Teatavasti elab Venemaal rohkem soomeugri rahvaid kui mujal maailmas. Mõõdunud aastakümned on andnud mõnegi hea näite soomeugri vabariikide kirjanike ja luuletajate, keele-, kirjandus- ja rahvaluuleteadlaste organiseerumispüüdlustest ja loomingulistest kontaktidest. Kahjuks kehtib see hoopis vähem muusikaga tegelejate kohta.

Käesolevate ridade autorile on nüüd tehtud ülesandeks tegelda soomeugri muusika assotsiatsiooni loomisega Venemaal. Usun, et isegi nii raskel ajal läheb Venemaal korda luua see meile nii vajalik koondis. Kuid tahaksin mõelda veel kaugele — soomeugri muusika rahvusvahelise assotsiatsiooni loomisele.

See ettevõtmine sisaldab häid organisatsioonilisi ja loomingulisi võimalusi heliloojatele ja interpreetidele, muusikateadlastele ja folkloristidele. Eriti avaneb rahvamuusika kõrvutava uurimise viljelejale: see ala on meil puudulikult arenenud. Ometi kirjutas Béla Bartók juba 1936. aastal, kõrvutades mari rahvaviise ungari omadega: "Neis leidub sama pentatooniline süsteem... enamgi veel, leid-

sime nende hulgast ungari rahvaviiside variante." Hiljem on Zoltán Kodály uurinud ungari rahvaviise võrdlevalt mõrdva, udmurdi ja komi omadega. 1985. aastal esines allakirjutanu III rahvusvahelisel modaalmuusika kongressil Istanbulis ettekandega meie maa rahvaste rahvamuusika eripärast, sealhulgas soomeugri omast. Samas esines mu ungarlasest

kolleeg doktor László Vikár äärmiselt huvitava ülevaatega oma üleskirjutustest ja uuringutest udmurdi muusika teemal. Et Udmurtia on olnud välismaalastele suletud piirkonnaks, oli László Vikár sunnitud udmurdi rahvaviise lindistama selle vabariigiga külgnevatel Venemaa aladel. Seda tähelepanuväärsem on tema uuringute silmapaistev ja põhjapanev tulemus.

Milline on Venemaal uurimistegevuse organisatsioon praegu? Toon näitena ainult ühe, kuid väga iseloomustava seiga. 1985. aastal oli Söktövkari VI rahvusvaheline soomeugri kongress. Osa võtma oli kutsutud mitme maa teadusuuringutega tegelevaid asutusi. Kuid Heliloojate Liit lihtsalt unustati — või ei tahetud teda mäletada... Ometi on vene muusi-

kateadlaste seas silmapaistvaid soomeugri rahvamuusika ja professionaalse heliloomingu uurijaid. Erakordselt vähe leidub meie kontserdi-programmides soomeugri heliloojate muusikat. Küsin endalt ja oma vene kolleegidelt: millal viimati oli meil võimalik kontserdil kuulata Bartóki geniaalseid kvartette või ungarlase Kodály, soomlase Sibeliuse, eestlase Tubi-

MUUSIKUTE KOOSTÖÖ

KOMMENTAAR

V. Bloki ettepanekus asutada soomeugri heliloojate või muusikute assotsiatsioon pole midagi uut, sest ka organisatsioonilisel tasemel oleme ennagi suhelnud. Mainiksin siin 1921. a. Helsingis toimunud I soomeugri hariduskongressi. Võiks öelda, et aastail 1920—1940 oli eestlaste, soomlaste, ungarlaste ja liivolaste koostöö küllaltki intensiivne. Näiteks peeti neil aastail neli kultuurikongressi, õpetajad asutasid Eesti-Soome-Ungari Liidu, Eestis moodustati asutus "Fenno-Ugria". Järgnev nõukogude periood aga soomeugri laste organiseerumist ei sallinud, sest seda peeti natsionalismi ilminguks.

Viimasel paaril aastal on üha enam ja enam hoogustumas soomeugri rahvaste koostöö. Kui see algelt piirdus põhiliselt spetsialistide ja kollektiivide kontaktidega, siis nüüdseks on jõutud organisatsioonide moodustamiseni. Neist tuntuim on Rahvusvaheline Soome-Ugri Fond. Paraku on see vägagi laialdase tegevusvaldkon-

naga organisatsioon, kes toetab suuremate programmide ja ürituste elluviimist. Seepärast otsivad organiseerumisvõimalusi ka eri elukutsete esindajad. Selles valdkonnas on olnud teerajajaks kirjjanikud, kes 1992. a. jaanuari lõpul asutasid Soome-Ugri Kirjanike Assotsiatsiooni. Liikumise on algatanud Venemaal elavad soomeugri rahvad. Kuid eks see ole ka loomulik, sest niisugune koostöö võimaldab ennast tunnetada soomeugri rahvana ning on üks võimalusi rahvuslikku identiteeti säilitada ja rahvustunnet arendada. Pealegi saab ennast paremini maailmale tutvustada ja ka suuremaid probleeme on lihtsam koos lahendada. Mis aga peaaegu, Venemaa soomeugri rahvastel poleks siis enam vaja ennast maailmale tutvustada Moskva ja vene keele vahendusel.

Muidugi oleks vaja ka eestlastel mõelda, kuidas ning kellena ennast Euroopale (maailmale) tutvustada. Eelkõige sellest peaks sõltuma ka meie suhtumine niisugustesse organisatsioonidesse.

JAAK PROZES,
sihtasutuse "Fenno-Ugria" aseesimees

kes EMI fondides soome salvestisi uurides kirjutas välja kõik seal leitud eesti salvestised. Ühtlasi saime temalt kõigi *Yleisradio*'s leiduvate sõjaeelsete eesti plaatide koopiad, lisaks ka mõned unikaalsed reportaažid (meie riigimeeste kõned, üks pala esimeselt džässikontserdilt).

Uurides siiani koostatud diskograafiaid, näeme, et üsna palju plaate on meil puudu. Põles ju Riigi Ringhäälingu plaadikogu 1944. aasta märtsirünnakul. Ma ei tea, kas midagi oli Eesti Rahva Muuseumis või mujal. On igatahes kurb, et tollal ei säilitatud meie plaadivaramut mitmes eri kohas. Küll vaikib aga EMI riulitel Londonis hulk meie omaaegseid matriitse ("Zonophone", "Gramophone", "His Master's Voice"). Jällegi P. Gronowi vahendusel on teada sealse töötaja nimi, aadress ja telefon, kellelt saaks tellida nende matriitside koopiad. Probleem on aga selles, et juba mõni aeg tagasi maksis ühe plaadipoole kopeerimine 10 naela, praegu tõenäoliselt rohkem, sest hinnad tõusevad ka mujal. Piinlik on jälle riigi kõhnukese rahakoti raudu lõigatama hakata. Kui on leidnud sponsoreid taidlejatele, missidele, erakonnategelastele ja teistele, ehk leidub siis toetaja, kes tahaks tuua tagasi Eestisse mõne killukese meie helisevast ajaloost?

VALTER OJAKÄÄR

na klaveripalu? Samasugust meelehärmi valmistab ka mitme SRÜ soome-ugri vabariigi andekate heliloojate loomingu puudumine meie interpreetide repertuaaris. Alakirjutatule tuleb nende väga huvitava muusikaga tutvumiseks sageli leppida helilindiga, selle puudumisel aga ainult nooditeksti jälgimisega. Soome-ugri muusika rahvusvaheline assotsiatsioon võiks ühendada heliloojate, interpreetide, rahvamuusika viljelejate, samuti rahvaluulet ja -muusikat uurivate keeleteadlaste ja folkloristide organisatsioonilisi püüdlusi. Võimalik, et assotsiatsiooni konkreetne tegevus osutab otstarbekusele luua tema rahvuslikud teadusliku töö ja loova tegevuse keskused Ungaris, Soomes, Eestis ja rahvusvaheline keskus SRÜ-s (näiteks Sõtkõvkaris). Olen veendunud, et kui see asutatakse, siis annab soome-ugri muusika rahvusvaheline assotsiatsioon väärtusliku ja mitmekesise panuse soome-ugri rahvaste muusika ja kogu tänapäevase muusikakultuuri arengusse.

VLADIMIR BLOK,
helilooja

(Algus eelmises "Sirbis")

Aime Tampere: Teine Gebhardi kontsert (8. augustil, haigestunud ja koju jäänud prantsuse kuulsuse Jean Boyer'i asendusega): siin kordas ta Liszt'i oma eelmisest kavast ja nüüd meeldis see veelgi enam, kuivõrd oskasin nüansse rohkem tähele panna, Mozarti kohta ei mõistagi midagi öelda, olin veel liiga Liszt'i mõju all.

Lõpukontsert Ines Maidrelt: olen temast vaimustuses, tema edasijõudmisest. Maidres on fluidumit. Kas või Tournemire'i "Ave Maris Stella" — see tuli väga südamest. Väga ilus romantiline meloodia, selle dramaturgiline arendus, sügavalt emotsionaalne esitus. See oli kava nael. Ja samuti tema Liszt.

Ivalo Randalu: Selle Liszt'i "Tasso" töötas orelile ümber meie Peeter Süda ja ma ei tea, kas ta ise seda avalikkuse ees mänginud on. Mängimata jäi see ka Süda 100 a. juubeli aegu ja nii võib arvata, et kuulsime n.-ö. maailmaesiettekannet. Kuis mõjus?

AT: Oi, too nõuab hirmsat mehelikku jõudu! Ja ime küll: Ines on ju kleenuke ja habras, aga temas seda jõudu oli; emotsioone kannab ta endas üldse võimsaid, need lausa välitsevad teda! See põlemise jõud! Tehniliselt on see oreli-"Tasso" vist üks maailma raskemaid lugusid.

IR: Ja nüüd festivali kokkuvõtteks: kas nõustud, et vältiti teoste kordumisi ja et ampluaa sai üldse väga avar ja rikas?

AT: Muidugi. Poleks nagu arvatagi osanud, et orelliliteratuur nii mitmekesine võib olla, kui see kõik ühes reas poleks seisnud. Ääretu mitmepalgelisus!

3 Esmakordselt oli selletaolise suure ettevõtmise "filharmooniaks" **Andres Uibo** endale ise, meeskonnas Hella Asur, Raimo Kivistik, Rein Miss ja Hans Uibo, paljude organistide assistendina veel Tiit Kiik. Küsime nüüd Uibolt sama arukalt nagu Toomas Uba edukatelt olümpialastelt: mis tunne ka on pärast võitu?

AU: Väga hea tunne, sest see festival oli minule täiesti erakordne, kuivõrd sai ette valmistatud rasketes oludes — pidin kogu koormat vedama tegelikult üksinda koos abikaasaga. Töötasime ilma rahadeta lootuses muidugi, et need lõpuks tulevad. Aga ka kartuses, et ei tule — olin valmis juba autotki maha müüma. Jah, see raha küsimus oli reformi eel äärmiselt ebamäärane. Soovitati üldse mitte midagi ette võtta ja tänavune festivali tsükli vahele jätta.

IR: Julge jänese rind olevat karvadest lage, julgel hundil rasvane?

AU: Ei lasknud neist juttudest segada jah. Mõnus tunne on aga eriti seepärast, et esinejate tase oli tõesti ühtlaselt kõrge. Ootamatusi muidugi juhtus, batisilli vastu ei saa keegi. Teame ju, kui raske on käigult leida ettemääratud programmi asendajat. Boyer pidi mängima Händeli

IVALO RANDALU VI ORELI- FESTIVAL KOLMELT TASANDILT

Foto: ENDEL TAMMEPÕLD

Bernhard Haas 31. juulil Tallinna Raekojas.

kontsertidest nimelt op. 4/2 ja 7/4 pluss Bachi *Toccata, Adagio ja Fuga in C*: kust leida, kel just need asjad repertuaaris? Helistasin paljudes suundades, aga — kes oli mänginud ainult ühte, kes ainult teist, kellel polnud aega jne. Allan Suttoni sain kätele alles 2. augustil ja 5. augustil oligi ta juba siin. Tegi kava täpselt ära. Kuid jah, selle Pühavaimu suure pilliga enamasti ikka midagi juhtus, kas jäi mõni vile hüüdma või muud taolist.

Olen nüüd küll kohutavalt väsinud, aga õnnelik. Olen kõigile tänulik, tunnen, et Eestimaa inimesed elavad asjale kaasa. Eeskätt Raadiomajas. Kõik, alates juba I festivalist, on raadiotelevisiooni huvitanud, nad on ise varakult kontakti otsinud. Ent samavõrd negatiivset oleks öelda ETV kohta: nad ei ole suuremat huvi ilmutanud mitte ühelgi korral. Tänavu käisin peale juba juunist: üks ajas asja teise peale, kellegagi ei saanud konkreetset jutule. Ma ei räägi AK-st, räägin *muusikatalitusest*. Samas hoopis kuuluvad head sõnad Kristlikule TV-le, kes tuli omaalgatuslikult Nõmmele salvestama, ja kord on sealne kontsert Peterburi TV-s juba läbi käinud! Mis mõte on aga ETV vastaval aknal, kui niisugused sündmused (või valik neist) mööda lastakse?

IR: Kuidas osavõtjad sinu ees rahule jäid?

AU: Ega minule kui korralda-

jale juba viisakusest peale hea midagi öelda.

IR: Minule kui kõrvalisele öeldi küll — rahulikult ja väärilt ja ka ainult hästi.

AU: Nojaa, paremini praegustes oludes ka ei saa: hotellid olid korralikud, samuti söök. Kätel me kedagi kanda ei jõudnud ja ega seda oodatudki.

IR: Külalistest olid Haas, Gebhard ja Sutton vanad tuttavad. Kes uutest sind üllatas?

AU: Mr. Titterington. Teadsin, et ta on üks maailma tippmängijaid, kuid siiani olime vaid kirjuttavad. Tema üle pole sõnu vaja teha. Muide, ta on üks väheseid organiste, kes ainult kontsertidest suudab ära elada. Josef Sluys oli nüüd festivalil küll esimest korda, aga Tallinnas on ta paaril korral varem esinenud. On Belgias juhtivamaid figuure, aga see maa on suur orelimaa, Euroopas arvestatakse Sluysiga väga. Titteringtonist veel seda, et talle (vana)linn väga meeldis, nagu ka publik, ja tagasi tahab ta tulla siia nii ruttu kui võimalik.

IR: Jõudsin nüüd kaudselt sinnagi, et sponsoritel kulutusi kahetseda ei tule — kes nad on?

AU: Kõigepealt a/s EK hr. Enn Pärnaga eesotsas (mitte segi ajada selle teise "Eesti Küttusega") — sügav kummardus asiste inimeste ees, kes niimoodi kunstisse suhtuvad! Soliidseid toetajaid oli palju, aga esimeste

seas ikka Tallinna Linnavalitsus, Tallinna Kultuuriamet, Eesti Kultuuriministeerium, Kunstimuuseum (kes isegi väga vaene, kuid oma vahendeid ei keela — Nigulistel!), Tallinna Karistusjõude Tehas, "Dvigatel" (kes alati toetanud), reisibüroo "Viru Matkad" (trükkis erakordselt kaunid piletid, mida iga inimene küll koju jõudes prügikorvi ei poeta). Eriline tänu kuulub muidugi Suurbritannia ja Saksa LV saatkonnale Tallinnas, kes katsid oma kunstnike sõidukulud. Ning veel — Tallinna Muusikamaja kammerkoor, keda sa vist juba kiitnud oled.

IR: Märgid tänavuseks panid maha juba eelmise festivali ajal. Kas nüüd tegid samuti?

AU: Jah. Tuleva-aastase avakontserdi mängib Wolfgang Baumgratz, leping on alla kirjutatud Daniel Rothiga, tulemas on Matti Vainio koos ühe väga hea bassiga. Titteringtonist juba rääkisin, aga kolmandat korda tahab tulla ka too elav geenius Haas. Hr. Gebhard tunnistas, et nii suurt virtuoosi (tõelises tähenduses) kui Haas ei ole tema oma pika elu jooksul enne kohanud.

IR: Keda sa veel kuidagi iseloomustaksid?

AU: Oh, kõiki, kuid võrrelda ei tahaks: olen neid ise kutsunud ja oleks vist ebaeetiline neid nüüd veel kaaluda.

Aga üht tahan lõpetuseks küll öelda. Praegu veel tulla Läänest "vaba Eestit" niisama vaatama, see aeg aga saab ümber ja usun, et juba tuleval suvel huvitatakse väga (eriti jaapanlased) ka sellest, mida siin kultuuri alal tehakse. Tegelikult ei toimu siin juulis-augustis suurt midagi, just kultuuriliselt on Tallinn siis väljasurnud linn ja loota sellisena kehtvat tõmmet oleks naiivne. On vaja ühte-teist korraldada ja neid tegemisi toetada, eriti muusikalisi, sest neid nõutakse kõige rohkem. Kes seda teevad, teevad kaudselt ka endale. Seda hämmastavam oli aga minul tänavu kogeda, et kui pöördusin ühe prominentse asutuse poole, vastati sealt: meie juhatuse võttis vastu otsuse kultuuri mitte toetada!

IR: Sõna-sõnalt nii?

AU: Sõna-sõnalt ja selle võiks ära trükkida rasvaste tähtedega.

IR: Teemegi seda toimetuse loal ja trükimeistri abiga. Seega:

Eestimaa (või kelle?) hüvanguks töötab Tallinnas konkreetne asutus, kus on otsustatud **KULTUURI MITTE TOETADA.**

Diktofoneerinud
IVALO RANDALU

P.S: Kunagi ammu-ammu kuulsin lugupeetud viiulipatriarhi Artur Sääti lausumas, et Bachi muusika lõpukadentsid on, "kui lõõks taevast lahti". Väga Bachi-lähedane ja ilus visioon, meie kadents aga ei kukkunud sinnapoolegi välja. Olgu see kummarduseks siis hoopis Mihkel Mutile, kes ka ei salli igasuguseid hurraalõppe. Sest inimesed muudavad meelt reeglina pikkamööda, kui — muudavad.

I.R.

KUNSTIHARIDUS PROFESSIONAALIDE ETTEVALMISTUSENA

Esimeses osas oli tähelepanu keskmes kunstihariduse tsükkel koolis. Nüüd lubatagu käsitleda kunstihariduse traditsioonilist sisu — kõrgharidust.

Kõneldes Eesti kõrghariduse süsteemist tervikuna, rõhutas rektorite nõukogu esimees Olav Aarna kolme printsiipi — "otstarbekus, detsentraliseeritus ja avatus" (vt. "Sirp" nr. 21, 22. mai 1992). Need märgivadki praegusi kõige olulisemaid puudusi, seda ka kunstikõrgkoolide puhul. Otstarbekus on ilmselt olulisim nõue, mis tänases situatsioonis teadvustab paljudele. Kuid siingi — võib-olla enam kui teistes haridusvaldkondades — ei tohi sellesse nõudesse suhtuda pealiskaudselt. Argiteadvuses on küllalt levinud arusaam

KUNSTIPROFESSIO-NAALIDE ÜLEPRODUKT-SIOONIST.

Meie silme all on tavaliselt oma ala suurmeistrid. Samal ajal on need suurmeistrid püramiidi tipuks, mille jalamil suur hulk keskpäraseid. Siit tekibki probleem üldsusele: milleks keskpärase armee peale riigi raha kulutada! (Jätame praegu kõrvale asjaolu, et tulevikus, kui haridus muutub tasuta, stimuleerib otstarbekust perspektiiv.) Paljudel juhtudel kujutab see "armee" tegelikult endast rahvuskultuuri normaalseks funktsioneerimiseks vajalikku nn. kriitilist massi. Ilmekas näide: et viie aasta jooksul sirguks meie kultuuripilti rikastavat 3-4 tippmuusikut või kunstnikku, on vaja ligikaudu kümme korda rohkem ala asjatundjaid. Teine asi, et see kriitiline mass vajab määratlemist. Õige mitmel juhul võib olla tegemist tööpoolest üleproduktisiooniga. Töögrupp oli seiskunud, et igal konkreetsel juhul on

möödapääsmatu vastava eriala tippspetsialistidest ning asjaomaste organisatsioonide (loomeliidud, kõrgkoolid, Kultuuriministeerium, tööandjad) esindajatest autoriteetse komisjoni arvamuse kuulamine.

Kui ülikooliastmel on mõned erialadel üleproduktisioon, pole kaugeltki ammendatud rakenduskõrgastme ning — mis veelgi olulisem — kutsehariduse võimalused. On rida kutsealasid, mis ei nõua kaugeltki ülikooliharidust. Nimetagem vaid teostuskunstnike, fotograafe, muusikakasvatajaid, klaverisaatjaid jne. Paljudel puhkudel võib kutseharidus olla esimeseks astmeks, kuid siiski hariduseks, mis võimaldab iseiseisvat tööd teha ja samal ajal ka edasi areneda. Näiteks piisab teostuskunstniku kutseharidusest, et töötada mingi firma kunstnikuna. Samal ajal peaks olema võimalik sel erialal omandada ka rakenduslikku kõrgharidust ning ülikooliharidust.

Haridusastmete ratsionaalse kasutamise kõrval tuleb rääkida ka

DUBLEERIMISTEST (KÕRG)KOOLOIDE VAHEL.

Näiteks töögruppis arutatud koorijuhate ettevalmistamine, millega praegu tegeleb peale Tallinna Konservatooriumi ja Pedagoogikaülikooli veel Tallinna G. Otsa nim. (Kõrgem) Muusikakool, H. Elleri nim. Tartu (Kõrgem) Muusikakool ja Viljandi Kultuurikolledž. Ega neid kordusi küll kiirustamisi ja mehaaniliselt kaota. Tuleb arvestada, et pealinnas ettevalmistuse saanud tudengid naljalt väljapoole Tallinna ei lähe. Peab arvesse võtma sedagi, et

samal erialal annavad Tartu muusikakool ja Viljandi kolledž rakendusliku hariduse, seega on tegemist eri suundade ja tasemetega.

Palju on kõneldud vajadusest kujundada paralleelselt ülikooli õppekavadega välja ka rakenduskõrgkooli kavad. Esialgu on seda teed kindlalt läinud Tallinna Tehnikaülikool. Pedagoogikaülikoolis on valdavalt rakenduslikud õppekavad, teistes traditsioonilistes kõrgkoolides on see tekitanud probleeme.

Näiteks võib kunstikoolis ja konservatooriumis rakendusliku suunaga koolitada keskkoolide joonistus- ja muusikaõpetajaid. Töögrupp nõnda soovitas. Mõlemad koolid on sellest ilmselt ka huvitatud, sest see annab üliõpilasele võimaluse olenevalt loomelaadist valida kas akadeemilise või pedagoogilise suuna. Kuid joonistus- ja muusikaõpetajaid valmistab ette ka Tallinna Pedagoogikaülikool. Kas on otstarbekas kaotada see kordus? Kui jah, siis millise kooli kasuks? Tuleb olla täiesti päri pedagoogikaülikooli professori Kaalu Kirmega, kes väitis, et vähemalt praegu on "kunstikoolis ideaaliks loovkunstnik ning pedagoogiks lähed ainult need, kes kunstnikuks ei suuda saada". Tulevane pedagoog kujuneks sealse kunst-õpetusele sobimatus atmosfääris tõrjutuks ning katsuks igal võimalusel kunstnikuks saada. Samasugune atmosfäär on ka konservatooriumis ning seda ei saa kellelegi pahaks panna, sest muidu ei suudaks need õppeasutused koolitada tippkunstnikke.

Veel ühest paljukõneldud kordu-

sest. Täni valmistatakse näitlejaid-näitejuhte ette nii konservatooriumi lavakunstikateedris, pedagoogikaülikooli teatrikateedris kui ka Viljandi kolledžis. Tõsi küll, lavakateedril on suund kutselisele teatrile, teistel koolidel isetegevusnäitejuhtide koolitamisele. Otstarbekust silmas pidades oleks ilmselt õige taastada kunagine väike ja iseseisev teatriinstituut, kus saaksid riikliku koolituse näitlejad, näitejuhid, tantsujuhid. Samas annaks see võimaluse töö ühendamiseks. Toetust väärib teatrieadlaste tagasihoidlikus mahus ettevalmistamine Tartu Ülikoolis.

Kunstihariduse negatiivsemaid tendentse viimastel aastakümnetel oli

KUNSTIELIIDI KOONDUMINE TALLINNA.

Suuresti puudutas see isegi Tartut, rääkimata teistest linnadest, kus kunstielu tasapisi täiesti seiskus. See mõjus kogu rahvuskultuurile, mõjustas suhtumist kunstisse väikelinnades. Küllap meie räämas linnakesed ongi selle peegelduseks! Võib vaid tunnustada nii Haridus- kui ka Kultuuriministeeriumi praegust poliitikat kultuuri ja hariduse hajutamisel.

Sotsioloogilised uurimused ja kõrgkoolikogemus on näidanud olulist erinevust Tallinna ja teiste piirkondade keskkooliõpetajate vahel, maa- ja linnalaste vahel. Üheks põhjuseks võib arvata kultuurivõimaluste kasinust väljaspool pealinna. Ilmselt saab nende laiendamine eesti kultuuri arengu proovikiviks turumajanduse oludes, kus noorte kujumist hakkab järjest rohkem mõju-

tama kommerts-kultuuri isiksust nivelleeriv pealetung. Küllalt hea näide selle kohta, kuidas ka provintsis on võimalik intensiivset ja noortele haaravat kunstielu arendada, on Pärnu viimaste aastate tegevus. Igal juhul peavad Eesti väikelinnad saama tagasi oma koha ja prestiiži kultuuri ja hariduse arengus.

Nüüd võib tänase olukorraga kursis olev inimene küsida: kõik need taotlused ja võimalused on ju kenad, kuid mis saab siis, kui riiklikud vahendid kõrghariduses ootamatult hoopis kokku kuivavad? See on muidugi täiesti reaalne kartus. Vaatamata sellele, et vahendite järsk piiramine kunsti, hariduse ja teaduse jaoks võib tugevasti ohustada kogu rahvuskultuuri järjepidevust, pole majanduse allakäigu jätkudes sellest pääsu valitsuse mis tahes poliitilise orientatsiooni puhul. Seega, jutt on

KRIISIPROGRAMMIST.

Töögrupp leidis, et põhimõtteliselt tuleks eesti kultuuri tuleviku silmas pidades püüda säilitada kunstihariduse olemasolevat struktuuri. Praegu on väga raske — kui mitte võimatu — prognoosida spetsialistide vajadust viie aasta pärast, mil ülikooli lõpetavad tänavused esmakursuslased. Kõige mõistlikum oleks majandusoludest tingitud struktuuripiirangutega vastu pidada kuni perspektiivide selgumiseni, kui tööturg ise hakkab jõuliselt mõjutama süsteemi arengut. Kas see tähendab käed rüpes ootamist? Sugu- gi mitte. Kindlasti tuleks kohe hakata vastavalt uutele vajadustele tegelema kunsti- ja haridusnimeste täiendõppega.

Lõpetuseks lubatagu tänada kõiki töögrupi liikmeid, eriti aga Lea Tormist, Kaalu Kirmet, Jaak Kangilaskit, Peep Lassmani ja Kalju Lehte meeldiva koostöö eest.

ENN SIIMER

KES ON (OLI) ROBERT JAMES FISCHER?

Kakskümmend aastat tagasi. Maa lõhnas, lilled lõhnasid. Elu õitses. Lõõb see nüüd uuesti õitsele?

meelest veidra käitumise kal- lal. Kui ei osatud muud, va- lati krokodillipisaraid selle üle, kuidas ahne jänkipoiss rüvetab puhast malekunsti. Fischerit, kes hiljem oma tšempioniau nimel loobus 30 miljonist reklaamidollarist, teotasid olid end ammu 30 juudaseekli eest maha mü- nud.

Kakskümmend aastat ta- gasi tegi Fischer veel ühe ta- vatu teo: lahkus areenilt kohe pärast maailmameistrimäti võitmist. Oma konkurentidest pea jagu üle, ees jätkuva triumfi aastad, puges ta ome- ti koopasse, jäigi sinna, pühiti nõnda ka publiku meelest. Tõsi, maieringkondi läbis aeg-ajalt kõmuvirve: Fischer tuleb tagasi.

Miski koputas tõesti Pasa- dena eremiidi südamele. Ta

ise koputas keskööl Karpovi hotellitoa uksele Hispaanias, otsis tollega kontakti Jaapa- nis, paraku ainult koputas ja ainult otsis. Omakorda ärritas Fischeri vari Kasparov- vit, kes kuulutas: "Tahan te- maga mängida, olen nõus kõigi tema tingimustega." Ei mingit vastust.

Nüüd! 11. juulil kirjuta- sid Fischer Los Angeleses ja Spasski Pariisis alla ametli- kule lepingule. Kunagiste vastaste kordusmäng pidi al- gama täpisealt samal kuu- päeval, mil kahe aastakümne eest lõppes nende esimene heitlus. Mängitakse San Ste- fano saarel Aadria rannas, honorar suurem kui ühegi se- nise ametliku tiitlimäti puhul (võitjale 3,5, kaotajale 2 mil-

jonit dollarit).

Imed jätkusid. Juuli lõpus saabus Fischer Belgradi, nä- dal hiljem järgnes talle Spasski. Anti teada sekun- dantide nimed — ameerikla- sel Mehhiko suurmeister Tor- re, venelasel kohalik tuus Ivkov. Peakohunik rolliga oli nõustunud autoriteetne Saksa suurmeister Schmid (pidas sedasama ametit esi- meselgi korral).

Miks just sõjakolde ääres? Fischer ja Jugoslaavia on alati kokku kuulunud, seda- puhku võttis teda vastu kogu- ni peaminister Panić. Arva- takse ka, et tegemist on tema tüüpilise protestiga iga- suguste keeldude ja sankt- sioonide vastu.

Matš pole veel alanud, lärm vahutab jälle üle ääre.

49-aastasele Fischerile ole- vat neid miljoneid vaja abiel- lumiseks, ta olevat tellinud korraga viis uut ülikonda... Seda võis küll ette näha. Kui Spasski pannakse suhu sõ- nad, et ta lubab lõkata Fisc- heri tagasi minevikku ja et re- porter arvates on sihukese ennustuse täitumine muidugi tõenäoline, siis alles võtab tummaks. Spasski ju Fische- rist kuus aastat vanem, juba staažikas malerantje, Fisc- her oma üksildaseelust hooli- mata endiselt fanaatiline ma- leuurija.

Nende katsed taas mat- šiks kokku leppida on kest- nud mõnda aega. 1990. aas- ta suvel arutasid nad selle üle Brüsselis. Nädalapäevi hiljem olid Spasski külaliseks Grenoble'i lähedal, kui amee- riklane talle sama asja pärast helistas. Spasski: "Mängida oleks nii ahvatlev, kuigi ma loomulikult kaotan. Aga ei usu, et me üldse mängime, ei sega ennast vahele, las teised õiendavad."

Viimane uudis kõlab, et matš viiakse üle Budapesti. Ilmselt pole see veel viimane üllatus. Kõige suurem üllatus oleks, kui lõpuks ometi män- gima hakataks. Sellega põr- mustaks nüüd juba kiila kis- kuv Bobby kogu fišeroloogide kamba.

VALTER HEUER

Kui täpselt kaksküm- mend aastat tagasi USA valimiskampaania ajal katkestati televisioonis ühe malematši ülekanne, et näidata demokraatliku partei kongressi, haarasid vaatjad telefoni ja nõudsid seda matši oma ekraanidele tagasi. See juhtus Ameerikas, kus on öeldud, et kuidas saab malemängu tõsiselt võtta.

Tookord mängisid Spasski ja Fischer.

Umbes samal ajal seisime Tallinnas ühe teatava Pika tänava asutuse lähedal. Fischer tegi mu loomupärase! kõva hääle veel kõvemaks. Kuulaja, truu riigialam (nüüd truu isamaalane), sihtis äkki asfalti (kas seal all salaaparaatuur?), siis Asutust, lausub, et tal on kiire ja kadus.

Niisugune mees oli Bobby Fischer, viimane uhke ratsanik, kes näitas esimesena, et punast faalanksit on võimalik uppi ajada. Meister, kes alustas uut ajaarvamist males, kes ise kõigist mais- test hüvedest loobus, teistele aga rahakraanid ammuli lahti keeras. Üks kõige vähem mõistetud ja kõige rohkem mõnitatud loov vaim. Ta intii- melule ei saanud külge haka- ta (jõi piima ja mahla, girlfri- end'e ei tunnistanud). Mindi siis tema normist väljas psüühika, mitte ainult filistri

VÄGA AUSTATUD GLEB ALEKSANDROVIŠ,

seda kirja alustades on mul sügavalt piinlik. Piinlik kahel põhjusel. Ühest küljest on kuidagi imelik, et mina, kes ma olen juba ammu, 1960. aastate lõpust alates olnud raadio "Vabadus" kuulaja, keelitan selle toimetust ja esmajoones Teid, Gleb Aleksandrovitš, kogenud ajakirjanikku, keda ma ka isiklikult tunnen, esitama fakte tõetruult ning neid objektiivselt tõlgendama. Teisest küljest on kiri toimetusele niisugune žanr, millel on tahes-tahtmata pealekaebuse kõrvalmaik ning mis on mulle iseenesest sügavalt võõras. See ärgitaski mind kirjutama Teile avalikku kirja — püüan avaldada selle ka mõnes Eesti väljaandes. Loodan, et "Vabaduski" leiab võimaluse oma kuulajaid sellega tutvustada (arvan, et kõige parem oleks seda teha just "Balti tuletornis").

Põhjus, miks ma sulle pidin haarama, on selles, et "Vabadus" on muutunud viimasel ajal aktiivseks Eesti-vastase eetriinfo levitajaks. Isegi Vene raadio, rääkimata BBC-st või "Ameerika Häälest", kes alati on püüdnud tasakaalustatud hinnangute poole, ei luba enesele nii avalikku tendentslikkust. (Vene raadio suhtes võin muide ka eksida, sest ei kuula seda nii regulaarselt kui "Vabadust".) Arusaamatuste vältimiseks olgu kohe öeldud, et ma ei pea silmas infosaateid (uudiseid, "Sündmused ja inimesed", "Peegel"), jutt on ainult raadio "Vabadus" teemaalistest programmidest.

Isäranis nukrakstegevalt paistab selles suhtes silma "Balti tuletorn" — saade, mis on kutsutud ja seatud mitte ainult valgustama Baltimaade sündmusi, vaid otsima sealt ühtlasi kogemusi, mida saaks rakendada ka teistes riikides endise NSV Liidu avarustel. Niisuguseid kogemusi, hoolimata kõigist postkommunistliku arengu raskustest ja keerdkäikudest, leidub Eestis kahtlemata nii majanduse ja poliitika sfääris kui ka tsiviilühiskonna arengu, inimõiguste ja rahvusvahemuste õiguste kaitse alal.

"Balti tuletorni" tendentslikkus algab juba teemade ja materjalide valikust: neis on peaaegu alati midagi negatiivset ning need puudutavad vaid venekeelse elanikkonna probleeme. Muidugi, probleeme on siin palju ja need on üpris tõsised. Halb on aga see, et need probleemid rebitakse välja Eesti ja Vene ühiskondliku arengu üldisest kontekstist. Viimane on tähtis: paljud Eesti venekeelsete elanike seas toimivad protsessid alluvad nimelt Venemaa sündmuste loogikale. Seda ühekülgset informatsiooni tõlgendatakse üpriski tendentslikult, vahel võltsitakse ka fakte, kusjuures on raske vabaneda muljest, et Te teete seda täiesti teadlikult. Kui siia lisada Teile üleolev toon ja mõnikord lausa mõnitav intonatsioon, siis saab ilmselt, et Teile saate eesmärk ei ole sugugi mitte informatsiooni andmine.

Viimastel kuudel on "Balti tuletorn" olnud eetris harvem, kuid saate Eesti-vastane vaim on

üha tihenenum: inimõiguste rikkumistest kogu venekeelse elanikkonna õiguste ja vabaduste massilise rikkumiseni, edasi apartheidini (!) ja lõpuks 23. juuli saates räägiti täie tõsidusega juba riiklikust terrorismist. Nagu Te mõistagi teate, ei ole kõige erinevamate riikide, sealhulgas Venemaa ja rahvusvaheliste õiguskaitseorganisatsioonide eksperdid avastanud Eestis ühtki usaldusväärset inimõiguste rikkumise juhtumit; "Amnesty Internationali" aastaruandes Eestit isegi ei mainita.

Vastavalt sellele tendentsile vahelduvad ka Teile valitavate materjalide allikad. Enam ei kuule eesti demokraatlikust ajakirjandusest võetud tekste, nende asemel on üha sagedamini avalikult šovinistlikud lõigud vene natsionaalbolševistlikust trükisõnast. Nii esitati mind sügavalt hämmastanud 23. juuli saates valelik artikkel "Krasnaja Zvezdast", kusjuures see esitati vastukaaluks ajalehe "Die Welt" artiklile kui materjal, mis pidi asjad lõplikult paika panema. Kui need suundumused edasi arenevad, siis küllap õnnestate meid peagi ka lugudega ajalehest "Den", mis samuti venelaste saatuse pärast Baltikumis mureteb.

23. juuli "Balti tuletornil" on mõtet pikemalt peatuda. Eesti saatelõiku alustasite Te lühiülevaatega ajalehe "Die Welt" juhtkirjast, milles autoriteetne ajakirjanik Carl Gustaf Ströhm kirjutab Vene juhtkonna soovimatusest oma vägesid Baltimaadest välja viia seoses impeeriumimeelsete tendentsidega Vene poliitikas. See artikkel kutsus esile Teile terava meelepaha, kuid asjakohasesse poleemikasse C. G. Ströhmiga Te ei astu. Selle asemel poetate mõned märkused, mis puudutavad tema isikut ja päritolu. Kuulajal võib tekkida mulje, et C. G. Ströhm ei saa uskuda sellepärast, et ta on päritolult baltisakslane. Andestage minu mõistmatust, kuid ma ei taipu kuidagi ei Teile loogikat ega Teile paatost. Ma pole kunagi päritolule erilist tähtsust omistanud ega tea, kelleks Teile ennast ise peate, kuid eesti kuulaja tajub Teid just baltisakslasena. Üks eakas eesti naine, kes oli õppinud tundma ja armastama vene rahvast ja tema kultuuri pikkadel Siberis veedetud aastatel, mainis Teile saadete tooni kohta: "Tüüpiline balti parun, kes oma teenijarahvaga rahul ei ole." Ta meenutas von Pahleni kirja, mille paar aastat tagasi avaldas "Sovetskaja Ros-

MIHHAIL LOTMANI

AVALIK KIRI

GLEB RAHRILE,

raadio "Vabadus" saate "Balti tuletorn" koostajale ja juhile

sija" (selle kirja eesti tõlge kandis pealkirja "Mis toimub minu mõisas?"). Olgu kuidas oli, vastukaaluks ajalehe "Die Welt" vaelele toote Te ajalehe "Krasnaja Zvezda" tõe. Sealjuures on huvitav, et kui Te annate C. G. Ströhmile artiklist vaid lühiülevaate, siis "Krasnaja Zvezda" loo toote ära peaaegu terveni. Küllap Te arvate, et "Die Welt" on Teile kuulajatele hulga kättesaadavam kui "Krasnaja Zvezda". Aga jätkem võõrad tekstid. Veel enam kurvastas mind Teile kommentaar, mille põhitees taandub praegu Venemaa jurisdiktsiooni all olevate Nõukogude relvajõudude Baltikumis viibimise vajadusele siinsete venemaalaste õiguste tagamiseks. Nii küünilise imperialismi ei lasku isegi "Krasnaja Zvezda", see on juba ajalehe "Den" ja hr. Žirinovski kõneharjutuste repertuaarist.

Luban endale siinkohal kõrvalepöörde, et analüüsida Teile vaadete süsteemi meid huvitavas küsimuses, sest kipub jääma mulje, et need pole mitte päris järjekindlad. Tõepoolest, kuidas sobivad omavahel kokku Teile väide, et Nõukogude armeed Baltikumis ei saa pidada okupatsiooniarmeeteks, ning kinnitus, et tema funktsiooniks on siia sattunud venemaalaste kaitse? Ilmselt tuleb samas seoses vaadelda ka seda, et Te ei pea Baltikumi vene elanikkonda rahvusvahemuseks: venelased olevat rahvaarvult teine (leedulaste järel) rahvas Baltikumis. Seetõttu jääb rahvusvaheliselt tunnustatud rahvusvahemuste õigustest neile väheks — neile on vaja õigusi, mis vastaksid nende tähtsusele ja arvule. Ning kuna Balti riigid ei taha neile niisuguseid õigusi anda, siis ilmselt sellest Te järeldategi, et Nõukogude vägede kohalolek on vajalik kui nende õiguste tagamise vahend.

Esitasin Teile seisukoha küll lihtsustatult, ent loodan ometi et korrektselt. Asi on hoopiski selles, et Baltikum on eksisteerinud üksnes Vene-Nõukogude impeeriumi piires, igal sõltumatul Balti riigil on aga oma rahvuslik struktuur. Nii on näiteks mitte ainult rahvaarvult teine, vaid ka esimene Baltikumi rahvas — leedulased — Eesti Vabariigis üks rahvusvahemusi. Ma muidugi ei eita, et venelased on eriolukorras, et neil on eriprobleemid, kuid on ilmselge, et neid probleeme ei saa lahendada nii primitiivsel viisil nagu armee kasutuselevõtt. Muide, nii nagu enamik Teile lähedase mõtte-suunaga autoreid, segate ka Teile

pidevalt mõisteid, rääkides kord venekeelsest elanikkonnast, kord venelastest, kord venemaalastest (seda jada täiendab tordasti Vene Ülemnõukogu oma Eesti-vastase otsusega 17. juulist, milles mainiti korduvalt "etnilisi venemaalasi" — tõepoolest vaimustav etnograafiline avastus). Venekeelseid elanikke ei saa pidada ei rahvaks ega rahvusrühmaks, samuti on mõttetu kõnelda Eesti kodakondsuse andmisest venemaalastele (s.t. Vene kodanikele): kui venemaalane tahab saada Eesti kodakondsust, siis peab ta muu hulgas loobuma Vene kodakondsusest, s.t. lakkama olemast venemaalane. Eesti Vabariigi seaduste seisukohalt jaguneb Eesti venekeelne elanikkond 1) EV kodanikeks, 2) isikuteks, kes taotlevad EV kodakondsust, 3) teiste riikide kodanikeks (s.h. venemaalasteks) ja 4) kodakondsuseta isikuteks.

Eesti rahvusprobleemid pole seotud üksnes eri rahvusrühmade olemasolu ja nende protsentuaalse vahekorraga. Nagu Te mõistagi teate, ei ole praegune rahvuslik struktuur kujunenud loomuliku arengu teel, vaid kuritegeliku poliitika tulemusena, mis oli suunatud elanikkonna etnilise koosseisu muutmisele: kõigepealt põhielanikkonna massiline deporteerimine, seejärel sihipärane migratsioonivoog (kõik Teile viited sellele, et Eesti NSV juhtkond olevat otsekui ise seesugust migratsiooni kannustanud, on täiesti alusetud — see Nõukogude okupatsiooni tagajärjel ebaseaduslikult kohale määratud juhtkond ei ajanud iseseisvat poliitikat). Muidugi ei saa kõiki, kes Eestisse on sattunud, ühe mütsi alla panna: inimesed on tulnud siia eri ajal ja eri eesmärkidel (ühed tööle ehitustesse, teised — karistusasutustesse). See aga tähendab, et ka kodakondsust ei saa anda automaatselt kõigile, vaid alles pärast seda, kui üksikjuhtum seadusega määratud protseduuri kohaselt individuaalkorras läbi on vaadatud (ei maksa vist meelde tuletada, et Eesti kodakondsusseadus on üks Euroopa liberaalsemaid).

Mis aga puutub Teile ideesse kasutada sõjaväge venelaste kaitseks Eestis, siis, jättes kõrvale küsimuse selle idee moraalsest või poliitilisest õiguspärasusest, tahaksin Teile meelde tuletada ühte asjaolu. Kui Nõukogude väed 1940. aastal Eesti okupeerisid, siis ei tabanud esimene repressioonide ja deporteerimiste laine mitte põlisela-

nikke, vaid kohalikke venelasi — "valgekaartlasi", "valgeemigrante", "pursuisid". (Seda asjaolu, muuseas, ei vaiki praegu maha mitte ainult vene imperialistid, vaid ka need eesti poliitikud ja publitsistid, kes riigi kõik hädad *a priori* venelaste arvele kirjutavad.) Kahju, mis sündis seejuures vene kultuurile Eestis, on osutunud nii suureks, et selle tagajärgi tunneme veel praegu.

Tõesti, mul on piinlik seda kõike Teile kirjutada. Kuid mind hämmastavad Teile vaadetes viimastel aastatel toimunud muutused. Ma mäletan Teid (me tutvusime Münchenis 1989. aasta augustis — ma lugesin raadios "Vabadus" ette oma Molotovi-Ribbentropi pakti 50. aastapäevale ajastatud üleskutse viia Nõukogude väed Baltimaadest välja) kui ülimalt kainelt mõtlevat inimest, kes juhindub kristlikust moraalist, mitte rusikaõigusest. Kahetsusega pean märkima, et niisugune metamorfoos ei ole ainulaadne: paljud hiljutised antikommunistid, nii endise NSV Liidu territooriumil kui ka emigratsioonis, ühinevad kõige "raudsemate" kommunistidega. Valgete ja punaste loomuvastane liit saab teoks vene imperialismi platvormil.

Ja lõpetuseks. Eesti on väike maa ning pole ime, et paljudi öeldust puudutab mind ja minu lähedasi. Nii räägitakse Teile tsiteeritud "Krasnaja Zvezda" artiklis "rohelist provokatsioonilisest retkest", kes tungisid kinnisesse Paldiski linna. Sellest retkest võtsid osa minu tütar ja tema klassikaaslased. Tütre kirjeldus ei lange kokku sellega, millest teatasid armeeajakirjanikud, kuid miskipärast kaldun ma usaldama just teda. Edasi, Katja Metelitsa intervjuus Eesti endise esindajaga Venemaal Jevgeni Golikoviga kõlas mitu korda minu isa nimi ning ikka oli informatsioon tendentslikult moonutatud. Nii teatas K. Metelitsa, et isa ei valitud kaua Eesti akadeemikuks "vale rahvuse pärast". Miskipärast teda ENSV TA akadeemikuks ei valitud, ma ei tea, kuid Eesti Teaduste Akadeemiasse valiti ta esimesel võimalusel, nii et see ei kinnita kuidagi teesi venelaste diskrimineerimisest Eesti Vabariigis, mida K. Metelitsa visalt läbi surus. Et J. Golikovi vastused selle teesiga ei sobinud, siis pidi K. Metelitsa sellele omaene se väljamõeldistega kinnitust otsima. (See intervjuu ei kõlanud mitte "Balti tuletornis", vaid mingis teises saates. Nagu ma juba ütlesin, võib Eesti-vastaseid tendente täheldada mitmes "Vabaduse" saates, "Balti tuletornis" leiavad need üksnes kõige kontsentreerituma väljenduse.)

Lugupidamisega

MIHHAIL LOTMAN

28. juulil 1992

Valgemetsas

P.S. Vältimaks võimalikke valesõistmisi olgu tähendatud, et ma ei ole ühegi poliitilise partei ega ühenduse liige ega Eesti Vabariigi kodanik.

M.L.

"Sirbi" toimetuse võtab REKLAAMI ja KUULUTUSI vastu iga päev kl. 11 — 15. Tel. 60 17 03

TEATER "VANALINNASTUUDIO"

PÄRNUS TEATRI "END-
LA": kolmap., 26. VIII kl. 19.30
"Mis te norutate"; neljap., 27. IX
kl. 19.30 "Mis te norutate".

EESTI NOORSOOTEATER

Reedel, 21. VIII kl. 18 "Ah,
kui juba mürgel, siis..." (Nuku-
teatri hoovis, Nunne tn. 4);
laup., 22. VIII kl. 18 "Ah, kui
juba mürgel, siis..." (Nunne tn.
4); teisip., 25. VIII kl. 18 "Loll-
prints" (pööningulaval, Lai tn.
19); kolmap., 26. VIII kl. 18
"Lollprints" (pööningulaval).

EESTI RIIKLIK NUKUTEATER

VABAÕHUETENDUSED
TEATRI ÕUEL: reedel, 21. VIII
kl. 15 "Vepsa muinasjutud";
laup., 22. VIII kl. 15 "Setu mu-
inasjutud"; pühap., 23. ja tei-
sip., 25. VIII kl. 17 "Udumäe
kuningas"; kolmap., 26. VIII kl.
17 "Karjapoiss on kuningas";

neljap., 27. VIII kl. 17 "Vepsa
muinasjutud"; reedel, 28. VIII
kl. 17 "Udumäe kuningas".

VILJANDI DRAAMATEATER "UGALA"

Reedel, 21. VIII kl. 19 "Ar-
mastus kolme apelsini vas-
tu"; laup., 22. VIII kl. 19 "Ar-
mastus kolme apelsini
vastu"; pühap., 23. VIII kl. 19
"Ühe kire lugu"; esmasp., 24.
VIII kl. 19 "Ühe kire lugu"; tei-
sip., 25. VIII kl. 19 "Rohukan-
nel"; kolmap., 26. VIII kl. 19
"Rohukannel"; neljap., 27. VIII
kl. 19 "Püha läte"; reedel, 28.
VIII kl. 19 "Püha läte"; laup.,
29. VIII kl. 19 "Meie kallid os-
mik"; pühap., 30. VIII kl. 19
"Meie kallid osmik".

EESTI KONSERT

GILDI SAALIS: reedel, 21.
VIII kl. 19 Roland Dahinden
(tromboon) ja Hildegard Kleeb
(klaver, Šveits). Kavas Wolff,
Müller, Dahinden/Kleeb, De Al-
vear, Lucier.

OLAVI SAALIS: esmasp.,
24. VIII kl. 19 Arvo Leibur
(viul) ja Jevgeni Talisman
(klaver, Moskva). Kavas Bach,
Paganini, Pärt, Prokofjev.

NIGULISTES: laup., 22. VIII
kl. 11.30 muuseumi muusika-
tund: Wiktor Z. Lyjak (orel, Poo-
la). Kavas Borowski, Furmanik,
Bach, Mozart, Franck; pühap.,
23. VIII kl. 11.30 muuseumi
muusikatund: Kristiina Hoidre
(orel). Kavas Scheidt, Bach,
Süda; kolmap., 26. VIII kl. 19
Jüri Leiten (trompet), Hans
Rolf Hauck (šello, Saksamaa),
Andres Uibo (orel). Kavas
Bach, Buxtehude, Gabrieli.

PÄRNU RAEKOJAS: pü-
hap., 23. VIII kl. 19 Arvo Leibur
(viul) ja Jevgeni Talisman
(klaver, Moskva). Kavas Bach,
Paganini, Pärt, Prokofjev.

TALLINNA KUNSTIKOOL

KORRALDAB

TÄIENDAVA VASTUVÕTU

õpilastele,

kes 1992/93. õppeaastal õpivad VI, VIII või IX klassis.

**Katsed toimuvad laupäeval, 5. septembril kell 16 Kevade tn. 4. Kaasa
võtta pliats, pintsel ja guaššvärvid.**

KUNSTIHOONES (Vabaduse
väljak 6) näitus "Eesti tarbekunst
1992". Avatud E kl. 12—18, K—P
kl. 12—19.

KUNSTIHOONE GALERIIS (Va-
baduse väljak 8) Taani disaini näi-
tus. 27. aug. kl. 17 avatakse Valeri
Vinogradovi tööde näitus.

KUNSTIHOONE GALERIIS
"LÜUM" (Harju tn. 13) avatakse 28.
aug. kl. 16 Yngve Zakariase näitus
"Stücke und Trucke".

KALAMAJA GALERIIS (Kotze-
bue tn. 28) Itaalia kunstniku Bruno
Ziegleri maalid "Kontsert Eestimaa-
le", Krista Giltisi akvarellid, Silva
Grüni tikitud padjad.

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn.
17) on vaadata püsiekspositsioon
"Tallinn 1700—1918", näitus "Nai-
se ilu saladus", "Tallinna väike-
töökodade ja Joh. Lorupi kristall
1930—1940" ja "Käsitöökojad Tal-
linnas 19. saj. kuni 20. saj. I pool-
eni".

AJALOOMUUSEUMIS (Pikk tn.
17) püsiekspositsioon "Eesti aja-
lugu XIX saj. alguseni".

MEREMUUSEUMIS (Pikk tn. 70)
"Art Marine '92": Roman Matkie-
wicz trafalgraafika ja marinistlikud
karikatuurid.

KIEK IN DE KÖKIS (Komandan-
di tee 2) Taani fotokunstniku Jo
Selsingi fotonäitus ning Islandi
tekstiilnäitus. Avatud T—R kl.
12—17.30, L ja P kl. 12—16.30.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Ku-
ninga tn. 6) Tallinna lastekunsti-
koolide lõputööde näitus.

A. H. TAMMSAARE MEMO-
RIAALMUUSEUMIS (Kadrioru,
Koidula tn. 12-a) kirjaniku viimane
korter ning püsiekspositsioon
elust ja loomingust; Silvi Väljali
suvepliidid (pastell ja graaika).

EESTI TERVISHOUMUUSEU-
MIS (Lai tn. 30) Ungari kunstniku
Árpád Szabadosi tööde näitus.

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS

(Vallikraavi tn. 14) Villem Ormisso-
ni 100. sünniaastapäeva näitus
ning Adamson-Ericu maalide näi-
tus (TKM-i kogust).

TARTU KUNSTNIKE MAJAS
(Vanemuise tn. 26) Magdaleena
Horttanase ja Veijo Vanhase
(Soome) maalide näitus 23. aug.
viimast päeva; 28. aug. avatakse
tarbekunstnike grupinäitus. Ava-
tud kl. 11—18, teisip. suletud.

KIVISILLA PILDIGALERIIS
(Raekoja pl. 18) eesti kunsti ainu-
ke püsiekspositsioon "Tartu
maal" ja rootsieestlasest maalija
Juhan Nõmmiku (1902—1975)
mälestusnäitus.

EESTI RAHVA MUUSEUMIS
(Tartu, Veski tn. 32) näitus "Pärnu-
maa rahvakunst".

O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS
(Tartu, Riia tn. 38) Tartu Last- ja
Noortemaja õpilastööde näitus.

EESTI KUNSTIMUUSEUMI
JÕHVI FILIAALIS (Jõhvi Kultuuri-
keskuses) näitus "Eesti eksliibri-
sed", Olev Soansi kultuurilooli-
sed kaardid, sõpruslinnade

Armast kursusekaaslast
ASTA KASSI
(sünd. Ilves)

mälestavad Tartu Ülikooli
1960. aastal lõpetanud eesti
filoloogid.

Outokumpu ja Kohtla-Järve
kunstnike loomingulise laagri
aruandenäitus, fotoklubi "Viru"
väljapanek "Näitusega Saksa-
maal" ja Kohtla-Järve 1. kooli õpi-
laste tööd.

NARVA KUNSTIGALERIIS (Lin-
namuuseumi filiaal, Kommunaari tee
21) näitus Lavretsovi muuseumi
kogudest, "Eesti maal"
(1930.—1940. aastad; EKM-i ko-
gudest), tarbekunstinäitus (T. Bel-
jajeva, L. Mornova), kohalike
kunstnike tööde näitusmüük ja
püsinäitus Aleksandr Morejevi
loomingust.

MAARJAMÄE LOSSIS (Pirita tee
58) näitused "Norra puukirikud",
"Relvameistrite töid sajandite lä-
bilõikes Eesti Ajaloomuuseumi
kogudest" ja "Ebatavalisi ese-
meid 19. saj. uurimisretkedelt"
(Hiina, Jaapan, Ameerika jt.). Ava-
tud K—P kl. 11—18.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Ungari
fotonäitus.

MUNKADETAGUSES TORNIS
(Müürivahe tn. 58) avatakse 24.
aug. Heljo Taltsi (akvarell, pastell)
ja Maie-Hele Segerkrantzi (klaas)
näitus. Lahti E—R kl. 10—19, L kl.
10—17.

OLÜMPIAKÜLA PRESSIBAA-
RIS (Regati pst. 1) Marju Bormeist-
ri maastikumaalide näitus. Lahti
E—R kl. 10—17.30.

KURESSAARE LOSSIS Matti
Pärgi sõe- ja grafiidijoonistused.
KURESSAARE LINNUSE KELDRI-
SAALIS Kaido Kase ja Maanus
Mikkeli keraamika.

EESTI VABAÕHUMUUSEUM
avatud kl. 10—20 (ka hooned kl.
10—20). Nädalavahetustel käsi-
töönäitus. Ekskursioonid tel. 55 91
76.

TALLINNA LOOMAAED (Veski-
metsas) avatud iga päev kl. 9—19.
(Trollid 6, 7 ja 8.)

eesti raadio

KUULUTAB VÄLJA LAULJATE VÕISTLUSE

Eesti Raadio Segakoori
konkreetsete projektide
(helisalvestused, kontserdid)
tegemiseks lepingute alusel.

Võistlus on Eesti Raadios 14. — 25. sept. 1992.

registreerumine ja tingimustega tutvumine
7. — 11. sept. kl. 14 — 16 Raadiomajas, Kreutzwaldi tn. 14.

Infot saab telefonidel 43 43 07 ja 43 41 51.

GALERIID

DRAAKONI GALERII

DRAAKONI
GALERIIS
(Pikk tn. 18)
Inga Aru ja
Aimar
Kristersoni
graafika
näitusmüük.
Avatud
E kl. 10—17,
T—R kl. 10—18.

GALERIIS "G"
(Narva mnt. 2)
Piret
Rohusaare
maalide
näitusmüük
Avatud T—R
kl. 12—18 ja
L 11—16.

GALERII MOLEN

GALERIIS
"MOLEN"
(Viru tn. 19)
SUURMÜÜK.
Avatud T—R
kl. 11—18,
L kl. 11—16.

GALERIIS
"TALLART" (Aia,
end. Ujula tn. 12.)
OLIMAAJALIDE,
AKVAARELLIDE,
KÄSITÖÖ-
ESEMETE,
KUNSTNIKU-
TARVETE jm.
NÄITUSMÜÜK.
Avatud E—L kl.
11—19.

V A A L' GALERI

GALERIIS "VAAL"
(V.-Karja tn. 12)
Evi Tihemetsa
graafika ja
joonistuste
NÄITUSMÜÜK.
Avatud T—R
kl. 12—18 ja
L kl. 12—16.

GALERIIS "TOKKO
JA ARRAK"
(Raekoja pl. 14)
LILIAN
MOSOLAISE
MAALIDE
NÄITUSMÜÜK,
ehete
näitusmüük,
salongimüük.
Avatud iga päev
kl. 11—17.

EESTI KUNSTIMUUSEUM
TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17)
"Taani tekstiilikunst".
Taas on avatud püsiekspositsioon (nahk, keraamika, vaibad).
Avatud K—P kl. 11—18.
KR. RAUA MAJAMUUSEUMIS (Nõmmel, Raua tn. 8)
"Kristjan Raua varajased joonistused".
Avatud K—P kl. 11—18.
NIGULISTE MUUSEUMIS (Niguliste tn. 13)
näitus "Vana kunst".
Avatud K kl. 14—18, N—P kl. 11—18.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede.

MATKAMAJAS
(Raekoja plats 18)
EESTI
GRAAFIKA
MÜÜGISALONG.
Avatud T—L
kl. 11—17.

"Sirbi" toimetuse võtab REKLAAMI ja KUULUTUSI vastu iga päev kl. 11 — 15. Tel. 60 17-03

UNO UIBO

Eesti kultuuri on tabanud taas kaotus: 12. augustil 1992 lahkus varjude riiki teatrikunstnik UNO UIBO. Ta oli sündinud 5. veebruaril 1935 Tallinnas. Keskkool lõpetanud, astus ta 1954.a. ERKisse teatridekoratsiooni-maali erialale, kus õppis prof. V. Haasi ja N. Mei käe all. Diplomitööks valitud A. Tšehhovi "Kirsiaed" viis teda kokku lavastaja Enn Toona ja Pärnu teatriga. Pärast lõpetamist 1960.a. sai Nõmme poisist kogu eluks pärnaks. Pärnu Lydia Koidula nim. Draamateatris oskas ta oma lavakundustes väheste vahenditega ja kitsastes oludes luua väljendusrikkaid, tüki sisu avavaid lavapilte, mis leidsid hindamist "Balti teatrikevade" ja võõrsetendustel Soomes. Meelde jäävad neist on M. Lassila "Tark neitsi", Lope de Vega "Tantsuõpetaja", Th. Wilderi "Meie linnake" ja eriti õnnestunud K. Saja "Puutuvid". Alates 1985.a. oli Uno Uibo vabakutseline kunstnik, viljeldes akvarelli-

maali. Tema lüürilisi, pisut nukraid maastikke ja dekoratiivseid lillepilte võis osta meie galeriist. Ta osales teatrikunstnike vabariiklikel ülevaatenäitustel ja esines isiknäitustega Pärnus, Tallinnas ja Vaasas. Viimastel aastatel oli Uno Uibo hinnatud pedagoog Pärnu Lastekunsti koolis. Sõpradele ja kolleegidele jääb Uno Uibo meelde rõõmsalt naeratavana, heatahtliku ja alati abivalmis, tagasihoidliku inimesena, kelle koht Pärnu kultuurielus nüüd on tühi.

EESTI KUNSTNIKE LIIT,
EESTI TEATRI LIIT,
PÄRNU
LASTEKUNSTIKOOL,
KOLLEEGID
TEATRIKUNSTNIKE
SEKTSIOONIST

UUSI RAAMATUID

Artur Taska.
SINI-MUST-VALGE 100
AASTAT.

Üle mandrite ja merede on aegade kestel kujunenud sini-must-valge värvikolmik ja lipp eesti rahvast märgistavateks embleemideks. Sellest värvikombinatsioonist on saanud eesti rahva sümbol. Sini-must-valge lipu ja värvikolmiku kohta ilmus kümme aastat tagasi Montrealis Rootsis elava õigusteadlase Artur Taska (sünd. 1912) sulest aastakümneid tehtud töö tulemusena monumentaalne käsitus "Sini-must-valge 100 aastat". Monograafia jaguneb viieks osaks ja 32 paragrahviks. Käsitus esineb osa hõlmab värvikolmiku teket ning levikut kuni omariikluseni, teine osa valgustab Eesti Vabariigi aega ja lipuprobleematikat, kolmas annab ülevaate trikoloori saatusest Nõukogude ja Saksa okupatsiooni aastatel, neljas keskendub laulupidudele, kirjandusele, muusikale ja kunstile — ikka seoses kolmikvärviga. Viimases osas jälgitakse Toompea lossi ja Pika Hermannitorni ajalugu ning seost sini-must-valgega.

"Kahjuks on aga parasjagu aeg ja olud siin sellised, et raske on üllitada A. Taska šedöövi täielikku ümbertrüki," ütleb raamatu koostaja Külle Arjakas saatelõnas. "Peaaegu tunnistama, et asusin raske südamega kirjastuselt "Kupar" saadud ülesandele täitmisele. Sest pole mitte kerge lühendada pea poole võrra ligi viiesaja leheküljelist Artur Taska raamatut "Sini-must-valge 100 aastat". Nii tulebki lugejal leppida vaid n.-õ. valitud peatükkidega, mõningaid lühendusi on tehtud ka paragrahvide sees. Jäagu siis selline väljaanne kui omalaadne ajatähis meie kultuuriloo kohta. Allakirjutatud lohtub vaid teadmine, et dr. Taska, teades kodumaa trükkolmiku, oli päri oma käsitusel seda tüüpi trükiväljandega."

Lühendatud käsitusel on lisatud eraldi osana Külle Arjaka lühiväljaande "Rahvalipu legaliseerimine ja tee riigilipuks". Et raamatus puudub esimeses trüki avaldatud pildimaterjal, on teises trüki esitatud fotod rahvuslipuga seotud sündmustest Eestimaal aastail 1988—1991. Kujundanud R. Pangsepp. Eesti Kirjanike Liidu Kooperatiiv "Kupar", 1992. 352 lk.

"AKADEEMIA" nr. 5

avab oma veerud Ott Kursi kõnelusega Euroopa ruumilisest taassünnist. Alari Purju on andnud uurimuse "Privatiseerimise alternatiivid postsotsialistlikel maades". Jaan Undusk aga "Etüüdid tekstist", mis valmis 1983.a., kuid ei leidnud tollal avaldamist. Et tegemist on teoreetilise ja tekstualiseeritud tervikuga, siis ei pidanud autor vajalikuks seda oma praeguste seisukohtade vaateveerult korrigeerida. Teemal "Katalaanid, iirlased, eestlased" kirjutab Kaido Jaanson, juttu vabadussõjalaste liikumisest jätkab Rein Marandi, jätkub ka dokumentide avaldamine metsavendlastest ja vastupanuliikumistest Eestis (VIII).

Tõlgetest loeme juudi päritoluga saksa valgustusfilosoofi Moses Mendelssohni (1729—1781) kirjutist "Küsimuse kohta: mis tähendab valgustada?" (tõlk. Katri Türk); Ülo Matjuse tõlkes "Spiegel'i-kõnelus Martin Heideggeriga" (samas numbris on avaldatud ka Ain Kaalepi ja Ülo Matjuse väitlus nimetatud kõneluse tõlget puudutavas küsimuses); Suzanne Champonnois' vaatlust "Prantsuse sõjaline missioon Eestis aastatel 1919—1920" (tõlk. Jana Leibak) ja Leonid Stolovitši artiklit ühest meie vähemtuntud vene mõlejäst "Nikolai Fjodorovi filosoofia". Samas on esi-

tatud katkendeid tema teostest (tõlk. Silvi Salupere). Luuleveergudel on Ain Kaalep vahendanud Friedrich Hölderlini "Germaania". Lõpuks Mati Sirkli tõlkes järjekordsed peatükid Johan Huizinga raamatust "Mängiv inimene. Kultuuri mänguelemendi määratlemise katse".

Arvustuste osas vaatleb Peeter Järveldi Jaan Sootaki koostatud kogumiku "Tekste kriminaalõiguse ajaloost" I osa "Moosese seadustest Karolinani", Jaanus Arukaevu ja Tõnu Tannberg aga Liivi Aarma uurimust "Kirjaoskus Eestis 18. sajandi lõpust 1880. aastateni (nekrutimekirjade andmeid)". Numbri illustreerimiseks on kunstnik Volde- mar Kangro-Pooli tööde 1919—1921 reproduktioonid. Trükiarv 5000. 254 lk. Hind 10 krooni.

Antanas Škėma. VALGE PALAKAS.

"Loomingu Raamatukogu" 20—22 (1795—1797). Eesti lugejale on paguluseelase Antanas Škėma (sündinud 1910, surinud 1961) autoõnnetusel Chicago lähedal) nimi tundmatu. Peaaegu tundmatu oli see kaheksakümne aastate lõpuni Kodu-Leedu lugejatele. Mõneti biograafiliste sugemetega romaani "Valge palakas" jutustamislaad on mosaiikne. Üksikepisoodides, mis pole alati ajalises järjestuses, kujutatakse peategelase, leedu sõjapagulase luuletaja Antanas Garša elu New Yorgis, liftipoistööd suurhotellis, armusuhteid in- seneri naisega, loomispuudlusi, hullumisele lähenemist. Nende episoodide vahel põimuvad varasema elu pildid: lapsepõlv, esimene armastus, loometöö isärasuses pärast bolševike tulekut Leedusse, piinamised NKVD-s, ümberasustatud laager Saksamaal. Garšale on omane sisemine kaootilisus, mis iseloomustab tänapäeva inimest, kuid ta heitub võltsi ja valega, mida ta näeb enese ümber ja ka eneses. Aastal 1986 tahtis tuntud režissöör Jonas Vaitkus Leedu Filmistuudios romaani ekraniseerida, kuid "instantid" ei lubanud. Leedu keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Mihkel Loodus. Kirjastus "Perioodika", 1992. Trükiarv 7790. 128 lk. Hind 3 krooni.

"HORISONT" 5—6.

Kaksiknumber sisaldab kõigepealt kolm temaatiliselt üksteisega tihedalt seotud artiklit, mille autorid on Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Instituudi teadurid. Need on Uno Veismanni "Kas varjate end päikese eest?", Aavo Heinlo "Atmosfääri tume tulevik" ja Olavi Kämeri kõnelus kliimast "Kas ta ikka muutub?". Karl Kello esitab arutluse "Kuhu kadus Kaali raud?", ajakirja traditsioonilises intervjuus on vastajaks tuntud folklorist Mall Hiimäe, akad. Anto Raukas jätkab sarjalugu "Kvartsist pärliteni", milles seekord on vaatluse all kalleim kvartsi perekonna liige opaal. Edasi paaluvad pilku leheküljed "Saturn — hõredam kui vesi" (Enn Kasak, Tõnu Tuvikene), "Hüüdnid peavad lugu kommetest" (Juha Valste), "Kolumbuse laevad — mida me neist teame?" (Mati Öun), "Valus probleem loomadele" (Heino Gustavson), "Infarkt luurab rikkaid, tuberkuloos piirab vae- seid" (Tiina Raitviir), "Balti aadlikud keisrinnaga pahusis" (Mati Laur), Ivar Peterseni kirjutis "Kuidas me otsustame?" kujunema hakkavast uuest teoreetilise teadusharust — häälendamiseooriast jt. 64 lk.

"RADUGA" 6.

Ajakirja juuninumbri avab Puškini

luuletus... kodakondsusest. Jätkub Juri Lotmani artiklisari vene kultuuri teemadel. Peterburi teadlased L. Moraleva ja M. Goldberg tutvustavad saientoloogia ja dianoeetika aluseid. Järgnevana hakkab ilmuma Enn Vetemaa verivärskelt eesti keeles ilmunud uudisjutt "Pomm Eesti peaministrile" Aleksander Tombergi tõlkes. 96 lk. Hind 3 krooni.

"AJA PULSS" 8.

Rubriigis "Poliitika" võtab teemal "ÜRO dekoloniseerimispoliitika ja Eesti" sõna Mart Nutt, dekoloniseerimine on keskne ka Jüri Estami kirjutises "Ebaõiglusest ei kasva õigusi". Lugema innustavad samuti intervjuu tööstus- ja energeetikaministri esimese asetäitja Riivo Sinijärvega ("Eesti tööstus peab jõudma maailmatasemele", küsinud ja kirja pannud Linda Kolk), Maret Kaigi kirja- panek "Tagantüüles", milles autorile teeb muret tõsiasi, miks paljud parimas loomeas inimesed Eestist ära lähevad, Aivars Petersoni "Balti riigid oleksid saanud ennast kaitsta", Ants Salumi kõnelus suguvõsa uurimise vaevast ja võ- lust, AP atlases Jüri Arusoo "Sambia tegi ajalugu", millest saame teada, et 27 aastat riiki ainuvalitsenud Kenneth Kaunda avas ise tee demokraatlikele ümberkorraldustele, Ivar Künniku "Auhinnatud Oscariga" jt. Avaldatakse esimene osa Peeter Müürsepa kolmeosalisest Kolumbuse-loost "Ettekuulutus või kinnisidee?". 48 lk. Hind 2 krooni.

Katrin Jakobi. SUVEKODUMAA. Novelle.

"Loomingu Raamatukogu" 24—26 (1799—1801).

Katrin Jakobi on varjunimi, mille Livia Oras (sünd. 1909.a. Võrus, surinud 1986.a. Floridas) võttis oma emapoolse vanavanaema Catarina Jakobi järgi. 1975.a. Henrik Visnapuu nimelise kirjandusauhinna saanud "Suvekodumaa" (Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund, 1975) novellid on autori sõnul kirjutatud umbes 18 aasta jooksul. Niminovell on pühendatud emale, sest selle tegevuskoht on äratuntavalt ema lapsepõlvkodus. Ameerika-ainelised novellid peegeldavad suuremal või vähemal määral autori oma kogemusi Florida ülikoolilinnas Gainesville'is: pika subtroopilise suve kuumus, hirmutavad äikesetonnid, küsimus, kuidas elada terava neegriprobleemiga ühiskonnas. Livia Orase raamat "Kolm juttu neljast kassist" nägi trükivalgust Tallinnas 1991. aastal. Eessõna on kirjutanud Hele Lüüs Stockholmis k.a. Kirjastus "Perioodika", 1992. Trükiarv 8000. 144 lk.

"TULIMULD" nr. 2, 1992. Eesti kirjanduse ja kultuuri ajakiri.

Ajakirjas on avaldatud Uno Schultzeri, Helmi Rajamaa ja Octavio Pazi luulet, viimati nimetatut L. Tuulse tõlkes. Salmel Järve "Vestlus August Gailiti loomingust" jääb järgnema. Fanny Sivers kirjutab Sainte-Geneyève'i raamatukogu Eesti Fondist ja jätkab eelmises "Tulimullas" alustatud Boris Vilde teemat selle Prantsusmaal nii kuulsal eestlase vanglapäevikute vaatlusega. Kunstiteadlane Eevi End arutleb teemal "Avangardne Kõks". Valev Uibopuu jätkab ülevaadet Välismaise Eesti Kirjanike Liidu ajaloost. Herbert Salu meenutab Jakob Liivi, kellele ta puutus kokku koolipärasena Rakveres. Avaldatud on ka toimetusele saadetud kirjanduse nimekirja. Lund, 58 lk.

Eesti Draamateater

SEPTEMBRIKU MÄNGUKAVA

72. hooaja algus 11. septembril.

Reedel,	11. IX	kl. 19	"Ivanov";
laup.,	12. IX	kl. 19	"Iluduskuninganna", kl. 19 "Toalahing"
pühap.,	13. IX	kl. 19	(esietendus väikeses saalis); "Vägeva vikatimehe võidukäik"
			(esietendus),
teisip.,	15. IX	kl. 19	"Toalahing" (väikeses saalis); "Vägeva vikatimehe võidukäik", kl. 19 "Toalahing" (väikeses saalis);
pühap.,	20. IX	kl. 19	"Piparkoogileedi", kl. 19 "Bernhard Riives"
			(väikeses saalis);
teisip.,	22. IX	kl. 19	"Vägeva vikatimehe võidukäik", kl. 19 "Toalahing" (väikeses saalis);
kolmap.,	23. IX	kl. 19	"Ivanov", kl. 19 "Kaks ringi ümber pargi"
			(väikeses saalis);
neljap.,	24. IX	kl. 19	"Tabamata ime";
reedel,	25. IX	kl. 19	"Iluduskuninganna";
laup.,	26. IX	kl. 19	"Veneetsia kaupmees";
pühap.,	27. IX	kl. 19	"Vägeva vikatimehe võidukäik", kl. 19 "Toalahing" (väikeses saalis);
kolmap.,	30. IX	kl. 19	"Tabamata ime", kl. 19 "Tead, ma ei kuule sind, kui vesi jookseb" (väikeses saalis).

Pileteid saab tellida tel. 44 33 78. Kassa avatud alates 2. septembrist iga päev (v.a. esmaspäev) kl. 13—19.

TEATRISÕBER!

Planeeri juba TÄNA
OMA TEATRIHOOAEG

EESTI
DRAAMATEATRIS!

Kui ostad
ESIETENDUSE
ABONEMENDI,

SIIS OLED NENDE HULGAS, KES
NÄEVAD KÕIKI MEIE LAVASTUSI
ESIMESENA.

HELISTA TEL. 44 33 78

JA TULE JUBA

SEPTEMBRIKUUS TEATRISSE!

"Sirp ja Vasar" nr. 33
1947

August Sang, kes pikemat aega luuletajana vaiks, on hakanud ajaga kaasa sammuma. Sm. Sanga võib eeskujuks seada nii mõnelegi vaikivale kirjanikule ja neile, kes veel tänini tunnevad raskusi üleminekul uuele teele, millel kindlalt ja veendunult sammub eesti töötav rahvas.

ALGUS RAADIK,
EK(b)P Keskkomitee
propagandasekretär

Veel hiljuti kõlas ühel Tartus toimunud kunstiarutelul avalikkusesse visatud väide, et praegusel ajal on ju maastikumaal "keelatud" (!). Maastikud pole "keelatud", vaid maastikke on tarvis, häid, väärtuslikke maastikke.

BORIS LUKATS

1952

Kõik rahvalik on alati populaarne, kuid kõik "populaarne" pole veel rahvalik.

HARRI KÕRVITS

1962

Maailmaruum, võib öelda, on praegu meie, nõukogude inimeste oma.

ROBERT VAIDLO

Saksofonist soome pussini on ainult üks samm. Niisuguse väitega illustreeriti kunagi džässmuusika kahjulikkust olemust.

VALTER OJAKÄÄR

On selge, et lend Kuule, seejärel aga lähematele planeetidele — Marsile ja Veenusele ei ole enam väga kauge tulevik.

GUSTAV NAAN

1972

Kui on üldse ilma huumorimeelela inimesi, siis on Flaubert esimesi nende seas

OTT OJAMAA

Ulmeromaanides oli peaasi raadio. Sellelt oodati õnnistust inimkonnale. Nüüd on raadio käes, aga õnne ei ole.

ILJA ILF

1982

Louis de Funès väidab, et publikut on kergem nutma kui naerma panna.

LAURI LEESI

Praegustes tingimustes ei ole reaalne anda üle jõe käivaid ülesandeid meie trükikodadele.

VELLO LINDSALU

1987

Kui lubate, tsiteerisin oma suurt empiirikaeskuju Galileo Galilei: "Loenda, mis on loendatav; mõõda, mis on mõõdetav — ja mis ei ole mõõdetav, tee mõõdetavaks!"

ILSE LEHISTE

- Vene televisioonis räägiti suhtlemiskunstist.

- Vene? Leidsid küll, kelle käest suhtlemist õppida!

- Mine tea? Nende suhtlemist pelgan minagi, aga rääkida nad mõistavad!

- Suhtlemiskunst — mõtleks ometi, mis kunsti seal on? Muudkui suhtle!

- Nojah, esimene reegel oligi see, et kui üks räägib, siis teine ei sega.

- Seda reeglit ma tean: kui räägid, ära sega, kui segad, ära räägi. Noh?

- Teine nõue on see, et juhusliku inimesega vesteldes...

- Täpselt: kui räägid juhusliku inimesega, ära juhuslikult vahele sega!

- Juhusliku inimesega vesteldes püüa vältida spetsiifilisi teemasid, sest jutupartnereid peavad olema võrdses olukorras, aga näiteks helilooja ei ole tavaliselt kursis kaevuri muredega ja kingsepp ei jaga eriti astronoomi probleeme...

- Mine tea? Kingsepp räägib, ütleme, pooltaldadest, aga astronoom võib olla tallalakuja? Siis on neil ju ühist vähemalt poole talla ulatuses.

- Nali naljaks, aga et olla täistallaga igapäevaelus, tuleks rääkida üldnimlikul teemal — ilmast või olimest või hindadest.

- Ja vahele ei maksa segada: mida rohkem ta lobi-seb, seda vähem sul vaeva.

- Aga siis räägiti veel ühest tingimusest. Et kui tahad kaasvestleja meele järgi olla, siis pea tingimata meele jutupartnere nime, sest kõige pehmemalt pidi inimese kõrva paitama just lugupidav pöördumine!

- Mis seal pikalt pöörduda, minu nimi on...

- Ja kui me nüüd püüaksime selle televiisoris esinenud psühholoogi soovitusi täita, siis võtamegi, Julius, kõigepealt kõne alla hinnad. Millega ikkagi seletada asjaolu, et kunagi 5 kopikat maksnud söögisoodapakk on nüüd enam kui 400 korda kallim — on ju nii, Vasja?

- Eks nad näinud vist ette, et mida rohkem inime vastu magu saab,

PRIIT AIMLA SUHTLEMIS- KUNSTIST

seda enam sigineb maohaiged, ja sooda kui maohaavade leeven-daja hakkab otsa saama...

- Täitsa võimalik. Nüüd ma võtan ette teise üldnimliku probleemi. Lugesin hiljuti "Õhtulehest", et Singapuris pidid kehtima mõned väga karmid karistused. Näiteks peab 140 dollarit trahvi maksma igaiüks, kes WC-s jätab vee peale tõmbamata — kuidas sellesse suhtuda, Aabram?

- Mis siin ikka suhtuda? Ärgu siis jätku vett tõmbamata! Paremini ikka range kord kui täielik korralagedus. Näe meil siin võib igaiüks teisele krae vahele teha või solgiveega üle valada — ja ükski koer ei haugu!

- Nii see paraku on, Konstantin. Koerused, kaklused, kägistamised ja vägistamised — kõik

jäävad karistamata. Keskajal oli seadus õiglasem.

- Ma küll keskaega täpselt ei mäleta, aga räägitakse jah, et näppajal löödi näpu maha, ja laga lööjal löigati jalga otsast, kõrvalehoidja jäi kõrvast ilma ja dissident kaotas selle... Vägistajal võeti vägi ära.

- Inimesed on kaitsetuks jäänud, Jaanus: mu naabril löödi üks sisse, naaber äsas rõõvile sepahaamriga pähe, aga jäi ise süüdi! Naaber seletas, et enesekaitseks ju! Kohtus vaieldi vastu, et — äkki ei tulnudki rõõvima, mis õigusega sa kaitseksid? Naaber vastu, et — katse ometigi oli, mis ta uksest muidu sisse murdis!

- No aga võib-olla tuli tõesti ilma kurja mõteta? Näiteks — head uut aastat soovima!

- Augustis head uut aastat? Ei-ei, Timofei!

- Sel juhul võis sissetungija tulla lihtsalt... võõrsõnade leksikoni laenama.

- Sul on muidugi hea fantaasia, Cornelius, aga statistika järgi avastatakse meil ainult mürdosa kuritegudest. Eriti suurtest mahhinatsioonidest ja majandusafääridest jääb 90% täitsa uurimata — millega seda seletada, Innocenti?

- Ju need 90% mahhinatsioonidest on nendesamade meeste äri, kes neid just avastama peaksid. Puha maffia värk.

- See on sellest, et valitsused vahetuvad liiga tihti, igaiüks ruttab oma osa kätte saama. Alles see oli, kui Savisaare punkt ajutiselt kõrvale tõmbus, — ütles mulle, Tunne, mis tunne sul siis oli?

- Minul oli siis samasugune tunne nagu Juhan Smuulil pärast Stalini surma: mõtlesin kah, et "Teist korda kaotasid ma isa!"

- Ja eks tulnud neile kadunud isadele varsti lisa, linnavalitsus pages kah. Nüüd on siis Tallinnas juba uued kambad, uued firmad, uued seltsid, uued plaanid — on mul õigus, Tambet?

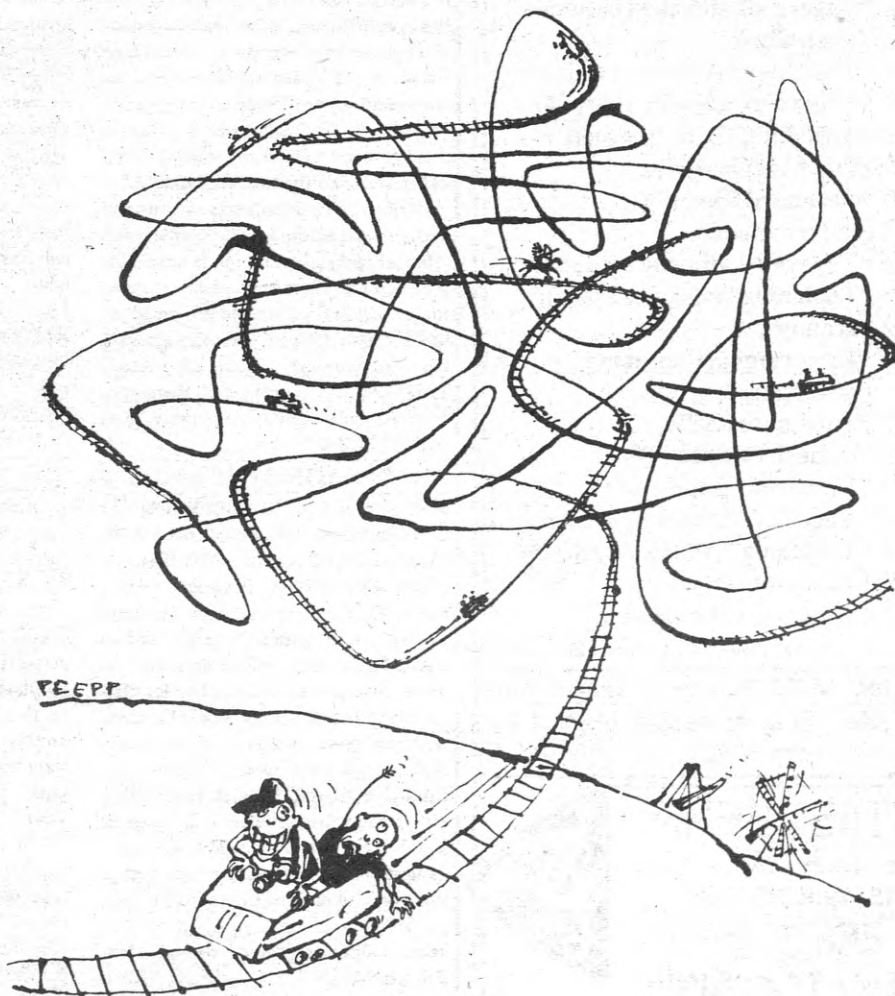
- Loomulikult, ainult et mina küll endale iga minut uusi nimesid ei talu!

- Selles asjas langevad meie seisukohad täielikult kokku, Kirill.

- Mis pagana Kirill, Tambet, Cornelius ja Vasja — ise ei läbenud mu nimegi ära kuulata! Ise rääkisid, et lugupidav suhtumine algab just teise inimese nime meelde-jätmisest?

- Seda ma ju rõhutangi. Eks vaata meie inimesi: ümberringi ainult üks kadestamine, tagarääkimine, parastamine; ühel on kõrgem palk, teisel suurem pärandus saada, kolmandal rohkem lootusi riigikogusse. Isegi Vene televisioonis suhtutakse suurema austusega kui rahvuskassasse. Venelasedki leiavad kergemini ühise keele kui eestlased! Kuhu me niimoodi omade-ga jõuame, Ruslan?!

- Mnjaa... Selles olen ma sinuga täiesti ühel nõul, Boriss Nikolajevitš!

PEEP PEDMANSON

"Sirp"
Indeks 69786

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Peatoimetaja
TOOMAS KALL
Toimetuse kolleegium:
SIRJE HELME, ARVO IHO, JAAK KANGILASKI, MARJU LAURISTIN, MIKK MIKIVER, REIN RAUD, LEPO SUMERA, IKE VOLKOV, PEETER VÄHI

Toimetuse: EE0031 Tallinn, Toompuiestee 30. Postiaadress: EE0090 Tallinn, Peapost-kontor, postkast 388.

Valvetelefon — 60 17 03. Peatoimetaja — 44 14 16. Sekretariaat ja tegevtoimetaja Tõnis Lüllma — 60 17 03. Toimetajad: kirjandus, Ülo Mattheus — 60 18 83; teater, Jaanus Kulli — 60 12 46; film, Maris Balbat — 60 12 46; kunst, Tiina Käesel — 60 19 05; muusika, Tiina Mattisen — 60 18 22; haridus ja teadus, Elle Anupõld — 60 19 24; poliitika ja kirjad, Valter Heuer — 44 30 05; keeleteoimetaja, Lea Malvik — 60 17 03; korrektuur — 60 12 46; teostus, Reigo Reimets — 60 27 93; masinakiri — 60 27 93; kuulutused — 60 19 24, 60 17 03.

"Sirp" ilmub kord nädalas reedet. Väljaandja kirjastus "Perioodika", Tallinn, Pärnu mnt. 8. Ajakirjandustrükikoda, Tallinn. Pärnu mnt. 67-a. Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 15 000. Tellimise nr. 3145

Toimetuse käsikirju ei retsenseeri ega tagasta. Praaeksemplaride korral pöörduda kirjastuse tehnilise kontrolli poole, tel. 68 14 11.